

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2021

Bc. Barbora Hostinská

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Integrace dětí ze sociokulturně odlišného života v České republice

Diplomová práce

2021

Bc. Barbora Hostinská

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Barbora Hostinská**
Osobní číslo: **H18412**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Téma práce: **Integrace dětí ze sociokulturně odlišného prostředí v České republice**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

Diplomová práce se zabývá integrací dětí žadatelů o mezinárodní ochranu do české společnosti. Výzkumný vzorek budou tvořit děti pobývající v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí. Teoretická část se zaměří na problematiku integrace dětí žadatelů o mezinárodní ochranu převážně z legislativního hlediska, vymezí základní termíny. Cílem práce bude zjistit průběh integrace od příjezdu do České republiky do současnosti. Důraz bude kladen na bariéry, se kterými se děti v průběhu integrace setkávají (jazyková, sociokulturní, informační). Při zpracování výzkumné části bude použita případová studie a výzkumným nástrojem budou polostrukturované rozhovory. Získaná data od informantů budou zkomparována s daty od informantů, kteří s těmito dětmi pracují (sociální pracovník, pedagog,). Důležitý moment bude, zda se tyto pohledy budou shodovat či vystanou významné rozdíly.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

BARŠOVÁ, Andrea a Pavel BARŠA. Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005. ISBN 80-210-3875-6.
BEJČEK, Jan Matěj. Úvod do práce s rodinami migrantů s udělenou mezinárodní ochranou: právní aspekty uprchlictví, specifika sociální práce s rodinami uprchlíků, integrace a vzdělávání dětí a žáků z uprchlických rodin. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016. ISBN 978-80-7452-123-2.
BODNÁROVÁ, Daniela. Multi kult: menšiny v ČR : metodická příručka pro základní školy. Olomouc: Agentura rozvojové a humanitární pomoci Olomouckého kraje, 2009. ISBN 978-80-254-5225-7.
ČÁPOVÁ, Zuzana a Monika MARXTOVÁ. Děti z uprchlických rodin. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-76-8.
HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

Vedoucí diplomové práce: **Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2019**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2020**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 29. listopadu 2019

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 7. 4. 2021

Bc. Barbora Hostinská

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala Ing. Jaroslavu Myslivcovi Ph.D. za jeho ochotu a trpělivost při vedení mé diplomové práce. Dále bych ráda poděkovala Mgr. Lucii Hájkové, za její pomoc a odborné rady při konzultacích, které mi po celou dobu poskytovala. Velké poděkování patří také všem účastníkům výzkumu, za vstřícnost a pomoc při získávání podkladů do praktické části práce. V neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům, kteří se mnou měli trpělivost a po celou dobu studia mi pomáhali a podporovali mě.

ANOTACE

Cílem diplomové práce je zjistit, jak se děti ze sociokulturně odlišného prostředí integrují do české společnosti. Teoretická část je členěna do čtyř kapitol. První kapitola se zaměřuje na vymezení migrace, popisuje faktory a příčiny, které s touto problematikou souvisí. Druhá kapitola charakterizuje integraci. Popisuje jednotlivá azylová zařízení a jejich funkce. Třetí kapitola se zabývá kulturou, protože se mohou objevit problémy spojené s novým životem. V poslední kapitole teoretické části je charakterizována role sociálního pracovníka. Dále je popsán průběh integrace dětí ze sociokulturně odlišného prostředí. Praktická část je provedena kvalitativním výzkumem při použití výzkumného designu případové studie. Nástrojem jsou polostrukturované rozhovory s dětmi, které žijí v pobytovém středisku. Tyto rozhovory jsou následně komparovány s pedagogy, vychovatelkami a sociálním pracovníkem, kteří s těmito dětmi pracují a mají s touto problematikou zkušenosti.

KLÍČOVÁ SLOVA

Migrace, integrace, žadatel o mezinárodní ochranu, azylová zařízení, zákony

TITLE

Integration of children from socio-culturally different environment in the Czech Republic

ANNOTATION

The aim of the thesis is to figure out how children from socioculturally different backgrounds integrate into Czech society. The theoretical part is divided into four chapters. The first chapter focuses on defining migration and describes factors or causes involved. The second chapter describes their integration into society. It also describes individual asylum facilities and its functions in Czechia. The third chapter describes culture problems because associated with their new life situation. The last chapter of the theoretical section describes the role of the social worker. Then, the process of integrating children from socioculturally different backgrounds is described at the end of theoretical part. The practical part is done by qualitative research using a case study research. The research tools are semi-structured interviews with children who live in a residential centre. These interviews are then compiled with educators, educators and a social worker who work with and have experience with these children.

KEY WORDS

Migration, integration, applicant for international protection, asylum facilities, laws

OBSAH

ÚVOD.....	10
1. Migrace	12
1.1 Teorie migrace	13
1.2 Faktory migrace	17
1.3 Vývoj migrace	19
2. Integrace.....	21
2.1 Modely integrace.....	27
2.2 Vstup a pobyt	29
2.2.1 Azylová procedura.....	30
2.2.2 Azylová zařízení	32
2.3 Problémy při integraci.....	39
3. Kultura	41
3.1 Kulturní šok.....	42
3.2 Posttraumatická stresová situace.....	45
3.3 Odlišnost kultur.....	46
4. Sociální práce s etnicky odlišnými klienty	46
4.1 Specifika sociální práce.....	47
4.2 Děti ze sociokulturně odlišného prostředí v České republice	48
4.2.1 Průběh integrace dětí	51
4.2.2 Dítě z arabské či jiné muslimské země v české škole.....	57
4.2.3 Ruské či ukrajinské dítě v české škole.....	59
4.2.4 Čínské a vietnamské dítě v české škole	60
5. Praktická část	63
5.1 Plán výzkumu.....	63
5.2 Výzkumné téma	64
5.3 Výzkumný cíl.....	64

5.4	Výzkumné otázky.....	64
5.5	Metody výzkumu	65
5.6	Předmět výzkumu.....	65
5.7	Metoda sběru dat.....	66
5.8	Charakteristika zkoumaného vzorku.....	67
5.9	Etický rozměr výzkumu	68
5.10	Metoda zpracování kvalitativních dat	68
6.	Případové studie.....	69
6.1	Případová studie Anny	69
6.2	Případová studie Elisabeth	72
6.3	Případová studie Kamila	76
6.4	Případová studie Honzy	79
6.5	Případová studie Heleny	83
7.	Integrace očima sekundárních aktérů	86
7.1	Rozhovor s pedagogy	87
7.2	Rozhovor s vychovatelkami	90
7.3	Rozhovor se sociální pracovnící	92
8.	Shrnutí výsledků	98
8.1	Shrnutí výsledků informantů.....	98
8.2	Shrnutí výsledků pedagogů.....	102
8.3	Shrnutí výsledků vychovatelek	104
8.4	Shrnutí výsledků sociální pracovnice.....	105
8.5	Závěr výzkumu.....	107
9.	ZÁVĚR	112
10.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	116

ÚVOD

Pro téma integrace dětí ze sociokulturně odlišného prostředí jsem se rozhodla především proto, že jsem měla možnost v rámci mého studia navštívit Pobytové zařízení v Kostelci nad Orlicí. Během této doby jsem si všimla, že změna kulturního prostředí není náročná jen pro samotné rodiče, ale i pro jejich děti, které se musely přestěhovat na základě jejich rozhodnutí. Cílem je žít nový, lepší život. Hlavně pro děti je náročné zvykat si na nové prostředí. Toto zjištění se tak pro mě stalo jakýmsi impulzem, na jehož základě jsem se rozhodla této problematice více věnovat a nakonec ji zpracovat jako téma své diplomové práce. Zároveň je toto téma velmi zajímavé a aktuální. Imigrantů a azylantů je v České republice velmi mnoho. Rok od roku se jejich počet zvyšuje a s tím souvisí i integrace, která je mezi většinovou společností důležitá a žádaná.

Lidé odcházejí a stěhují se z nejrůznějších důvodů. Každý den potkáváme ve městě, na ulici, v obchodě, u lékaře i ve škole někoho, kdo není občanem České republiky. Někoho poznáme hned na první pohled, kdy vše o něm napoví barva pleti nebo styl oblékání. Málokdo si to uvědomuje, ale každý z nás se pohybuje v multikulturní společnosti. Poznáváme nové kultury a snažíme se jim porozumět. Hlavní je porozumění bez předsudků a z tohoto důvodu je důležitá integrace.

Diplomová práce si klade za cíl zjistit, jak se děti ze sociokulturně odlišného prostředí integrují do české společnosti. Je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V první kapitole teoretické části, je charakterizována migrace, která je neodmyslitelným spoluvůrcem dějinného procesu od samých počátků lidstva a není tomu jinak ani v současné době. S tím také souvisí základní teorie příčin migrace. Taktéž jsou charakterizovány faktory migrace. Dále je nastíněn vývoj migrace po roce 1990, kdy došlo k volnému pohybu osob přes hranice státu. Cizinci stále přicházejí a jejich počet se neustále zvyšuje. Z toho důvodu se Česká republika stává ze země tranzitní, zemí cílovou a pobyty migrantů se zpřísňují. V tomto období vstoupil v platnost nový zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, který zpřísnil podmínky pro získání víz a azylu. Další kapitola komplexně popisuje integraci a s ní spojené problémy. Dále je charakterizována azylová procedura, která je spojena s azylovými středisky. Ty můžeme rozdělit na přijímací, pobytové a integrační. Popíši, jaká práva a povinnosti musejí žadatelé o udělení mezinárodní ochrany dodržovat. Ve třetí kapitole

charakterizují kulturu. Změnu kulturního prostředí často provází kulturní šok nebo se může objevit posttraumatická stresová situace. Tyto problémy jsou nejčastěji spojeny s novým životem. Poslední kapitola teoretické části se zabývá sociální prací s etnicky odlišnými klienty. Zde je charakterizován sociální pracovník, který působí v roli zprostředkovatele mezi nimi a hostitelskou společností. Dále je zde popsán průběh integrace dětí ze sociokulturně odlišného prostředí. Jsou zde vybrány některé základní charakteristiky dětí, které do českých škol nejčastěji přicházejí.

Praktická část je provedena kvalitativní metodou a nástrojem jsou polostrukturované rozhovory s dětmi ze sociokulturně odlišného prostředí, které jsou v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí. Tyto rozhovory jsou dále komparovány s lidmi, kteří s těmito dětmi přicházejí do kontaktu. Rozhovory jsou zaměřeny především na to, jaké bariéry brání v integraci dětí ze sociokulturně odlišného prostředí. Výsledky výzkumu jsou následně zpracovány do případové studie.

1. Migrace

Migrace znamená pohyb osob a skupin, které se dobrovolně či v důsledku válek nebo přírodních katastrof přesouvají na jiné území. Tento pohyb může být zamýšlen jako dočasný nebo trvalý (Andrlová, 2011: 49).

Migraci můžeme členit do několika kategorií. Mezinárodní migrace je stěhování přes hranice státu, které je nazýváno vnější migrací. Migrace v rámci území jednoho státu je migrací vnitřní. Mezi důvody vnitřní migrace patří především lepší pracovní podmínky, vzdělání, atraktivnost pracovních podmínek, míra nezaměstnanosti a kvalita života (Klufová – Poláková, 2010: 104).

Emigrace, odchod osoby z území domovského státu s úmyslem dlouhodobě se usadit v jiném státu. Lidé odcházejí ze své rodné země s cílem usadit se v jiné zemi (Sobková, 2016: 24). J. Diamant (1995: 163) ji definuje jako dlouhodobé přerušení bezprostředních svazků s prostředím, v němž jedinec dlouhou dobu žil. Jedná se o složitý proces, který může vést jak k pozitivním, tak i k negativním změnám ve společnosti, zároveň i v osobním životě každého migranta. Každá emigrace, tedy i ta dobrovolná, je pro člověka psychicky náročná. Zejména z hlediska adaptace na rozdílné prostředí v hostitelské zemi, do které migruje.

Dále ji můžeme členit na dobrovolnou a nedobrovolnou. Dobrovolná migrace je popsána jako akt vědomé, dobrovolné volby, do níž zpravidla spadá pracovní migrace, migrace z důvodů sjednocení rodin, za účelem studia apod. Opakem je nedobrovolná migrace neboli nucená, kterou Henig (2007: 3) definuje jako migraci, které předchází akt nedobrovolného rozhodnutí migrovat, např. z politických, náboženských, environmentálních či jiných důvodů.

Podle síly je dále rozlišena na migraci vnucenou a vynucenou. Vnucená migrace je vyjádřením nerovných mocenských vztahů mezi lidmi, kdy má někdo moc a sílu vnutit druhé straně migrovat. Tento způsob nastává například v průběhu válek, kdy dochází k masovému vyhánění obyvatel. Vynucená migrace je pak vymezena např. jako migrace v důsledku nejruznějších přírodních katastrof (sucho, povodně, hladomor, epidemie, desertifikace). Dalším typem může být například migrace permanentní, která je charakteristická trvalou změnou pobytu osob a naopak migrace dočasná, kdy se jedná o přesídlení pouze na omezenou dobu (Henig, 2007: 4)

Vzhledem ke značnému rozsahu nelegálních migračních toků je vhodné k typologii přidat i členění mezinárodní migrace na migraci legální a nelegální. Legální migranti představují osoby, které splňují veškeré zákonné podmínky v zemích, kde se pohybují, pracují či žijí. Nelegálními

migranty jsou naopak osoby, které porušují některé zákonné podmínky. Tím je myšleno, že ilegálně vstoupili do země bez cestovního dokladu, bez víza či s padělanými doklady, překročili hranice mimo hraniční přechod nebo se jejich pobyt stal ilegálním až po uplynutí určité doby legálního pobytu v zemi (vypršení víza, neprodloužení povolení k pobytu, nelegální práce bez odpovídajícího víza atd.). Někteří migranti preferují ilegální pobyt z důvodu toho, že nemají dostatečné finanční prostředky (Palát, 2015: 9 – 10).

Jako další můžeme uvést členění migrace z hlediska počtů migrantů. Jedná se o migraci individuální, která je založena na rozhodnutí samotného jedince. Opakem je migrace kolektivní, při větším počtu se nazývá hromadná nebo masová, kdy se stěhují skupiny jednotlivců nebo rodiny (Roubíček, 1997: 263).

Dále o migraci můžeme říci, že je selektivní, to znamená, že migruje část populace a závisí na životním cyklu. Některá období jsou pro migranty příhodnější než jiná (Rabušic - Burjanek, 2003: 8 – 10). Tato migrace z jedné oblasti do jiné sebou nese ztrátu lidského kapitálu a zisk pro přijímající země. Vytváří další pracovní místa, která vedou ke vzniku nových pracovních pozic (Brázová, 2011 :24). Zejména spočívá na příchodu vysoce kvalifikovaných pracovníků s cílem jejich trvalé integrace v cílových zemích (Lenomar, 2010: 38).

1.1 Teorie migrace

V této kapitole se krátce podívám na základní teorie příčin migrace. Je zajímavé, že teorie se vzájemně doplňují a mají komplementární povahu. Z toho důvodu je důležité si je takto postavit vedle sebe, protože poté je patrnější, že samy o sobě nejsou schopné vysvětlit celek problematiky migrace, ale že každá z nich poukazuje na jiný důležitý faktor, který je třeba brát na zřetel. Tyto teorie současně poukazují na strukturální komplexitu problému, který nemůže být uchopen bez důkladného poznání a vysvětlení.

Celý proces migrace ovlivňuje hned několik faktorů. První z nich je neoklasická ekonomická teorie, která migraci chápe jako přímý důsledek nerovnováhy mezi poptávkou a nabídkou na pracovním trhu. Pokud ve své zemi nemohu najít práci, jedná se o push faktor, ale pull faktor mě přitahuje. Jinými slovy dělníci jsou nedostatkem poptávky po jejich práci nuceni putovat tam, kde je poptávka vyšší, nebo kde za svou práci mohou získat vyšší mzdu (Veselá, 2019: 15). Hovoří se o push a pull faktoru. Na jedné straně jsou ty faktory, které působí na jedince negativně, ty, které ho vypuzují či vytlačují (tzv. push faktor), nebo naopak přitažlivost jiného

místa (tzv. pull faktor). Jinými slovy, život v každé zemi má své kladné X záporné stránky, které jedince ve značné míře ovlivňují nebo mohou být i příčinou působení push a pull faktorů. Bez těchto vazeb by k migraci často ani dojít nemohlo, pouze se jedná o zohlednění jedné z ekonomických příčin migrace (Rabušic - Burjanek, 2003: 10).

Mezi push faktory patří na prvním místě ekonomické, obtíže při hledání obživy, nezaměstnanost. Na druhém místě jsou faktory politické a bezpečnostní. Patří sem hrozby politické persekuce či důsledky občanské války. Při vnitrostátní migraci hrají roli rodinné faktory. Těmi je myšleno důvod slučování rodin, stesk po známých nebo příbuzných. Dále se jedná o zdravotní, kulturní či jiné faktory. Ovšem nejčastěji je to kombinace různých vlivů. Faktory pull jsou opakem push faktoru. Mezi nejvýznamnější jsou opět faktory ekonomické např. nalezení vhodného zaměstnání. Důležité jsou i faktory politické, osobní bezpečnost a získání azylové ochrany (Šídlo - Burcin, 2016: 7).

Podle Chiswicka (Castles – Miller, 2009: 22 – 23) za centrální pojem lze označit lidský kapitál, protože ten představuje investici, kterou migrující musí vložit do cesty. Autor také tvrdí, že s vyšším vzděláním a zkušenostmi se zvyšuje migrace do zemí, které jsou finančně na výši. Oproti tomu za negativní dopad můžeme označit odliv mozků z vysílající oblasti tzv. brain drain, protože způsobuje značný nedostatek odborníků v daném odvětví.

Autor Todaro (1969: 139 – 140) kritizuje tuto neoklasickou ekonomickou teorii, protože je pouze zaměřena k migraci na základě porovnání příjmů zemí cílové a původu. Velký vliv hrají pull a push faktory. Za důležité také považuje dobu, kterou musí nově příchozí imigrant vynaložit při hledání práce, aby si ekonomicky polepšil. Je třeba zvážit krátkodobé a dlouhodobé hledisko a také přínos odchodu migranta ze země původu do cílové země

Tato neoklasická ekonomická teorie nepředpovídá budoucí pohyby a nevysvětluje ty současné. Imigrant musí znát ekonomiku v cílové zemi, ale nemá možnost vidět své budoucí okolí (Castles – Miller, 2009: 23).

Další ekonomickou teorií je nová ekonomie migrace, která tvrdí, že migrace je chápána jako důsledek úsilí minimalizovat riziko a diverzifikovat zdroje příjmů. Tím se stává důsledkem relativní chudoby. Tato nová ekonomie migrace vznikla v 80. letech 20. století jako protiklad neoklasické ekonomické teorie. Hlavní jednotkou rozhodování migrovat tu není jednotlivec, ale celé rodiny, domácnosti a někdy i celé komunity. Za hlavní důvod migrace totiž není

považován rozdíl ve mzdě, ale nejistota, relativní chudoba a silící snaha se vyhnout riziku zabezpečením si lepších podmínek (Hirschman, 1999: 36).

Nová ekonomie migrace je spíše orientovaná na nabídku vysílající země. Jedná se o to, že rodina migrantovi poskytne finanční částku, aby si zvýšil kvalifikaci a vydělal peníze. Byl na tom mnohem lépe než jeho rodina. Díky tomu může migrant posílat peníze nazpět. Není to z důvodu altruismu, ale je to určitá forma smlouvy. Za ní lze považovat předání nákladů na samotnou cestu a možnost návratu migranta zpět do rodné země. Jedná se o „strategii kalkulací“ (Stark – Bloom, 1985: 3 – 4).

Jak neoklasická ekonomická migrační teorie, tak nová migrační teorie domácnosti jsou teoriemi, které vysvětlují příčiny migrace z mikroekonomických pozic. Z úplně jiného úhlu se na příčiny migrace dívá třetí skupina teorií tzv. migrační teorie segmentovaného pracovního trhu. Ta tvrdí, že migrace je chápána jako důsledek aktivních náborových politik a hierarchizované segmentace pracovního trhu přijímacích zemí. V rámci této teorie je hlavním faktorem poptávka. Pakliže je někde s nějakou prací spojen odlišný sociální status, začíná být tato lokalita přitažlivou, nebo odpudivou na základě výše jejího společenského statusu. A naopak poptávka po zahraniční síle na práci, kterou domácí nechtějí vykonávat pro její nízký sociální status, vysvětluje, jak je možné, že v situaci domácí nezaměstnanosti existuje také poptávka po zahraniční síle (Rabušic - Burjanek, 2003: 11). Tyto systémy potřebují pracovníky s nízkou kvalifikací převážně imigranti, kteří tu jsou legálně i nelegálně. Segmentace pracovního trhu vypadá, že je rozdělen na primární a sekundární trh. Primární je převážně pro vysoce kvalifikované pracovníky, u kterých dochází k pozitivní diskriminaci. Mají požadované vzdělání na danou pozici, setkávají se s určitou sociální skupinou. Oproti tomu sekundární pracovní trh, kde jsou převážně méně kvalifikovaní pracovníci. Jsou znevýhodnění nedostatečným vzděláním, jazykovými bariérami, rasou a často i nelegálním pobytem (Castles – Miller, 2009: 25).

Sociální status má především vliv na postavení v rodné zemi. Čím vyšší mají postavení, tím mají i vyšší sociální status (Barša – Baršová, 2005: 271). Migrant zažívá podstatnou ztrátu svého sociálního postavení v cílové zemi a naopak zvýšení sociálního statusu v rodné zemi (Nieswrad 2011: 150).

Odlišný pohled na příčiny migrace nabízí teorie, která konceptualizuje migraci z hlediska teorie světových systémů. Za autora můžeme považovat Immanuela Wallersteina, který jí považuje

za důležitou součást kapitalistické akumulace, která těží z nerovnosti mezi rozvinutým jádrem a zaostalou periferií (Skeldon 1997: 24 – 25). Zároveň vysvětluje příliv migrantů z periferie do centra, protože vytváří vykořeněné pracovní síly, které jsou k migraci svým způsobem přinuceny akumulací kapitálu (Barša – Baršová: 2005: 272).

Tato teorie světových systémů sílí na významu nejen v období průmyslové revoluce, ale také s příchodem globalizace, kdy agrární ekonomiky ztrácejí na významu, zatímco vyspělé ekonomiky z toho těží. Migrace posiluje nerovnost, protože je spojena s propastí v oblasti příjmů, statusu a etnik, které jsou vybírány pro určité úkony (Rabušic - Burjanek, 2003: 12).

Kromě těchto čtyř teorií vysvětlujících příčiny migrace existují ještě tři skupiny, které se snaží vysvětlit trvání a pokračování migrace poté, kdy začala. Tou první je teorie sociálního kapitálu, která si všímá důsledků a způsobů migrace. Migrace je chápána jako projev vzájemné pomoci, závazků a informací, které permanentně propojují migranty v hostitelské zemi s jejich příbuznými, přáteli či krajany. Cílem je snížit risk a náklady na migraci. Jsou velmi žádané, protože pomáhají s nalezením práce. Tyto vztahy mohou být důležitým sociálním kapitálem, který usnadňuje migraci, neboť ulehčují rozhodnutí migrovat. Poskytují informace o situaci v přijímací zemi a také rezidenční zázemí, které má jak sociální, tak ekonomický charakter (Massey, 2005: 42 – 43). Cílem této teorie je snížit psychologickou bariéru k vydání se na cestu a ztrátu domova. Důležitá je zde opora. Zároveň odpovídá na otázku, proč se zvyšuje koncentrace národností nebo etnických skupin v daném geografickém místě (Barša – Baršová, 2005: 275).

Druhou skupinou vysvětlující trvání migrace je tzv. institucionální teorie. Migrace je chápána jako důsledek změn zapříčiněných migrací jako je například ustanovování migračních sítí, změn ve struktuře trhu s pracovními místy, či změn institucí přijímací společnosti. Sociální síť je součástí ještě širší sítě a mechanismů, do nichž je zapojena. Určitý proces zapříčiní určitou řetězovou reakci změn. Na kumulaci těchto změn posléze reagují instituce, které díky změnám vznikají, nebo zanikají, a tak zpětně migraci podtrhují.

Třetí skupinou je teorie kumulativních příčin. Její podstatou je to, že migrace mění individuální motivaci a sociální struktury takovým způsobem, že činí další migraci progresivně pravděpodobnou. Migrace má totiž vliv na sociální prostředí jak v zemi původu, tak v zemi cílové (Rabušic - Burjanek, 2003: 12– 13).

Hlavní akcenty a důrazy jednotlivých teorií migrace jsou natolik závažné, že nelze jednu teorii upřednostnit před jinou, ale každá svým způsobem přispívá k vysvětlení migrace. Zatímco ekonomické teorie zhodnocují význam push a pull faktorů v jejich materiálně ekonomické rovině, segmentové teorie si uvědomují, že ekonomické faktory jsou zahrnuty v mnohem komplexnějších systémech a není vždy jasné, který faktor je spouštěcí. Není jednoznačně jisté, kdy je ekonomický faktor jen důsledkem jiného systémového faktoru, a kdy naopak ekonomický faktor spouští jiné systémové změny. Teorie kumulativních příčin se zaměřuje na sociální a psychologický faktor migrace, přičemž ukazují, jak důležitou roli pro migranta hraje dostupnost a kvalita interaktivity mezi hostitelským prostředím a případnými migranty.

1.2 Faktory migrace

Pro porozumění fenoménu migrace hraje roli mnoho faktorů, mezi které patří: pohlaví, věk, zdraví, geografická poloha, socioekonomická situace, migrační politika, migrační historie, míra tolerance.

Každý z nás má tendenci vnímat a hodnotit migranty, kteří přicházejí do českého prostředí od začátku jejich příchodu, ale málokdo si uvědomuje jejich skutečné důvody migrace. Důvodů, proč lidé migrují, je celá řada. Nejčastěji je můžeme rozdělit do pěti kategorií, a to na ekonomické: snaha o zabezpečení lépe placené práce a lepšími životními podmínkami. Dále to jsou sociální: přístup ke kvalitnější zdravotní péči a vzdělání, pronásledování kvůli příslušnosti k určité sociální skupině. Třetí kategorií jsou politické: hrozby politické persekuce, náboženské nepokoje, vyhoštění. Předposlední jsou environmentální: přírodní katastrofy, ztráta možnosti obživy způsobené vlivem změn klimatu. Poslední jsou demografické: přelidněnost a s ní souvisí ekonomické a sociální strádání v některých regionech, stárnutí populace ve vyspělých státech, potřeba pracovních sil z jiných zemí (Klega – Pánková, 2016: 8). Důvody k migraci jsou různé. Každá migrace vytváří sociální kapitál a ten vybízí další osoby k migraci (Bodnárová, 2009: 7).

Jak samotné migraci předchází komplikované rozhodování, navazuje na ni řada procesů probíhajících v postmigračním období, které mají zpravidla velký význam pro jednotlivce a skupiny lidí, které migrační pohyb uskutečnily. Pro samotné děti představuje migrace náročnou situaci. V dětském věku si nedovedou představit, co je v nové zemi čeká a na co se mají připravit. Rodiče za ně rozhodnou, kde budou vyrůstat a kde stráví část svého života. Čím více

změn v životě jedince migrace vyžaduje, tím jsou procesy přivykání na nové prostředí složitější. Nejčastěji lidé mění klimatické podmínky, jazykové zvyklosti okolí, převládající politickou kulturu a náboženství. Takové změny jsou pro samotné migranty i pro přijímací společnost extrémně náročné a lidé se při nich dostávají do neřešitelných situací i při zcela běžných lidských záležitostech, s nimiž se setkává každý, jako jsou zabezpečení vzdělávání dětí, nemoc, ztráta zaměstnání, úmrtí v rodině atd. (Uherek, 2016: 49).

Častěji migrují ti schopnější, aktivnější, mladší a kvalifikovaní lidé. Pokud chtějí změnit svůj dosavadní život, přizpůsobí se v hostitelské zemi poměrně rychle, aby předešli konfliktům (Křížková, 2007: 39).

Česká republika se postupně stala ze země tranzitní zemí cílovou pro řadu migrantů. Počet cizinců žijících na území České republiky plynule roste. K 31. 12. 2020 pobývalo legálně na území České republiky celkem 634 790 cizinců. Nejvíce zastoupenými skupinami cizinců s povoleným pobytem jsou již tradičně v České republice občané Slovenska, Ukrajiny, Vietnamu, Ruska a Polska (Matoušová, 2020: 40).

Charakteristickým znakem je výrazné zastoupení osob v produktivním věku, a to mužů i u žen. Mezi žadateli o udělení mezinárodní ochrany, kteří přicházejí na území České republiky, výrazně dominují muži. Z hlediska věkových skupin mají nejvýraznější zastoupení žadatelé ve věku 25-34 let, poté 35-39 let a nakonec 20-24 let. Mezi žadatelkami o udělení mezinárodní ochrany je, oproti tomu, patrný vysoký podíl těch, spadajících do dětského věku, tj. 0-14 let. Lze předpokládat, že s přibývajícím počtem cizinců, kteří založí rodinu, bude i věková struktura cizinců běžnější ve srovnání s populací České republiky (Matoušová, 2020: 74). V posledních letech výrazně stoupají počty dětí, žáků a studentů z řad cizinců na mateřských, základních, středních i vysokých škol. Ve školním roce 2019/2020 bylo celkem v mateřských školách 11 942 dětí-cizinců. Na základní školy docházelo v tomtéž školním roce celkem 26 527 žáků-cizinců. Střední školy navštěvovalo 9 496 studentů-cizinců. Na vyšších odborných školách studovalo celkem 732 studentů-cizinců a na vysokých školách bylo 44 442 studentů-cizinců (Koncepte integrace cizinců: 2020: 7)

1.3 Vývoj migrace

Cizinci, kteří přicházejí do nového prostředí, se v mnoha případech snaží o začlenění do místní společnosti. Z toho důvodu se vyrovnávají s realitou, která jim je daná, a rozhodují se při formování kulturní identity.

Rok 1989 znamenal zásadní mezník v otázce migrací v českých zemích, především v Praze. Zaměřil sem vcelku velký proud migrantů z politických důvodů, ale i z ekonomických příčin, kdy šlo z části o trvalé přistěhovalectví celých rodin (Scheu 2011: 138). Podle oficiální evidence změn trvalého bydliště se v desetiletí 1990 – 2000 do České republiky trvale přistěhovalo 131 400 osob a vystěhovalo se z ní 43 700 osob. Podle názorů demografů lze navzdory předpokládané neúplnosti údajů o vystěhování usuzovat, že celkové saldo trvale bydlících obyvatel bylo v 90. letech v důsledku vnější migrace aktivní (Pavlík 2002: 69 - 70).

Porevoluční migrace prošla několika fázemi. V prvních letech, která můžeme vymezit roky 1990 až 1996 (Baršová – Barša 2005: 221 - 222), umožňoval téměř každému, aby vstoupil na území a dělal zde, co chce. Nový zákon č. 123/1992 Sb., o pobytu cizinců na území České a Slovenské Federativní republiky, přičemž tato právní úprava přetrvala v ČR až do roku 1999. Zákon neusiloval ani tak o omezování migrace, ale pouze ji evidoval a výjimečně mohl zasáhnout proti cizincům porušujícím právní řád. Pro cizince bylo důležité, že mohli přijet na území České republiky jako turisté a teprve potom si mohli najít zaměstnání a zažádat o povolení k pobytu. Tento systém navazoval na právní úpravu zákona č. 68/1965 Sb., kdy se ovšem společenské podmínky naprosto změnily a ČR se stala pro mnohé migranty místem, kam se chtěli dostat, země velkých příležitostí. Na druhé straně přitom bylo velmi obtížné získat trvalý pobyt, či dokonce občanství. V tomto období byly také vytvořeny základy právní regulace a institucionálního zajištění pobytu zvláštních skupin cizinců, které vyžadovaly pomoc společnosti – žadatelů o azyl, uprchlíků a osob přicházejících z oblasti válečných konfliktů, zákon č. 498/1990 Sb. o uprchlících.

Od druhé poloviny devadesátých let byla patrná tendence regulovat přistěhovalectví, což souviselo i s politickými změnami ve státě. Klíčovou roli zde měly dva restriktivní zákony přijaté 11. listopadu 1999 zákon o azylu č. 325/1999 Sb. Ze dne 30. listopadu 1999 zákon o azylu a č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky, účinné od 1. ledna 2000. Tento zákon zcela zpřísnil podmínky a sankce pro pohyb nelegálních i legálních přistěhovalců, získání jejich pobytových víz a pracovních povolení. Také zamezil platnosti prodlužování víz

získaných v době předchozího zákona a také upravil seznam náležitostí o udělení víza osobám, kterým končilo povolení k pobytu, byly nuceny vycestovat zpět do země, ze které přišly a zažádat si o nové (ČSÚ 2011: 2).

Od konce devadesátých let se začala vytvářet integrační politika pro přistěhovalce v ČR, kterou se do té doby úřady téměř nezabývaly. Výraznou roli začínala hrát ochrana domácího trhu práce, a tím i živnostenského práva. Mnozí cizinci začali raději podnikat, což je nejsnazší cesta, jak získat obživu. Začínaly se projevovat první snahy o komplexnější, koncepčnější a do jisté míry i samostatnější přístup k problematice migrace a přistěhovalectví. Se vstupem do Evropské unie se posunul i přístup k evropským migračním politikám. V roce 2004 Česká republika musela na jednu stranu některé své normy harmonizovat s ostatními státy EU (v praxi to znamenalo dílčí změkčení dosavadní politiky), na druhou stranu těžila z tzv. dublinského systému, který téměř eliminoval uprchlickou imigraci.

Každý demokratický stát se snaží zajistit bezpečí těm, kteří v něm hledají útočiště z jakýchkoliv důvodů. Většina zemí vypracovává strategické plány, aby mohla imigraci kontrolovat. Hlavním cílem států je zabránit nelegální migraci a mít přehled o tom, kolik cizinců a jaké národnosti na daném území žije (Barša – Baršová 2005: 223 – 224).

Česká migrační politika se opírá vedle zákonů (zákon o pobytu cizinců, zákon o azylu a další předpisy) a mezinárodních smluv (Ženevská konvence, Úmluva o právech dítěte, evropské směrnice a další lidskoprávní úmluvy atd.) také o konkrétní vládní strategické dokumenty a programy. V roce 2003 Česká republika přijala Zásady politiky v oblasti migrace cizinců, které mají být východiskem pro vytvoření ucelené politiky státu pro oblast migrace a zvláště imigrace. Hlásí se k široké spolupráci státu s kraji, obcemi, zájmovými samosprávami a občanskou společností. Zásady ukazují tři společenské cíle: a) odstraňování nelegální migrace, b) podporu přínosným formám imigrace (migrační politika neklade překážky legální migraci a podporuje imigraci, která je pro stát a společnost dlouhodobě přínosná), c) řešení důsledků humanitárních krizí a odstraňování jejich příčin. Tyto zásady jsou důležitým indikátorem změny přístupu k migraci. Tam, kde se v minulosti postupovalo od konkrétního k obecnému, by se nyní mělo postupovat od obecného ke konkrétnímu. Jak dokládají dílčí strategické dokumenty přijaté po schválení migrační koncepce (Barša – Baršová 2005: 225 – 226).

Pravidelně, tj. každoročně vychází aktualizované: Koncepce integrace cizinců vlády ČR (zejména se to týká cizinců – občanů tzv. třetích zemí, tedy mimo EU) a Státní integrační

program (týkající se poživatelů mezinárodní/doplňkové ochrany). Byla aktualizovaná Koncepce integrace cizinců - Ve vzájemném respektu v roce 2021. Obsahuje návrhy konkrétních opatření, prostřednictvím kterých jsou příslušné rezorty odpovědné za realizaci integrační politiky v průběhu roku 2021. Cílem je úspěšná integrace cizinců v České republice. Postup vychází z analýzy aktuální situace a identifikovaných problémů a potřeb, rozpracovává záměry politiky integrace cizinců definované v aktualizované Koncepci integrace cizinců – Ve vzájemném respektu z roku 2016 (Koncepce integrace cizinců, 2020: 5).

Při dělení cizinců pobývajících v současné době na území České republiky můžeme použít kategorie, které navrhuje D. Drbohlav (2010: 32 – 33) podle pobytu a to: a) občané EU a jejich rodinní příslušníci, kteří jsou registrováni bez povolení k trvalému nebo přechodnému pobytu či s povolením, b) občané třetích zemí (občan státu, který není členem EU a není zároveň občanem Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska) pobývajících krátkodobě do 90 dnů s vízem nebo bez víza (možnost víza nad 90 dnů s povolením krátkodobého pobytu, který navazuje na víza nad 90 dnů a platí zpravidla jen jeden rok), c) cizinci se statutem mezinárodní ochrany, d) registrovaní žadatelé o mezinárodní ochranu.

2. Integrace

V této kapitole se zaměřím na integraci migrantů, jakým způsobem se začleňují do hostitelské země a jak na ně společnost působí. Popíši způsob integrace migrantů a s ní související problémy. Zjistím, jaké problémy mohou nastat ze strany žadatelů o udělení mezinárodní ochrany. Dále přiblížím vstup a pobyt cizinců na našem území.

Každý stát, který se stává pro přistěhovalce zemí cílovou, musí určit, jací cizinci a za jakých podmínek se smějí dlouhodobě či trvale usadit v hostitelské zemi. V cílové zemi začíná proces integrace do nové společnosti. Opuštění starých společenských struktur a začlenění se do dalších může pomáhat při vstupu do nového prostředí, kdy migranti zcela asimilují do svého etnického prostředí hostitelské země. Na druhé straně může vzniknout odklon od normy, to znamená, že migrant zůstává zcela oddaný své původní zemi. Z tohoto důvodu se uchylují do společnosti lidí, kteří jim rozumí, mluví stejným jazykem, znají a uznávají jejich kulturu, zvyky či podobné hodnoty.

Usazování imigrantů a jejich začlenění do hostitelské společnosti může probíhat různými způsoby, závisí to jednak na postoji státu a celé společnosti vůči nim, ale také na samotných imigrantech, resp. na velikosti toku a příčinách jeho vzniku a na struktuře tohoto toku podle kvalifikace, která bývá definována v termínech příslušnosti k určité sociální třídě. Z toho důvodu můžeme říci, že imigranti s vyšší kvalifikací se snáze začleňují do hostitelské společnosti než ti bez ní (Fernández – Kelly – Schauffler, 1994: 666).

Pod integrací cizinců míníme takový způsob jejich začlenění do většinové společnosti, kdy se učí psaným i nepsaným pravidlům dané země, kterým se musí více či méně přizpůsobovat (demokracie, právní řád, místní ekonomická, společenská či kulturní pravidla a zvyklosti, odbourání jazykové bariéry apod.), ale zároveň si uchovávají část své kulturní či národní identity (kulturní zvyklosti, náboženské přesvědčení, typický oděv aj.). Je zřejmé, že jak z pohledu většinové společnosti, tak samotného migranta lze nalézat určitou kontroverzi (míra přizpůsobení vs. míra zachování vlastní identity).

Integrace cizinců tedy představuje velmi nesnadný a dlouhodobý úkol pro obě strany. Zcela nevhodným je v tomto ohledu stále používaný termín asimilace cizinců, z nějž plyne důraz pouze na přizpůsobení se migranta většinové společnosti (jeho splynutí s ní) i za cenu potlačení jeho původní identity. Integrace má oproti tomu migrantovi umožnit zapojení do většinové společnosti, bránit jeho vyloučení a odsouvání na její okraj, umožnit mu zachovat si svoji vlastní kulturu i identitu. To ovšem vyžaduje aktivní a zodpovědný přístup obou stran. V některých zemích jsou imigrantům nabídnuty kurzy jazyka či určitá školení umožňující lepší orientaci v hostitelské zemi, v České republice např. existuje Státní integrační program pro azylanty. Ten poskytuje podporu nájemního bydlení, kdy je obcím (a za určitých podmínek i soukromým majitelům) poskytnuta dotace za pronájem nájemních bytů azylantům. Dále program zprostředkovává kurzy českého jazyka apod. Určitý komplexní plán integrace cizinců v České republice zatím ovšem chybí (Palát, 2015: 13).

Cizinci se na našem území setkávají s problémem nepřijetí společností. Pod záštitou Ministerstva školství byl v roce 2009 uveřejněn výzkum, ze kterého vyplývá postoj české veřejnosti k cizincům, imigrantům a lidem jiných národností žijících na našem území. Z tohoto výzkumu vyplynulo, že česká společnost je značně homogenní a zastává k imigrantům negativní postoj, který je do jisté míry i ovlivněn způsobem, jakým problematiku prezentují média. Z výzkumu (Leontiyeva – Vávra, 2009) vyplynula nejdůležitější zjištění: za nejvíce nesympatický národ jsou v ČR považováni Iráčané, Palestinci a Afghánci. Největší nedůvěru

cítí k Turkům, Rumunům a Němcům. Čeští obyvatelé (91,4 %) vnímají nejpozitivněji ty cizince, kteří hovoří česky. Z těchto výsledků je patrné, že česká společnost přistupuje k cizincům se značnou skepsí.

Drbohlav (2010: 90) integraci chápe jako začlenění jednotlivce či skupiny do stávajícího systému, který funguje podle pravidel. Jinými slovy je to dlouhodobý, obousměrný proces, který postupně začleňuje imigranty do majoritní společnosti a je založen na vzájemném respektování práv a povinností. Proces integrace probíhá v několika sférách, jejíž první je strukturální integrace, která popisuje práva a postavení v daném státě, vzdělávací systém, trh práce, získání státního občanství a možnosti bydlení. Druhou je sféra kulturní, která zahrnuje procesy kulturních změn a změny postojů jedinců. Třetí dimenzí je sféra integrace, což je oblast začleňování přes partnerské nebo přátelské vztahy, ale i členství v různých organizacích. Poslední je identifikační, která je těžko měřitelná, zahrnuje totiž subjektivní pocit, jak se nově příchozí cítí v nové společnosti. Dalo by se říci, že se v této dimenzi odráží to, zda imigranti vnímají novou zemi jako svůj domov (Boosswick - Husband, 2006: 99 – 100).

Postoj společnosti vůči imigrantům může být charakterizován dvěma extrémami. „*V jednom extrému, který se projevuje otevřeností a postupným přijímáním kulturní rozmanitosti. To vede k formování etnických komunit, které jsou vnímány jako součást multikulturní společnosti. Naopak v druhém případě jsou imigranti vyloučeni a odsunuti na okraj společnosti*“ (Castles – Miller, 1993: 26).

Interakce mezi lidmi je ovlivněna jejich vzájemnou komunikací. Podmiňuje dobré vztahy obecně mezi lidmi, proto o ni usilujeme i v oblasti soužití mezi různými kulturami. Je k tomu třeba ovládnout jazyk dané kultury, poznat jiné zvyklosti a tradice (Iljuk – Švarcová, 2008: 15).

Jedinec nebo skupina prochází určitými stádii přizpůsobení. Nejprve se jedná o základní proces, který na jedince nebo skupinu nezanechává závažné stopy, ale nemění jejich etnokulturní profil. Toto stádium se často nazývá akomodace, na kterou navazuje proces akulturace. Jedinec jako by vrůstal do nové kultury, pociťuje svoji jinakost vůči společnosti, ale chová se a myslí jinak než před migrací. Přizpůsobuje se podmínkám v hostitelské zemi, což nemusí znamenat, že mu vyhovují. Na akulturaci může navázat asimilace, kdy se jedinec nebo skupina přizpůsobují novým podmínkám. Jednou z nejznámějších je model sociologa Milтона Gordona, uveřejněný v publikaci *Assimilation in American Life* z roku 1964, kde autor uvažuje o sedmi stádiích

asimilace, z nichž to nejzákladnější je akulturace, přizpůsobení se oděvem, jazykem a základními zvyklostmi (Uherek a kol., 2016: 53).

V Memorandu studia akulturace Robert Redfield, Ralph Linton a Melville Herskovits uvádějí tři varianty akulturace. První variantou je akceptace, kdy proces akulturace ústí v přijetí nových kulturních vzorců a hodnot. Druhou je adaptace, cizí prvky jsou kombinovány s prvky původními a vzniká nová. Třetí variantou je pak negativní odezva ústící v kontra akulturace (Redfield – Linton – Herskovits, 1936: 152).

V současné době je integrace zařazena do problematiky sociální inkluze, kterou podle Matouška chápeme jako sociální soudržnost „*pevné spojení jednotlivce a vrstev společnosti, jeden z ideálů sociální politiky, opak sociálního vyloučení*“ (Matoušek, 2003: 215). Cílem má být nezávislost migrantů, individuální přístup, zvládnutí jazykové bariéry, najít si práci i bydlení, vzdělávání dětí, pomoc od státu jen na nezbytně nutnou dobu s konečným cílem z migrantů udělat občany (Muhič, 2010: 9).

Vzdělání je ústředním faktorem pro úspěšnou integraci dětí – migrantů do společnosti hostitelské země, které se musí přizpůsobovat novým podmínkám. Škola by se měla snažit, aby vytvořila vhodné podmínky pro integraci do školního prostředí. Již samotný vstup dětí imigrantů je spojen s určitými riziky. Ve škole se potýkají s určitým znevýhodněním, které je způsobeno tím, že doposud byly zvyklé na jiný vzdělávací systém, měly zcela jiné vyučovací předměty a odlišné vyučovací metody než ty, které používají čeští pedagogové. Většinou se stává, že děti nemají, zejména v cizích jazycích, potřebné znalosti a dovednosti. Z tohoto důvodu je pro děti imigrantů vstup do školy velmi náročný a představuje pro ně nesmírnou zátěž, zejména z důvodu toho, že musí za krátký časový interval změnit své každodenní návyky či chování. Také se musí naučit velké množství poznatků z různých oblastí, zjistit, jak funguje české školství, aby se v něm mohly lépe orientovat. Jsou dennodenně nuceny překonávat nejrůznější bariéry a problémy (Vágnerová, 2004).

Z těchto důvodů by jim měli pedagogičtí pracovníci věnovat patřičnou pozornost a být na příchod žáka dostatečně připraveni, aby mu pomáhali s překonáváním bariér a problémů, se kterými se v průběhu své integrace do školního prostředí bude setkávat.

Jazyková bariéra je jedním z prvních a nejvýraznějších problémů, s kterými bude spojen příchod dítěte do školního prostředí, projevuje se nejen v běžné komunikaci, ale znevýhodňuje

je i v možnosti dalšího vzdělávání. Jazykový projev, jak písemný, tak mluvený je hlavním předpokladem k úspěšnému zvládnutí školních předmětů (Koncepce integrace cizinců, 2016).

MŠMT zpracovalo v roce 2020 návrh upraveného systému podpory integrace dětí-cizinců a žáků-cizinců v předškolním a základním vzdělávání, který bude fungovat od roku 2021. Tento systém zajistí flexibilnější a efektivnější jazykovou přípravu, při které zohlední individuální potřeby dětí a žáků-cizinců.

Vytvoření vhodných podmínek pro bezproblémovou školní docházku závisí na zajištění informovanosti všech zapojených aktérů, kterými jsou ředitelé škol, pedagogové a rodiče žáků-cizinců. Rodičům je potřeba zprostředkovat informace o školské soustavě v České republice, tím je myšlen systém povinného předškolního vzdělávání a povinné školní docházky, stejně tak možnost účasti dětí na mimoškolních aktivitách (Koncepce integrace cizinců, 2020)

Při příchodu do nového prostředí dochází k tomu, že u dětí nastane tzv. tiché období, které je způsobeno strachem komunikovat v novém, pro děti v cizím jazyce. Toto období je u každého jedince individuální a nejčastěji se pohybuje od několika týdnů až měsíců. Pedagogové by takové jednání měli respektovat a nenutit děti ke komunikaci (Tesař, 2019).

Vyrovnaní se s jazykovou bariérou je pro každé dítě individuální a do jisté míry závislé nejen na jeho vzdělávacích schopnostech, ale také na blízkosti mateřského jazyka, díky kterému se lépe naučí český jazyk (Šindelářová – Škodová, 2012).

Děti mluvící slovanskými jazyky překonávají jazykovou bariéru rychleji než žáci hovořící jinou jazykovou skupinou. Z tohoto důvodu je také rozdílná doba, kterou děti potřebují, aby dosáhly základní komunikační úrovně v českém jazyce. Žáci jsou schopni komunikovat po půl roce alespoň na základní úrovni českého jazyka od zahájení výuky (Šindelářová, 2009).

Osvojení jazyka závisí na dalších faktorech, mezi které patří např. přítomnost osob mluvících českým jazykem nebo vrozené nadání na jazyky. Negativně ovlivňují při osvojování jazyka specifické poruchy učení, které se u takových dětí obtížně diagnostikují a je třeba je brát v potaz nejen při hodnocení, ale i při plánování způsobu výuky.

Děti před vstupem do školy nemají informace o svých povinnostech (systém omlouvání, odchod ze školy), a ani nemusí pochopit systém zadávání úkolů, neznají termíny prázdnin či státních svátků a nerozumí organizaci vyučování (dělení tříd na skupiny, polední přestávky, výuka v lichých a sudých týdnech). Nemají také dostatečné poznatky o vyučovacích

předmětech. Příčinou může být to, že děti pocházejí z odlišného sociokulturního prostředí. V zemích původu může mít vzdělání jinou hodnotu, než jaká je v České republice. Může se také stát, že děti nejsou ke vzdělání motivovány, protože v jejich sociokulturním prostředí nebyla vzdělání připisována velká hodnota. U některých národností naopak hraje vzdělání zásadní roli a je velmi zdůrazňován školní prospěch.

Kontakt s vrstevníky z majoritní společnosti nemusí být pro dítě vždy jednoduchý, vede k pocitům nejistoty, sníženého sebevědomí a také k obavám ze selhání. Přijetí nebo nepřijetí může být ovlivněno odlišností dítěte, rozdíly v porozumění různým situacím má především vliv na jeho chování. Může se také stát, že vrstevnická skupina nemusí dítě ze sociokulturně odlišného prostředí přijmout, proto se ocitá bez přátel a zcela izolováno (Vágnerová, 2004: 654).

Při zařazování žáků ze sociokulturně odlišného prostředí by se měl zohlednit fakt, že povinná školní docházka v České republice musí být nejdéle splněna do konce školního roku, v němž žák dosáhne věku 17 let (Zákon č. 561/2004 Sb.).

Ze zprávy Evropského parlamentu (2016) vyplývá, že přestože všechny země EU mají uzákoněnou povinnou školní docházku, děti se statutem neregulérních migrantů mají omezený přístup ke vzdělání v důsledku nejasné legislativy, chudoby, nedostatečné osvěty a diskriminace. Z výzkumu PICUM (2015) vyšlo najevo, že pouze 10 zemí EU (mezi nimiž je i ČR) mají v zákoně explicitně zmíněno právo na vzdělání pro všechny děti bez výjimky, tj. včetně dětí nelegálních přistěhovalců.

Česká republika má zvláštní předpis o vzdělávání žadatelů o azyl (Metodický pokyn ke školní docházce žadatelů o azyl, MŠMT, 2002). V souvislosti s vydáním vyhlášky č. 147/2011 se změnila podmínky pro začleňování žáků-cizinců do výuky v českých základních školách (MŠMT, 2013).

Pokud dochází k mezinárodní migraci, je nutné hovořit o tom, jak se nově příchozí začlení do stávající společnosti státu, kam přicházejí. Již několik let se nejen v odborné literatuře, ale také ve vládních dokumentech na úrovni EU operuje s termínem integrace. Tu Bosswick (Bosswick - Husband, 2005: 100) přirovnává k „*inkluzi nové populace do již existujících sociálních struktur přijímací země, která má za následek zmírnění rozdílů v pozicích a vztazích.*“

Vymezení integrace podle Friedricha Heckmanna (2003: 11 – 12) má čtyři klíčové dimenze integrace, mezi které patří strukturální, kulturní, sociální a identifikační. Strukturální integraci bychom mohli vysvětlit jako získávání přístupu k pozicím a statusům v institucích přijímací společnosti. Jedná se o to, jaký mají nově příchozí přístup ke vzdělání, začlenění na trhu práce, možnost získání občanství, učení se a socializace. Kulturní integrací se myslí kulturní a subjektivní změny, ke kterým dochází jak u přijímací společnosti, tak i u imigrantů. Sociální integrace odkazuje na participaci imigrantů ve společnosti. Přistěhovalci budují nové vztahy, navazují přátelství, uzavírání manželství se zástupci většinové společnosti. Také se zaměřuje na to, jak se cizinec učí nový jazyk nebo jak tráví volný čas. Identifikační dimenze představuje subjektivní pocit, jak se nově příchozí cítí v nové společnosti, proto je těžko měřitelná. Odráží se to, zda imigranti vnímají novou zemi jako svůj domov.

Soužití imigrantů a příslušníků většinové společnosti může probíhat různými způsoby, které závisí na přístupu majority i samotných přistěhovalců. Jako významná se ukazuje podle Rákoczyové a Trboley (2009: 23 – 25) sociální integrace jako vícerozměrný proces, který zahrnuje prostor pro vlastní identifikaci a zachování různorodostí.

Integrace bude úspěšná tehdy, pokud se imigranti budou snažit začlenit do nové společnosti. Na druhou stranu je zde důležitý také postoj domácí většiny. Z toho vyplývá, že jednotlivé dimenze integrace jsou navzájem provázené. Bez znalosti cizího jazyka hostitelské společnosti by nebyla úspěšná integrace (Öbrink, 2014: 24).

Integraci můžeme shrnout do několika bodů. Ze strany cizinců předpokládá osobní odpovědnost, zapojit se do společnosti, znát svá práva a dodržovat povinnosti přijímací země. Důležité je umět předcházet konfliktům. Dosud nejvýznamnějším poskytovatelem opatření podporující integraci jsou nestátní neziskové organizace. Z toho důvodu je důležité, aby k nim měli přístup všichni cizinci.

2.1 Modely integrace

Důležitou součástí přistěhovaleckých politik jsou politiky imigrační, které regulují vstup, počet a povahu imigrantů a také jejich včlenění do společnosti. Od 60. až 80. let 20. století lze v Evropě vysledovat tři odlišné typy integrace.

Etnicko-exklusivistický model hostujících dělníků (Německo). Migrace je podmíněna potřebami trhu práce a pobyt migrantů je chápán jako dočasný a orientován pouze na požadavky trhu práce.

Asimilační model (Francie). Je založen na jednostranném procesu rychlé a jednoduché adaptace migranta do nové společnosti. Očekává se, že za rychlé umožnění získání občanství, práv a povinností majoritní populace, imigrant zaplatí ztrátou svého mateřského jazyka, svých specifických kulturních a sociálních rysů, to vede k asimilaci do majoritní společnosti. Tím je myšleno, že přistěhovalci jsou přijímáni jako stálí a rovnoprávní členové hostitelské společnosti za podmínky, že se asimilují do dominantních kulturních vzorců. Základní jednotkou integrace je jedinec.

Pluralistický (či multikulturní) model, jehož prototypem je Velká Británie. Podporuje odlišnost minority od majoritní populace. Imigrantům jsou dána stejná práva ve všech společenských sférách, aniž by se očekávalo, že se vzdají svých specifik. Základní jednotkou integrace je komunita etnicko-kulturní skupiny.

Od 60. let je termín asimilace nahrazován termínem integrace. Za jádro kultury jsou považovány určité hodnoty jako svoboda, demokracie, rovné příležitosti. Přičemž hlavním předpokladem integrace je zvládnutí národního jazyka (Baršová – Barša, 2005: 36).

Mezi tradiční přístupy můžeme zařadit multikulturalismus a asimilační přístup. Multikulturalismus je společensky a kulturně podmíněný fenomén. Jedná se o pojem, který se dotýká problematiky ras, socioekonomické třídy, rodové příslušnosti, jazyka či kultury. Teorie se vyvinula teprve v minulém století jako reflexe setkávání různých kultur, rasové genocidy a globalizace. Užíváme ho v různých směrech. Multikulturalismus jako stav představuje koexistenci různých sociokulturních skupin se specifickými systémy institucí, tradic, postojů a hodnot. Jako společenský cíl znamená úsilí o vytvoření pluralitní společnosti zahrnující množství odlišných sociokulturních skupin, v nichž je soužití založeno na principech tolerance, respektu, dialogu a konstruktivní spolupráce (Švarcová, 2008: 27 – 28).

2.2 Vstup a pobyt

V souvislosti se změnou prostředí může docházet ke změně identity. Při vstupu do nového prostředí je důležitý vztah mezi jedincem, skupinou a přijímací společností. Můžeme to chápat jako proces mezi žadatelem a prostředím.

Do společnosti vstupujeme s určitými biologickými a sociálními dispozicemi. Při vytváření identity je pro nás důležitá kultura, kterou se budu zabývat v následující kapitole. Z toho důvodu by se migranti měli začlenit do prostředí, do kterého migrují a stát se jeho součástí. Tím je myšleno identifikovat se s druhými.

Po příchodu do hostitelské země zauímají imigranti určitou strategii adaptace. J. Průcha (2001: 154) uvádí čtyři základní schémata. Pokud imigranti uznávají kontakt s kulturou hostitelské země, ale současně si udržují vlastní kulturu, jedná se o integraci. Během asimilace dochází k přizpůsobení, splynutí menšinové národnosti s národností většinovou. Separační strategii nemůžeme nazvat adaptací, jelikož imigranti setrvávají pouze se svou původní kulturou a ignorují kulturu majoritní populace. Marginalizace je proces, který vytlačuje sociální, etnokulturní a podobné skupiny na okraj společnosti a vede k jejich zániku (Průcha, 2001: 155; Petrucijová, 2005: 15).

Jednotlivé strategie adaptace neovlivňuje pouze ochota či neochota imigrantů, ale velkou roli zde hraje odlišnost jednotlivých kultur. Je snadnější se integrovat do kultury dominantní, pokud se kultura migrantů podobá kultuře majoritní společnosti. Stejně tak je pro majoritní společnost snazší tyto sice jiné, ale podobné kultury přijímat. Naopak náročné je se včleňovat do kultury, která je diametrálně odlišná, jak pro minoritu tak majoritu. Z toho důvodu je důležité interkulturní vzdělávání v životě společnosti, kde se střetávají a prolínají různé kultury (Burkovičová – Navrátilová, 2014: 27).

Čeští občané mají sklon dělit cizince do různých skupin. Některé z těchto skupin, pocházející ze zemí s podobným kulturním prostředím jsou přijímány lépe než jiné. Především arabské a asijské komunity jsou přijímány hůře. Za vnitřně soudržné a uzavřenější komunity vůči majoritě jsou považovány zejména vietnamská a částečně také ukrajinská a polská komunita. Za hlavní překážky v rozvíjení vztahů mezi komunitami jsou považovány jazykové bariéry a odlišnosti v kultuře. Bohužel xenofobie a rasismus jsou slabinami české společnosti, i když poznávání nových kultur může být pro člověka velmi obohacující. Z těchto důvodů jsou pořádány cizinci

kulturní akce, aby se majoritní společnost naučila těmto jevům předcházet (Drbohlav, 2010: 97).

Jak jsem zmínila již výše, důležitým způsobem integrace je asimilace do české majoritní společnosti, protože kulturní nebo náboženské odlišnosti nejsou podle české společnosti žádoucí.

2.2.1 Azylová procedura

Migrant se při odloučení z původní země může ocitnout v ohrožení. Při příchodu do hostitelské země mu migrace může způsobit ztrátu kultury, hodnot či mateřského jazyka. Pro každého je důležité udržet si svoji kulturu v hostitelské zemi. Snaží se vytvořit si podmínky, které by jim měly připomínat původní domov.

Příchod žadatelů o azyl (od září roku 2006 rozšířeno na pojem mezinárodní ochrana)¹ ovlivňuje především politika a ekonomika, ale na druhé straně to jsou válečné konflikty, občanské války a hospodářská zaostalost v zemi původu (Drbohlav, 2010: 44).

Prvním krokem v řízení o udělení mezinárodní ochrany je podání žádosti o mezinárodní ochranu na území ČR, kterou přijímá policie. Žadatel se musí dostavit do přijímacího střediska, které nesmí bez povolení opustit. Mít s sebou doklad totožnosti (nejlépe cestovní doklad), pokud má zajištěné ubytování, musí mít s sebou doklad o ubytování, popř. smlouvu o pronájmu či výpis z katastru nemovitostí (pokud je majitelem bytu, domu). V přijímacím středisku podstoupí žadatel o mezinárodní ochranu osobní a zdravotní prohlídku, která trvá přibližně tři týdny. Je povinen strpět sejmutí otisků prstů a pořídí se fotografie jeho obličeje s cílem zjistit či ověřit jeho totožnost. Zde nemůže používat svůj mobilní telefon, proto ho při vstupu do zařízení musí odevzdat. Také musí strpět osobní prohlídku svých věcí, je-li důvodné podezření, že neodevzdal vše, co měl. Prohlídku provede policista na žádost ministerstva při příchodu žadatele do přijímacího střediska nebo v průběhu jeho pobytu. Pokud policie najde alkohol, návykové látky, věci odebere a předá je spolu se seznamem k úschovně ministerstvu. O provedení prohlídky se provede záznam. Během této doby je zahájeno řízení. Po všech těchto

¹ Dodatkový azylový zákon (č. 165/2006 Sb.) je realizací pojmu mezinárodní ochrany do českého právního rámce. Mezinárodní ochrana má dvojí podobu, jako je azyl a doplňková ochrana. Tato ochrana nahradila dřívější ustanovení o povolení k pobytu a je zaručována osobám, které se nemohou vrátit do země svého původního kvůli hrozbě vážné újmy.

úkonech obdrží platný průkaz žadatele o udělení mezinárodní ochrany, kterým se bude prokazovat.

Klient je seznámen s chodem celého zařízení, kde má možnost navštívit volnočasové aktivity dle svého výběru. Přímo ve středisku se nachází odborná pomoc, která mu je k dispozici.

Odbor azylové a migrační politiky (dále jen OAMP), kteří zaregistrují žádost o mezinárodní ochranu. Vedou správní řízení, včetně pohovorů a rozhodují o žádosti. Důležitý je pohovor s pracovníkem OAMP. Cizinec mu sdělí všechny důležité informace, proč opustil svoji rodnou zemi, jak byl pronásledován a kdo ho pronásledoval. Při pohovoru je potřeba mluvit pravdivě a ukázat všechny dokumenty, kterými podloží svoji výpověď. Všechny informace, které pracovníkovi sdělí, jsou důvěrné. Během řízení o mezinárodní ochraně (po celou dobu) nemůže opustit ČR. Kontakty, které předal pracovníkům OAMP, musí být aktuální, protože je budou kontaktovat. Změnu kontaktů nebo osobních údajů se musí hned ohlásit. Pokud se tak nestane, může se stát, že řízení o mezinárodní ochranu se zastaví. Žadatelům o ochranu mohou poskytnout bezplatné právní poradenství i nevládní organizace.

Správa uprchlického zařízení Ministerstva vnitra (dále jen SUZ) provozuje přijímací, pobytová a integrační střediska. Po dobu řízení může žadatel následně bydlet v pobytovém středisku, které může volně opouštět. Nebo si může na vlastní náklady zajistit jiné ubytování. Během řízení s ním bude proveden jeden či více pohovorů za účelem poskytnutí podrobnějších údajů k žádosti. Žadatel má právo na jednání v řízení ve svém mateřském jazyce nebo v jazyce, ve kterém je schopen se dorozumět. Za tímto účelem poskytne ministerstvo účastníkovi bezplatně tlumočnicka (Ministerstvo vnitra České republiky – Mezinárodní ochrana, 2020).

Podle zákona o azylu č. 325/1999 Sb. musí Odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR vydat rozhodnutí do 90 dnů od zahájení řízení. Tato lhůta může být ministerstvem prodloužena z důvodu komplikovaného případu či nespolupráce s úřady. Mnoho žadatelů však čeká na vydání rozhodnutí až několik let. Během azylového řízení může kdykoliv vzít svoji žádost zpět a požádat ministerstvo o úhradu nákladů spojených s návratem do země původu (Kolektiv autorů, 2010: 336).

Jsou dva druhy mezinárodní ochrany: azyl a doplňková ochrana. Azyl podle §12 zákona o azylu získá cizinec, který je pronásledován za uplatňování politických práv a svobod, nebo má odůvodněný strach z pronásledování z důvodu rasy, pohlaví, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo zastává určité politické názory. Azyl je možné udělit

i vybraným rodinným příslušníkům azylanta podle § 12 nebo § 14, a to za účelem sloučení rodiny.

Ministerstvo udělí doplňkovou ochranu podle §14a cizinci, u kterého jsou důvodné obavy, že mu v zemi původu hrozí skutečné nebezpečí vážné újmy. Vážná újma je především uložení trestu smrti, mučení, nelidské či ponižující zacházení a vážné ohrožení života v důsledku ozbrojeného konfliktu.

V případě neudělení mezinárodní ochrany existují dvě možnosti. Tou první je opustit Českou republiku, od OAMP žadatel dostane výjezdní příkaz. Druhá možnost je se proti rozhodnutí Ministerstva vnitra odvolat k příslušnému krajskému soudu podle místa bydliště. Toto odvolání musí být podáno ve lhůtě 15 dnů ode dne doručení negativního rozhodnutí. O tomto je poučen v rozhodnutí.

Mezinárodní ochranu v ČR nedostane zejména ten, kdo přichází z bezpečné země původu nebo jiné bezpečné země. O azyl požádal již dříve v jiné zemi Evropské unie, v tomto případě může být do této země převezen, a ta posoudí žádost o ochranu. Dále, pokud opustil svou zemi z ekonomických důvodů, protože měl například špatně placenou práci, nebo byl nezaměstnaný.

Ministerstvo vnitra předá do vlastních rukou rozhodnutí o udělení mezinárodní ochrany. U předání je přítomen i tlumočník. Může být udělen azyl nebo doplňková ochrana. Azyl se dává na neomezenou dobu. Doplňková ochrana je dočasná a dává se nejméně na 1 rok. Po jejím uplynutí je možné požádat o prodloužení. Držitel mezinárodní ochrany obdrží průkaz o povolení k pobytu, který musí chránit před poškozením, ztrátou či zneužitím. S tím souvisí i poučení, které dostane, obsahující řadu důležitých informací.

Žadatel, kterému byla udělena mezinárodní ochrana, se může přihlásit do státního integračního programu a po přechodnou dobu bydlet v integračním azylovém středisku a využívat dalších integračních služeb a asistence. Držitel mezinárodní ochrany má podobná práva jako občan ČR.

2.2.2 Azylová zařízení

V této podkapitole se budu věnovat institucionálnímu zázemí pro uprchlíky, které se na našem území nachází. Popíši jednotlivé typy azylových zařízení, kterými žadatelé musí projít.

Služby uprchlických zařízení jsou určeny lidem, kteří požádali Českou republiku o ochranu formou azylu, nebo jim byla udělena. Zákon o azylu hovoří o tzv. azylových zařízeních, která

slouží žadatelům o mezinárodní ochranu a azylantům v různých stádiích řízení za podmínek zaručující zachování lidské důstojnosti.

Uprchlická zařízení jsou režimová, protože život v nich se odlišuje od běžného života. Služby, které se v jednotlivých střediscích nachází, jsou součástí azylové politiky Ministerstva vnitra ČR. Cílem je vytvářet bezpečný pobyt pro žadatele.

Každé středisko slouží k jinému účelu. Prvním místem, kam žadatel přichází po projevení úmyslu požádat o azyl, je přijímací středisko. Přijímací střediska (dále jen PŘS) jsou umístěna na Letišti Václava Havla Praha, Ruzyně a v obci Zastávka, okres Brno - venkov. Pokud cizinec učinil prohlášení o úmyslu požádat o mezinárodní ochranu v prostoru letiště, je umístěn do přijímacího střediska a zůstává zde po celou dobu řízení. Také je seznámen s ubytovacím řádem, který vydává Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra (dále jen SUZ MV) v souladu s § 83 odst. 1 zák. a §92c zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů. Ubytovací řád upravuje podrobnosti o organizačně technickém zabezpečení pobytu osob ubytovaných v přijímacím středisku. K zajištění dodržování ubytovacího řádu a ochrany majetku státu má SUZ MV právo vykonávat kontroly, jejichž podmínky a rozsah jsou stanoveny v čl. 18 ubytovacího řádu. V PŘS je instalován kamerový systém ve společně užívaných prostorech za účelem zajištění bezpečnosti žadatelů ubytovaných v PŘS. Cílem je předcházet sociálně patologickým jevům, zajištění vnitřní bezpečnosti a ochrany majetku. PŘS SUZ MV poskytuje žadatelům stravu a základní hygienické potřeby (§ 42 odst. 1 zákona č. 325/1999 Sb.). Dále poskytne psychologické, sociální a jiné nezbytné služby a věci s ohledem na individuální potřeby žadatele a podporu bezkonfliktního soužití (§ 42 odst. 2 zákona č. 325/1999 Sb.).

Z hlediska ubytování žadatelů je PŘS rozděleno na místnosti pro ubytování a společné prostory. Žadateli je přidělena místnost pro ubytování, kterou nesmí svévolně měnit. Žadatel má právo na ubytování společně s manželem, příbuzným v pokolení přímém nebo s jinou osobou blízkou, pokud s tím souhlasí. Při posuzování příbuzenských vazeb SUZ MV vychází z informací Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra. Za blízké osoby písemně prohlašující, že k sobě mají osobní vztah. SUZ MV při ubytování žadatelů přihlíží k náboženským, etnickým či národnostním odlišnostem, a to s ohledem na kapacitní a další možnosti PŘS. Je také oprávněna vymezit prostory, v nichž se nacházejí místnosti vyčleněné pro ubytování žadatelů vyžadující zvláštní přístup (dále jen chráněná zóna). Ubytování v chráněné zóně je vyznačeno

na ID kartě žadatele barevným pruhem. Žadatelům neubytovaným v chráněné zóně je vstup zakázán.

Místnost pro ubytování žadatelů musí být vybavena postelí a skříňkou na uložení osobních věcí pro každého žadatele, stolem a židlemi, jejichž počet odpovídá počtu ubytovaných žadatelů starších 6 let. Žadatel nesmí z místnosti pro ubytování žadatelů odnášet vybavení poskytnuté SUZ MV ani provádět jakékoliv stavební úpravy. Měnit vzhled místnosti pro ubytování může žadatel pouze po předchozím souhlasu vedoucího PŘS.

Společné prostory v PŘS přístupné žadatelům jsou zejména chodby, sociální zařízení, společenská místnost a jídelna. Další společné prostory tvoří venkovní prostor PŘS určený pro vycházky žadatelů a jako místo vyhrazené pro kouření. Přístup do některých společných prostor (volnočasová místnost, fitness a internetová místnost) je režimově upraven. Podmínky a harmonogram jejich užívání stanoví vedoucí PŘS a uveřejní je na informační tabuli na přístupném místě. Žadatelé jsou povinni podmínky a harmonogram užívání těchto prostor dodržovat.

Žadatelům přítomným v PŘS se poskytuje strava v jídelně 3x denně. V případě dětí do 18 let 5x denně. Žadatelé může být z technických či provozních důvodů poskytnut namísto teplé stravy potravinový balíček, který je vydáván v jídelně spolu s předchozí teplou stravou. Strava je poskytována ve třech základních druzích - evropská, s vyloučením vepřového masa a vegetariánská. Časový harmonogram výdeje stravy je stanoven vedoucím PŘS a je vyvěšen na informační tabuli. Žadatel, s výjimkou dětí do 6 let věku, je povinen stravu odebírat osobně, na základě prokázání totožnosti ID kartou. Je zakázáno stravu vynášet mimo prostory jídelny, s výjimkou dopolední a odpolední svačiny pro děti do 18 let.

Žadatelé se za dobu přítomnosti v PŘS poskytují kapesné, které se vyplácí 1x týdně zpětně, a to každou středu. Vedoucí zveřejní výplatní termíny kapesného na informační tabuli. Pokud se žadatel bez závažného důvodu ve výplatním termínu nedostaví k výplatě kapesného, nárok na kapesné za dané výplatní období zaniká. Výše kapesného je stanovena zvláštním právním předpisem vyhláškou č. 376/2005 Sb., kterou se stanoví výše úhrady za stravu a ubytování poskytnuté v azylovém zařízení, výše kapesného a termíny jeho výplaty. Výše je 30,- Kč za kalendářní den. Pokud žadatel starší 18 let vykonává v PŘS činnosti ve prospěch ostatních žadatelů, které slouží ke snadnějšímu přizpůsobení a slouží ke zlepšení vzájemného soužití, může obdržet zvýšené kapesné.

Po dobu pobytu v PřS je žadatel povinen dodržovat zásady osobní čistoty, hygieny a prevence přenosných infekčních nemocí. Má právo na bezplatné zajištění základních hygienických potřeb podle věkových kategorií. Konkrétní rozsah věkových kategorií, termíny a místo výdeje základních hygienických potřeb zveřejní vedoucí PřS na informační tabuli. SUZ MV poskytuje ložní prádlo a žadatel má právo na jeho výměnu 1x za 14 dní. Také má právo na praní osobního prádla v prostorách, které jsou k tomuto účelu vybaveny a určeny. Asistenci u praní osobního prádla provádí pracovník PřS, případně pověřený žadatel.

Žadatel ubytovaný v PřS má právo přijímat návštěvy. Osobní návštěvu může žadatel přijmout pouze v prostoru, který je k tomuto účelu zřízen a viditelně označen (návštěvní místnost), a to v návštěvních hodinách. Návštěvní hodiny jsou stanoveny od 7:00 do 19:00 hodin. Vedoucí PřS má právo v souvislosti s kapacitními možnostmi návštěvních místností průběh osobních návštěv režimově upravit.

Práva a povinnosti žadatele (§ 81 zákona č. 325/199 Sb.). Žadatel má právo: uložit si cennosti do úschovny v PřS, přijímat a na svůj náklad odesílat písemná sdělení, přijímat balíčky a peníze. Žadatel má povinnost: přiznat finanční prostředky, které má k dispozici. Odevzdat věc ohrožující život či zdraví osob, alkohol či jinou návykovou látku a elektronické komunikační zařízení. Strpět osobní prohlídku a prohlídku svých věcí příslušníky Policie České republiky. Podílet se na úhradě nákladů na stravu a ubytování v případě, že disponuje finančními prostředky, které převyšují částku životního minima (Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů). Dodržovat ubytovací řád, respektovat kulturní a náboženské odlišnosti ostatních žadatelů a zdržet se jednání směřující k vyvolání jakýchkoli konfliktních situací. Dodržovat zásady slušného chování. Plnit příkazy a pokyny Policie ČR, pracovníků PřS nebo pracovníků OAMP vydané při zajišťování úkolů podle zákona. Nenechávat nezletilé dítě bez dozoru zákonného zástupce. Informovat stálou službu o případných technických závadách, haváriích v celém areálu. Při ukončení pobytu v PřS vypořádat úhradu nákladů na ubytování a stravu dle písm. c), případně vzniklé škody. Dále je žadatel povinen předat pracovníkovi PřS uklizenou místnost pro ubytování a její vybavení a vrátit zapůjčené věci. Nesmí svévolně opustit PřS.

Žadateli ubytovanému v přijímacím středisku je zakázáno: vnášet, přechovávat a konzumovat alkohol nebo jiné návykové látky. Vnášet a přechovávat elektronické komunikační zařízení (§81a zákona č. 325/1999 Sb.). Kouřit mimo vyznačené prostory. Vodit do PřS bez předchozího schválení vedoucího zvířata. Vynášet, ničit či jinak manipulovat s otevřeným

ohněm. Pořizovat fotografie a obrazové nebo zvukové záznamy v prostorách PŘS bez výslovného souhlasu vedoucího odboru zařízení.

Za porušení povinností stanovených ubytovacím řádem může vedoucí PŘS uložit následující sankce: domluva a písemný záznam v sociálním spise klienta, písemné oznámení o vyloučení z účasti na volnočasových aktivitách. Písemné oznámení klientovi o nezadávání činností, za které je vypláceno zvýšené kapesné (Pokyn ředitele SUZ MV č. 33/2018, Vyplácení zvýšeného kapesného žadatelům o udělení mezinárodní ochrany). Za závažné nebo zvláště závažné porušení povinností stanovených tímto řádem, může vedoucí PŘS podat podnět Ministerstvu vnitra k zahájení řízení o přestupku (§ 93 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů).

Žadatel o udělení mezinárodní ochrany odpovídá za materiální vybavení místnosti pro ubytování. V případě poškození, zničení nebo ztráty je povinen uhradit škody vzniklé na materiálním vybavení či stavebním stavu místnosti pro ubytování. Také odpovídá za veškeré věci, které mu jsou půjčeny. V případě zničení, poškození zapůjčených věcí, je žadatel povinen vzniklou škodu uhradit.

Správní orgán vydává rozhodnutí do 4 týdnů od jeho prohlášení. Avšak maximální délka pobytu je 120 dnů (§ 46a odst. 5 zákona č. 325/1999 Sb.). Pokud není do této doby o žádosti rozhodnuto, je žadatel převezen do pobytového střediska, kde se pokračuje v běžné proceduře. Příjímácké středisko nelze po provedení zdravotní prohlídky volně opustit (Šturma – Honusková, 2012: 98).

Po absolvování vstupních procedur v příjímáckém středisku je možnost ubytování v pobytovém středisku (dále jen PoS), pokud si žadatelé nemohou zajistit sami ubytování. Ve středisku zůstávají po dobu řízení ve věci jejich žádosti o mezinárodní ochranu. Pobytové středisko je na rozdíl od příjímáckého střediska otevřené zařízení. Za stanovených podmínek žadatelé mohou středisko opouštět.

Toto zařízení zajišťuje ubytování a stravování, které je zajištěno dvěma způsoby – buď je žadatelům poskytována strava, anebo dostávají finanční prostředek a stravování si zajišťují individuálně (§ 42 odst. 4 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů). Na základě potvrzení příslušného odborného lékaře lze finanční příspěvek zvýšit v případě, kdy zdravotní stav žadatele vyžaduje zvýšené náklady na dietní stravování. Finanční příspěvek lze zvýšit pouze na základě potvrzení vystaveného příslušným odborným lékařem. Podmínky pro

výplatu zvýšeného finančního příspěvku a jeho výši stanovuje zvláštní právní předpis (Vyhláška č. 389/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi).

Kuchyňky pro samostatné vaření jsou vybaveny základními elektrospotřebiči (zejména sporák, varná konvice, lednice), které žadatel spoluužívá s dalšími ubytovanými žadateli, k nimž každá kuchyňka přináleží. Žadateli je při zařazení do samostatného vaření dlouhodobě zapůjčeno vybavení pro přípravu a konzumaci stravy např. hrnky, talíře, příbory, hrnce, mlýnek na maso apod. Musí dodržovat tyto zásady: trvale udržovat pořádek a čistotu v prostorách určených pro přípravu a konzumaci stravy, včetně řádného uchovávání stravy, vynášení a třídění odpadků. Nevnášet a nepřechechávat v ubytovacích prostorách ani v areálu pobytového střediska potraviny v rozporu s hygienickými předpisy a předměty, které se nacházejí v hygienicky závadném stavu. Nevynášet vybavení poskytované SUZ MV ze společně užívaných prostor pro samostatné vaření. Dodržovat pravidla bezpečného užívání a udržovat v čistotě a v pořádku individuálně zapůjčené u společně užívané spotřebiče a předměty pro přípravu stravy apod.

Žadatelé mohou PoS svobodně opouštět na dobu nepřekračující 24 hodin bez nutnosti předchozího oznámení. Pokud opouští středisko na dobu delší než 3 dny, avšak maximálně 15 dnů musí písemně předem informovat SUZ MV, a to nejméně 24 hodin před plánovaným odchodem. Při delší době než 15 kalendářních dní v měsíci za podmínek stanovených Ministerstvem vnitra – odborem azylové a migrační politiky. V případě odchodu žadatele z PoS dle odstavce 2) písm. b) nebo c) nebo v případě ukončení pobytu v PoS je žadatel povinen vypořádat případné vzniklé škody a pracovníkovi střediska: předat uklizenou místnost pro ubytování a její vybavení, vrátit věci, které mu byly zapůjčeny na přípravu a konzumaci stravy, vrátit věci zapůjčené pro pobyt v PoS. Návrat žadatele z opuštění podle odst. 2) bude umožněn pouze v pracovních dnech v pracovních hodinách, které jsou zveřejněny na informační tabuli na přístupném místě. V případě, že žadatel nedodrží délku opuštění PoS, SUZ MV je oprávněna mu při jeho návratu zajistit náhradní formu ubytování, a to na dobu nezbytně nutnou. Pokud v průběhu pobytu dojde ke zlepšení finanční situace, mohou ze střediska odejít a bydlení si zajistit sami.

Práva a povinnosti jsou stejná jako v přijímacím středisku. Pokud by nebyli dodržováni, vedoucí PoS může uložit sankce (§ 93 zákona č. 325/ 1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů).

Poskytované služby jsou obdobné jako v přijímacím středisku. Ve středisku nalezneme centrum volného času, kde jsou aktivity zaměřené na děti i dospělé. Nabídka je přizpůsobena tak, aby vyhovovala každému. Klienti mají k dispozici knihovnu, tělocvičnu, hřiště, výtvarnou a řezbářskou dílnu, ale i posilovnu. Volnočasové aktivity pomáhají při negativních projevech spojeným s pobytem cizinců různých národností v uzavřeném středisku. Pobytová střediska se nacházejí v obcích Havířov, okres Karviná, Zastávka, okres Brno – venkov a Kostelec nad Orlicí, okres Rychnov nad Kněžnou (Křížová, 2007: 19). Zvláštní pozornost je věnována ohroženým skupinám, mezi které patří nezletilí žadatelé bez doprovodu, samotné ženy s dětmi, senioři, fyzicky, psychicky či sociálně handicapované osoby a oběti fyzického nebo psychického násilí. Ve středisku v Kostelci nad Orlicí byla zřízena jednopatrová chráněná zóna s kapacitou padesáti lůžek. Zde jsou ubytovány osamocené matky s dětmi a nezletilé bez doprovodu, do které nesmí žádný dospělý mimo zaměstnanců a pomáhajících organizací. Cílem je chránit nezletilé, ale i ženy od ostatních žadatelů. V tomto zařízení pobývají nezletilí žadatelé po celou dobu azylového řízení až několik měsíců. V případě potíží mohou navštívit lékaře, popřípadě psychologa. Děti starší 15 let nemají povinnost školní docházky, avšak nabídka, jak trávit volný čas, je omezená. Jednou z možností je navštěvování nepovinného kurzu českého jazyka.

Nedostatečné vzdělání a neschopnost efektivně využít volný čas vede k tomu, že nezletilí nemají žádný režim. To, jak nesprávně tráví svůj volný čas, většinou vede k tomu, že mají psychosociální problémy. Neumí zvládat a řešit každodenní základní situace, proto se dostávají do afektu, mají sklon k agresivitě nebo k depresím. Po nabytí zletilosti jsou z chráněné zóny přemístěni k dospělým žadatelům o mezinárodní ochranu (Čápová – Marxtová, 2006: 15).

Posledním střediskem je integrační azylové středisko, jež slouží osobám, kterým byla přiznaná mezinárodní ochrana a které vstoupili do Státního integračního programu a požádali o dočasné ubytování v Integračním azylovém středisku. Ty se nacházejí v Jaroměři, okres Náchod, v Havířově, okres Karviná a v Ústí nad Labem – Předlicích, okres Ústí nad Labem. Délka pobytu je maximálně 18 měsíců. Během toho musí navštěvovat kurzy českého jazyka, aby se lépe adaptovali do českého prostředí, byli schopni si vyřídit důležité věci na úřadech či u lékaře a mohli samostatně fungovat (Křížková, 2007: 49).

Zařízení pro zajištění cizinců, někdy nazývaná „detence“ nebo „záchyt“, je místem, kde mohou být umístěni cizinci, kteří porušili povinnosti stanovené právním řádem ČR (např. pobývali na našem území bez platných dokladů). Zákon časově omezuje možnost podání žádosti o

mezinárodní ochranu (sedm dnů ode dne, kdy byl cizinec o této možnosti informován v tomto zařízení). Cizinec nesmí toto zařízení opouštět po dobu až 180 dnů ode dne umístění. Není-li do té doby o jeho žádosti rozhodnuto, musí zařízení opustit a je přemístěn do azylového zařízení. V tomto zařízení mohou být jen osoby ve věku nad 15 let. Zařízení není možné po provedení základních zdravotních a dalších úkonů opustit. Cizincům je poskytnuto ubytování a strava. Možnost školní docházky dětí či vycházek cizinců je v určitém vymezeném prostoru zajištěna. Také mohou využívat sportoviště a kulturní místnost. Zařízení pro zajištění cizinců najdeme v Bělé pod Bezdězem, okres Mladá Boleslav, ve Vyšních Lhotách, okres Frýdek-Místek a v Bálkové, okres Plzeň-sever (Šturma – Honusková, 2012: 98).

2.3 Problémy při integraci

Integrace azylantů do české společnosti je doprovázena řadou problémů. Mezi skutečné patří neznalost češtiny, ekonomická závislost, nedostatečná orientace ve společnosti nebo neporozumění vzájemným vztahům. Můžeme říci, že to jsou vlastně v opačném úhlu pohledu výše zmíněné priority integrace, s kterými se musejí azylanti vyrovnat. Tyto problémy jsou dány vládním systémem nebo vycházejí z předsudků majoritní společnosti.

Neznalost českého jazyka je komunikační bariérou znemožňující získat potřebné vzdělání. Tím je myšlena překážka v procesu socializace dítěte a bariéry úspěšné integrace příslušníků minorit (Iljuk – Švarcová, 2008: 8). Z toho důvodu jsou vzájemně propojeny a ovlivňují se, proto k nim musíme přistupovat komplexně. Jedním z řešení, které přispívají ke snadnému začlenění azylantů do společnosti, je zavádění multikulturní výchovy a interkulturního vzdělávání do českých škol.

Velmi podrobnou definici multikulturní výchovy popsal Průcha: (2011: 15) „*multikulturní výchova je edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi z různých etnik, národů, rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat. Provádí se na základě různých programů ve školách a v mimoškolních zařízeních, v osvětových akcích, v reklamních kampaních, v politických opatřeních. Jsou v ní spojovány velké naděje i značné finanční prostředky, ale její skutečný efekt není spolehlivě prokázán.*“ Z toho vyplývá, že multikulturní výchovu můžeme chápat jako proces, který je založen především na znalostech.

Jak dále Průcha uvádí Multikulturní výchova = poznávat → rozumět → respektovat (jiné kultury, etnika, národy) → koexistovat a kooperovat (Průcha, 2011: 16).

Cílem multikulturního vzdělávání je podpora a upevňování vzájemných vztahů mezi sociokulturními skupinami, především mezi majoritou a minoritami.

Oproti tomu interkulturní výchova je definována: „*interkulturní výchova a vzdělání přispívají k vytváření respektujících vztahů mezi různými kulturami, aby bylo možné vyhnout se negativním událostem, ke kterým dochází v multikulturních společnostech – jako např. odmítání menšinové skupiny (rasismus, xenofobie), asimilace, akulturace, ztráta kulturních hodnot, ztráta individuální identity, opovrhování vlastní kulturou, násilná integrace a adaptace. Interkulturní vzdělání vede studenty k respektování neustále rostoucí kulturní rozmanitosti a otevírá cestu různým způsobům života, myšlení a chápání světa.*“ (Buryánek a kol., 2002: 13 In Hladík, 2006: 25)

Neintegrovaní přistěhovalci jsou ve srovnání s většinovou společností více postižení nezaměstnaností, mají nižší vzdělání, kvalifikaci a nižší příjem. Jsou závislí na sociálních dávkách. Většinou žijí v segregaci a pak zpravidla nejsou schopni vychovávat děti k životu v integrované společnosti (Scheu, 2011: 270).

Dobrá znalost sociokulturního prostředí cizinci značně usnadní život v hostitelské zemi. Z toho důvodu je jednou ze základních priorit integračních opatření informovanost o legálních pobytech, výdělečné činnosti nebo možnost vzdělání. Dále jsou cizinci seznamováni s českými reáliemi a dostávají informace o organizacích, které jim mohou poskytnout podporu a pomoc. Důležitou úlohu mají zejména regionální Integrační centra a nestátní neziskové organizace.

V rámci jednotlivých opatření je věnována zvýšená pozornost zranitelným skupinám, a to zejména aktivitám na podporu integrace cizinců-seniorů a žen-cizinek. Stejně tak budou podporovány kurzy i další aktivity zaměřené na jejich specifické potřeby (Koncepte integrace cizinců, 2020: 11).

V následující kapitole se zaměřím na kulturu, protože jedinci se musí mnohdy vyrovnat s novým prostředím, s jinými sociálními návyky. Kultury se vzájemně liší, jak v oblasti morálky, náboženství, tradicích, zvycích. Stejně tak velkým problémem je neznalost jazyka. Imigranti snadno podlehnou kulturnímu šoku, který těžko bez podpory zvládají. Tento šok přetrvává u každého jinak dlouhou dobu a každý se s ním vyrovnává jinak. Nové situace zvládají lépe děti oproti dospělým, kteří byli více navyklí na dřívější životní styl a způsob života (Kocourek, 2010: 11).

3. Kultura

Kultura je charakteristický a typický lidský fenomén. Pojetí kultury není ve vědě nějak jednotné. Jinak bude definovat kulturu antropolog, historik, sociolog či psycholog. Antropolog chápe kulturu v daleko širším slova smyslu a pod pojmem kultura shrnuje vše, co vytvořil člověk. Můžeme říci, že je to dílem lidské společnosti a není to pouze přírodní výtvar. Z tohoto hlediska kultura zasahuje do mnoha oblastí lidské činnosti a myšlení.

Eagleton (2001: 145) hovoří o tom, že kultura není jen to, co žijeme. Do velké míry je také důvodem proč žijeme. Můžeme ji shrnout jako soubor hodnot, zvyků, přesvědčení a činností, které utvářejí způsob života určité skupiny.

Velký sociologický slovník kulturu popisuje (1996: 548-549) jako souhrn prostředků a mechanismů specificky lidské adaptace k vnějšímu prostředí. Představuje program činnosti jednotlivců a skupin, který je fixovaný sociokulturními stereotypy a předávaný prostřednictvím kulturního dědictví. Kultura vystupuje v podobě (a) výtvarů lidské práce, (b) sociokulturních regulativů (norem, hodnot, kulturních vzorců), (c) idejí (kognitivních systémů), (d) institucí organizujících lidské chování.

Podle Keesinga (1981: 58) je kultura souhrn pravidel a návodů. Jedná se o teoretickou koncepci o pravidlech hry společnosti, s níž se jednatel identifikoval. Z této definice vyplývá, že kultura je systémem hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a prostřednictvím socializace ji předávají dalším generacím. Učí jedince, jak má správně komunikovat prostřednictvím symbolů v dané kultuře. Proces enkulturace, jedná se o proces osvojování kulturních tradic, jazyka, zručností jako součást socializace (Jandourek, 201: 258). Oudenhoven k tomu připojuje i proces enkulturace do konkrétních skupin. Příkladem může být dítě, které vyrůstá v náboženské komunitě, nedělní katecheze je enkulturací do dané náboženské skupiny. Pokud se naopak narodí do rodiny aktivistů, je pro něho normální vyskytnout se občas na nějaké demonstraci a i zde se jedná o chování vedoucí k tomu, že dítě považuje takové počínání za zcela normální. V tomto případě se také jedná o enkulturaci (Moore, 2015: 47).

Dále rozlišujeme pojem akulturace. Dle Velkého sociologického slovníku (1996) se jedná o proces sociálních a kulturních změn, které se objevují, když dochází ke střetu dvou a více různých kultur. Hartl & Hartlová (2000) představují akulturaci jako proces, v němž styk mezi

různými kulturními skupinami vede k osvojení nových kulturních vzorců jednou či oběma skupinami. Také je to proces učení, kterým si jedinec osvojuje nové kulturní vzorce, například majoritní společnosti.

Kultura vzniká jako reakce člověka na prostředí, ve kterém žije. V souvislosti se změnou prostředí může docházet ke změně identity. Z tohoto důvodu je pro nás důležitá kultura a to, že se identifikujeme s druhými. Cílem je začlenit se do prostředí a stát se jeho součástí.

Dotyčný se na novou situaci adaptuje tím, že vytvoří nové rituály, které jsou důležité pro proces socializace. Nejčastěji je potřebují malé děti, které díky nim dostávají informaci o tom, že jejich svět je takový, jaký má být. Právě na symbolech a rituálech můžeme snadno sledovat i to, jak vznikají a fungují kulturní rozdíly (Moree, 2015: 52).

Jak jsem se výše dozvěděla, kultura ovlivňuje naše konkrétní interakce, situace běžného dne, ale i sváteční okamžiky a provází nás celým životem. Víme, co je v dané situaci dobře či špatně nebo, jak má daná věc vypadat. Znalost toho, jaké rozdíly se mohou vyskytnout na úrovni rituálů, symbolů, hodnot a základního předporozumění je určitou pomůckou toho, jak daným situacím lépe porozumět i popsat, v čem se vlastně lišíme. Platí přitom, že pokud se vyskytujeme v prostředí, kde všichni dělají všechno stejně, jak jsme zvyklí, jsme s kulturní odlišností konfrontováni velice málo (Moore, 2015: 74).

3.1 Kulturní šok

Kulturní šok je přirozená adaptační reakce na cizí kulturu. U dětí souvisí s procesem adaptace na nové kulturní prostředí. Jako první tento jev popsal Karel Oberg, který ho popisoval jako psychologickou dezorientaci u jedinců, kteří se v jiné zemi střetli s diametrálně odlišným kulturním prostředím (Morgensternová, Šulová a kol. 2007: 88). Kolman (2011: 39) kulturní šok označuje jako „*problémy, se kterými se lidé setkávají v době pobytu v cizině a případně též po návratu domů.*“ Drbohlav a kol. (2004: 13) v této souvislosti hovoří o migrantech coby o „kulturních hybridech“, myslí tím lidé, nalézající se na rozhraní dvou kultur, kdy neví, ke kterému kulturnímu vzoru vlastně patří, či mají patřit. Tato schopnost se spolu se samotnou změnou prostředí může u migrantů podílet na vyvolání tzv. kulturního šoku, jakýsi pocit úzkosti, kdy dotyčný neví, jak se chovat, co očekávat, co je vhodné nebo nevhodné a jakým způsobem dosáhnout souladu mezi tím, co zná a tím, co je pro něho nové.

Kulturní šok lze také definovat jako „*psychologickou dezorientaci, k níž dochází skrze špatné porozumění nebo úplně neporozumění vzorcům cizí kultury. Jeho vznik bývá zapříčiněn nedostatečnou či omezenou znalostí a osobní nepřizpůsobivostí.*“ (Morgensternová, Šulová a kol. 2007: 87). Je to právě odlišnost cizí kultury a země původu žadatele o udělení mezinárodní ochrany, díky níž dochází k přirozené adaptační reakci. Kulturní šok je větší, čím více se nové prostředí liší od rodného, protože jsou na něho zvyklí (Čápková – Marxtová: 8 – 9). Lidé prožívající kulturní šok, udávají, že se obtížně přizpůsobují, mají potíže při vytváření nových návyků, pociťují úzkost a zmatek. Člověk vnímá pouze povrchní znaky a vystačí si jen sám se sebou.

Intenzita kulturního šoku má různou podobu. Zejména záleží na délce trvání pobytu, na typu osobnosti, na psychickém zdraví jedince, na podobnosti nové a původní kultury, předchozí zkušenosti s pobytem v cizí zemi a velkou roli zde hraje i to, zda imigrant přišel do nové země sám nebo s někým blízkým. Pokud nepřichází sám a je v kontaktu s někým, kdo ho může podpořit, tím mu ulehčí negativním příznakům kulturního šoku. Stejně tak situaci může ztížit jazyková bariéra (Kotková, 2012: 16).

Příznaky kulturního šoku jsou: strach, zmatení, dezorientace, deprese, úzkost, bezmoc, ztráta přátel, kamarádů a blízkých osob, psychosomatické problémy, vzdor a agrese, regrese ve vývoji, pocit odmítnutí či šikana. Všechny příčiny vznikají v rámci procesu adaptace na nové prostředí a vzájemně se prolínají a doplňují (Mertin – Gillernová, 2010: 208). Dalším příznakem může být i percepční ochrana, která funguje jako obranný mechanismus. Objevuje se například v situaci, kdy jedinec nerozumí cizímu jazyku. Podstatou je to, že člověk nevnímá signály, které by mohl vnímat jako ohrožující. Raději tedy nevidí ani neslyší, aby se nemusel vyrovnávat s negativními emocemi. Jedná se o formu vyhýbání se tzv. kognitivnímu nesouladu. Jedinec se více věnuje signálům, které zná a jsou v souladu s jeho postoji a hodnotovými preferencemi, a naopak věnuje méně pozornosti těm, které jsou s jeho postoji a hodnotami v rozporu (Morgensternová – Šulová, 2007: 90 - 91).

Kulturní šok lze rozdělit do několika fází. V počáteční fázi jedinec přichází do nové země a je jí nadšen. Vše je nové, nezvyklé a lákavé. Seznamuje se s povrchními znaky kultury, ale ještě nedochází ke komunikaci, protože si pouze vystačí s vnitřním monologem. Jedinci jsou pouze vnějšími pozorovateli. Po fázi nadšení přichází fáze vystřízlivění, která je spojena především se ztrátou představ, které si člověk o dané zemi vytvořil. Je to z důvodu toho, že často neodpovídají realitě. Dostavuje se kritika. Někteří lidé mohou v této fázi cítit potřebu svůj pobyt

v nové zemi ukončit a vrátit se zpět domů, nebo odcestovat do jiné země (Bejček, 2016: 57). U dětí tato fáze nastává se vstupem do školního prostředí. Dochází u nich k psychickému vyčerpání, které je způsobeno neustále novými zážitky. Dítě není schopno je vstřebat a vyrovnat se s nimi. U dětí můžeme pozorovat pocity úzkosti, méněcennosti, podrážděnosti, uzavírání se do sebe. Časté jsou změny nálad nebo agresivní sklony, které jsou spojeny s obavami z budoucnosti. Také se může objevit frustrace, která může vést až k depresi. Na tom, jak se dítě projevuje a chová v kolektivu, má vliv na jeho adaptaci. Některé děti jsou mnohem adaptabilnější a změny v novém prostředí přijímají bez obtíží. Pokud překoná fázi frustrace, dostane se do fáze přizpůsobení a jedinec začne novou zemi vnímat se všemi jejími klady, ale i zápory (Kotková, 2012: 17). Poslední fází je návrat. Po návratu do země svého původu se mohou objevit problémy s přizpůsobením se vlastní kultuře. Člověk na svoji kulturu může pohlížet kriticky. Délka akulturace ve své zemi závisí na tom, jak jedinec dlouho pobýval v cizí zemi. Toto přizpůsobení může trvat několik let, i když v určitých situacích se stává, že se po zbytek života své původní kultuře zcela nepřizpůsobí (Bejček, 2016: 57).

Berry představuje akulturační stres, který je velmi podobný kulturnímu šoku a to ze dvou důvodů. Slovo šok je patologického původu, zatímco slovo stres je spojováno s teoriemi, které mají zejména negativní zkušenosti. Ty v lidech vyvolávají stres a jsou způsobeny interakcí mezi kulturami, proto jsou nazývány akulturační. Autor také zmiňuje čtyři akulturační strategie, kterými jsou: integrace², asimilace³, separace⁴ a marginalizace⁵.

² Integrace nastává, pokud jedinec dokáže přijmout identitu nové kultury. Van Oudenhoven, van der Zee, & van Kooten (2001) uvádějí, že v případě integrace si jedinec uchovává jistotu ve svou vlastní kulturu a zároveň je schopen kontaktu s dominantní kulturou. Dle Berryho (2002) v rámci procesu integrace je po jedincích vyžadováno, aby převzali základní hodnoty majoritní společnosti.

³ Asimilace: Ward, Bochner, & Furnham (2001) tento termín popisují jako stav, kdy je jedna kultura pohlcena druhou. Jedná se tedy o proces, při kterém se skupina či celá společnost adaptuje na zvyky, hodnoty, životní styl a jazyk dominantní kultury. Průcha (2010: 50) ji popisuje jako „postupné včleňování jednoho etnika do jiné kultury tak, že znaky původní kultury se ztrácejí a jsou nahrazovány znaky dominantní, přejímané kultury. V průběhu přirozené, nenásilné asimilace může docházet k vzájemnému obohacování participujících etnických a jiných společností.“

⁴ Berry (2002) definuje separaci jako proces, při kterém si jedinci zachovávají svoji kulturu a naopak se vyhýbají kontaktu s dominantní kulturou. Pokud k separaci vychází z dominantní kultury, dochází k segregaci. Průcha (2010: 98) uvádí, že jedinci nepovažují kontakt s kulturou a příslušníky dominantní kultury za důležité a setrvávají v určité izolaci, pouze se svou původní kulturou.“

⁵ Marginalizaci Berry (2002) popisuje jako proces, při kterém jedinci nechtějí přijmout kulturu dominantního společenství a současně ztrácejí i kulturní hodnoty a vzorce svého původního společenství. Průcha (2010: 98) ji definuje jako strategii, „při níž jedinci necítí potřebu kontaktu s dominantní kulturou a zároveň si neuchovávají

Kulturní šok může mít vliv na rozvoj osobnosti jedince, jeho intenzita je u každého individuální a je ovlivněna povahovými vlastnostmi člověka. Naopak výhodou mohou být děti, které už chodí do školy a znají jazyk hostitelské země. Stávají se pro rodinu důležité v tom, že jsou schopny komunikovat s místními lidmi a pomáhají rodičům, kteří neovládají jazyk nového prostředí (Čápová – Marxtová, 2006: 10).

K překonání kulturního šoku pomáhá to, zda se jedinec snaží komunikovat s místními lidmi, je otevřený novým zážitkům a zkušenostem. Děti by měly být zapojeny do školních aktivit a komunikovat se spolužáky. Pro sociální pracovníky je důležité, aby uměly nejen rozeznat kulturní šok, ale i poskytnout pomoc. Každá kultura má svůj vlastní systém hodnot a navykklé způsoby chování, které mohou mít pro migranty vliv při akulturaci a integraci v nové zemi.

3.2 Posttraumatická stresová situace

Posttraumatická stresová porucha vzniká po delším vystavení závažné stresové situaci, ohrožující psychické a biologické adaptační mechanismy jedince. Projevuje se jako panický strach nebo bezmocnost, ale jedná se o zpožděnou odezvu na stresovou událost (Porterfieldová, 1999: 8).

Imigrant může zažít posttraumatickou stresovou reakci. Pokud u dítěte pozorujeme bezdůvodné odtažení od ostatních spolužáků, neschopnost prožívat radost, smutek, časté výkyvy nálad, problémy s usínáním, podrážděnost nebo nesoustředění, měli bychom si uvědomit, že se může jednat o následky posttraumatické stresové reakce. K rozvoji posttraumatické stresové reakce může někdy dojít i půl roku po migraci, kdy se již může jevit, že se jedinec s následky migrace vyrovnal. Opak je však pravdou, i po několika měsících od odchodu ze země původu se jedinec může potýkat s nejrůznějšími vzpomínkami, živými sny a nočními můrami. Migranti přicházejí ze země, kde je válka nebo přišli o někoho blízkého. Z tohoto důvodu se u nich můžeme setkat s posttraumatickou stresovou událostí poměrně často (Kotková, 2012: 18). Důležité k překonání takové situace je čas, ovšem v některých případech je nutné vyhledat odbornou psychologickou pomoc (Čápová – Marxtová, 2006: 9).

ani svou původní kulturu. Jejich kultura není opřena ani o kulturu vlastních rodičů, ani o kulturu hostitelské země. Identifikují se jen se subkulturou své vlastní skupiny.“

3.3 Odlišnost kultur

Prvním velkým problémem, s kterým se imigranti při příchodu na území jiného státu potýkají, je odlišnost kultur. Jak jsem se mohla dozvědět výše, každá kultura je založena na zcela jiných hodnotách a vzorcích chování. Ovšem ne vždy musí vést k jejich přijetí. Může se stát, že se u imigrantů objeví problémy, které souvisí se ztotožněním s novými hodnotami. K tomu dochází zejména v případech, kdy jsou si kultury země, z které jedinec přichází zcela odlišné od hostitelské společnosti. Není ojedinělé, že si v těchto případech jedinec udržuje kulturu vlastní země a svůj původní systém hodnot v rámci své rodiny. Vyznání dvojích hodnot je velmi náročné, zejména pro děti, a často brání procesu úplné adaptace do společnosti (Vágnerová, 2004). Jak uvádí Morgensternová, Šulová & a kol (2007), adaptace se u jedince projeví až po intenzivnějším kontaktu s cizí kulturou. Velký sociologický slovník (1996) chápe adaptaci jako výsledek změn v chování, který přispívá k fungování v sociálním prostředí.

Kulturní rozdíly mohou zasahovat jen do některých stránek života migrantů. Jak píše autoři Navrátil, Musil (2000: 110): *„Rozdíly mezi kulturami se mohou týkat řady aspektů života: jazyka, náboženství, umění, rodinných zvyků, oblékání a zdobení těla, výrazů tváře a gestikulací během komunikace, způsobů projevoování emocí atd.“*

V dalších kapitolách se seznámím se sociální prací, jaké požadavky by měl sociální pracovník splňovat při práci se žadateli o udělení mezinárodní ochrany a jejich dětmi. Dále popíši specifika sociální práce. Zaměřím se na děti, jelikož cílem mé práce je zjistit, jak se integrují děti ze sociokulturně odlišného prostředí.

4. Sociální práce s etnicky odlišnými klienty

Sociální pracovník se zaměřuje na hledání trvalého řešení jednotlivců, rodin především na jejich adaptaci a integraci do nové společnosti (Kuric, 1997: 17). Hoskovcová (2009) zmiňuje, že jinak se musí pracovat s dětmi, nezletilými bez doprovodu, ženami, matkami s dětmi či s handicapovanými osobami. Z toho vyplývá, že tyto osoby jsou zranitelnější a vyžadují individuální přístup.

Sociální pracovník by měl mít profesionální přístup, určité znalosti a dovednosti k pochopení odlišných reakcí, s nimiž se setkává, a měl by přizpůsobit integrační proces s použitím

předchozích zkušeností. Také pracuje s klientem podle jeho kulturních zvyků. Je důležité brát ohled na to, v jaké fázi azylového řízení se žadatel nachází. Pro sociálního pracovníka je velmi podstatné rozeznat symptomy traumatizace a to jak u dospělých, tak i u dětí. V případě potřeby poslat takového jedince na léčbu (Kol. autorů, 2007: 51 – 52).

4.1 Specifika sociální práce

Imigranti jsou po příchodu do nové země v takové situaci, která pro ně znamená šanci začít nový život, ale také jim přináší mnoho překážek. Musí se naučit jazyk hostitelské země, pochopit odlišnou kulturu a normy, najít si práci i přátele, kteří by jim v nelehké situaci pomohli. Úspěšná integrace je zaměřena na překonání jazykové bariéry, pomoc při hledání práce a bydlení.

Sociální pracovník by měl znát české zákony a předpisy, ovládat světový jazyk pro snazší komunikaci s klientem. Jazyková bariéra mezi pracovníkem a žadatelem o udělení mezinárodní ochrany do značné míry ovlivňuje volbu metod a cílů sociální práce. Jinými slovy komunikace se výrazně odlišuje od toho, z jakého kulturního prostředí žadatelé o udělení mezinárodní ochrany přicházejí. Jejich kulturní identita se odlišuje od našich stávajících společenských norem. Dále by měl sociální pracovník respektovat sociokulturní a psychologická specifika. Důležitá je trpělivost a brát ohled na klientovy zážitky z minulosti (Matoušek – Koláčková, 2005: 333).

O jednotlivých klientech by si měl vést anamnézy, které slouží jako informace o jejich problémech. Při sběru informací se musí soustředit na oblasti ze života klienta: rodina, zdravotní stav, zaměstnání, osobní anamnéza, důvody, které ho vedly k odchodu z původní země, prostředky, kterými se dostal do cílové země. Cílem vstupního pohovoru je orientovat klienta v novém prostředí. Všechny tyto údaje jsou s klientovým souhlasem zaznamenány do záznamového archu (Brnula, 2008: 61).

Autoři Matoušek, Koláčková a Kodymová (2005: 340) uvádějí, že sociální pracovník spolupracuje s dalšími odborníky, jako je právník a psycholog. Právník pomáhá při vypracování odvolání nebo žalobě proti rozhodnutí, které vydává žadatelům o udělení mezinárodní ochrany Odbor azylové a migrační politiky. Psycholog se individuálně věnuje klientům, kteří ho potřebují na základě traumatizujících vzpomínek z minulosti a stresem ze současnosti. Tím je myšleno fyzické nebo psychické násilí, nejistota, sociální izolace, špatná finanční situace, ale

také se může objevit táborový syndrom. Ten se projevuje agresivitou a psychosomatickými obtížemi vlivem toho, že žadatelé o udělení mezinárodní ochrany žijí několik měsíců v azylových zařízeních. Z tohoto důvodu je důležitá trpělivost, citlivost a umět jim naslouchat. Sociální práce s rodinami migrantů, je velmi náročná a vyžaduje individuální přístup.

Hlavním cílem je, aby se každý ze žadatelů o udělení mezinárodní ochrany, co možná nejrychleji a aktivně přizpůsobil novému prostředí, aniž by svou původní kulturní identitu zcela ztratil. Z toho důvodu se snaží o vytvoření příjemné atmosféry. Sociální pracovníci jsou pravidelně v kontaktu s nevládními organizacemi, Odborem sociálních věcí, městskou policií, ale i Policí ČR.

4.2 Děti ze sociokulturně odlišného prostředí v České republice

Zranitelnost dětí z odlišného prostředí, je nejčastěji dáno negativními zkušenostmi, které se mohou zejména projevit v jejich dospělosti (Čápková – Marxtová, 2006: 11). Klíčovými faktory jsou: věk dítěte, doba pobytu v zařízení Správy uprchlického zařízení Ministerstva vnitra, úplnost či neúplnost rodiny, dostatečné x nedostatečné materiální zázemí, jazyková a komunikační bariéra, národnostní či rasová odlišnost.

Velmi ohroženou skupinou jsou nezletilí uprchlíci bez doprovodu. Podle definice UNHCR (MPSV, 2009: 2) se jedná o „*děti mladší 18 let věku, které se nachází mimo zemi svého původu a jsou zároveň odloučeny od obou rodičů, popřípadě předchozích zákonných zástupců.*“

Rodiny uprchlíků zajišťují navzdory všem nepříznivým okolnostem, alespoň částečně svým dětem bezpečné domácí zázemí, výchovu a také materiální potřeby (Bejček, 2016: 66). Mühlpachr zmiňuje pro lepší integraci (In Vítková, 2003: 10 – 12) potřebu připravenosti škol, pedagogů i širší veřejnosti na přijetí dětí – uprchlíků a jejich rodin jako přirozené součásti společnosti. Integrace by především měla vycházet ze specifických vzdělávacích potřeb a v neposlední řadě podpory nestátních neziskových organizací.

O tom, jak rychle se dokáže dítě adaptovat na život v nové zemi, rozhoduje celá řada faktorů, o kterých jsem se již zmínila. Mezi nejdůležitější patří: rodinné a materiální zázemí, zdravotní stav, úplnost rodiny, role jednotlivých členů, schopnost vyrovnávat se se stresem a krizovými situacemi. Jak zmiňuje Sládek (2010: 52 – 53) „*Děti mohou procházet počáteční negací. Pokouší se vytěsnit reálnou skutečnost, se kterou nepočítaly.*“ Děti imigrantů mohou příchod

do nové země snášet trochu jinak. Pokud je dítě starší, je to pro něho o něco složitější proces, protože se mu začne stýskat po domově, kde má přátele a neměl žádný problém s komunikací. Tuto situaci může ulehčit to, když přichází do země většina jeho rodiny. Není zde tolik úzkosti a pocit, že někoho opustil.

Dítě se ztotožní se s novou kulturou díky vrstevníkům, spolužákům, kamarádům a přijme snáze nový jazyk. Obecně se má za to, že čím je věk nižší, tím snadnější je pro něho začlenění do většinové společnosti. Díky vzdělávacímu systému si děti rychleji zvykají na nové prostředí. Častěji jsou v kontaktu s lidmi podobného věku, postavení a hlavně mimo svou etnickou skupinu. Doleží (2014: 26) zmiňuje, že se „často můžeme setkat s názorem, že čím dříve je dítě vystaveno cizímu jazyku, tím lépe. Z praxe vyplývá, že děti si cizí jazyk osvojují mnohem snáz než jejich rodiče.“

Změna kulturního a sociálního prostředí může mít velký vliv na průběh socializace zejména u dětí v předškolním a školním věku. Pokud však rodina není schopna plnit svou funkci a být pro dítě zdrojem jistoty a bezpečí, může dojít k narušení socializačního a adaptačního procesu. U dětí školního věku Vágnerová (2012: 311 – 312) vyzdvihuje důležitost školy, „*jejímž prostřednictvím dítě získává předpoklady k dalšímu společenskému uplatnění*“ a kontaktu s vrstevníkem. Rodina představuje spíše „*bazální sociální a emoční zázemí*“ a dítě ovlivňuje spíše vnitřními hodnotami, postoji a nároky, kterými se myslí školní výkon, role v domácnosti apod.

Sládek (2010: 53) uvádí, že některé děti migrantů projdou různými fázemi akulturace, kdy může dojít k tomu, že se od jisté chvíle považují za Čechy. V obtížnějším období adolescence, kdy člověk usiluje o vlastní ego, se děti snaží jasně odlišit od tradic, které vyznávají jejich rodiče. Adolescence u dospívajících migrantů má často komplikovanější průběh, než u vrstevníků z majoritní společnosti. Může docházet k druhotné individualizaci a úplné asimilaci do nové společnosti (Drbohlav – Lukšíková, 2004: 13 – 14).

Struktura uprchlických rodin může být různorodá. Může se jednat o mnohačetné, úplné rodiny nebo naopak o neúplné rodiny pouze s jedním rodičem. Také se můžeme setkat s vícečetnými rodinami zejména u uprchlíků z východních postsovětských zemí (Čečensko, Kazachstán, Uzbekistán, Kyrgyzstán, Tádžikistán), kde je přítomnost více dětí zcela běžná.

V důsledku migrace dochází v rodinách k mnoha změnám. Mezi ty zásadní patří měnící se struktura rodiny a role jejích členů. Rodina není schopna mnohdy plnit své základní funkce,

zejména funkci socializační, ochrannou a domestikační. Důvodem může být přítomnost psychosociálních obtíží, které jsou často spojeny s migrací, neznalostí nové kultury (kulturní šok), problematickou orientací v hostitelské společnosti, ekonomickou nesoběstačností a v neposlední řadě v uspokojování potřeb členů domácnosti, zejména dětí. Přejít z táborového režimu, kdy rodina často několik měsíců až let pobývala v pobytovém středisku později v integračním azylovém středisku, je náročný a podle Matouška (2003: 146) se neobejde bez asistence.

U rodin, kde jsou přítomni oba rodiče, se stává, že žena plní roli matky a pečuje o děti. Muž se v důsledku obtížného postavení na pracovním trhu často uchyluje k nelegálnímu zaměstnání. Matoušek a kol. (In Matoušek – Pazlarová, 2014: 49) poukazují na dlouhodobou nezaměstnanost mužů, která může souviset s tím, že muž – otec, je často vnímán v roli toho, kdo rodinu materiálně a finančně zabezpečí, zatímco žena – matka pečuje o domácnost. Muži se zpravidla snaží přizpůsobit svoji kvalifikaci požadavkům, které jsou na ně kladeny na pracovním trhu.

V neúplných rodinách bývá situace ztížena tím, že role pečující osoby a zároveň osoby, která rodinu materiálně zabezpečí, náleží zpravidla ženám – matkám. Nejvíce jsou chudobou právě ohroženy rodiny s jedním dítětem, ale tato chudoba a ekonomická nesoběstačnost se s počtem dětí v rodině jen prohlubuje (Matoušek – Pazlarová, 2014: 84).

Pokud vztáhneme chudobu na rodinu, dětem přináší rizika z hlediska tělesného a duševního vývoje, ale i z hlediska budoucího zařazení do společnosti. Rizikovými faktory jsou u rodin migrantů: nezaměstnanost, závislost na podpoře státu ve formě dávek státní sociální podpory, či dávek pomoci v hmotné nouzi. Dále se jedná o jazykovou bariéru (zejména u rodičů), nedostatečnou kvalifikaci nebo nedostatek prostředků na jejich rekvalifikaci, psychosociální obtíže a sociální izolace (nedostatek sociálních kontaktů).

Komunikace uvnitř rodiny probíhá zpravidla v mateřském jazyce. Zatímco děti si osvojují cizí jazyk poměrně snadno. U nich je výhoda, že s českým jazykem přicházejí do styku při nástupu do školy. Naopak rodiče musejí vynakládat velké úsilí k tomu, aby byli schopni komunikovat v cizím (českém) jazyce alespoň na základní úrovni. Nedostatečná znalost jazyka u rodičů ztěžuje možnost pomoci svým dětem při zvládnutí školních povinností a také komunikovat se školou. Nejčastěji, ale probíhá skrze samotné děti – migranty, které informace ze školy svým

rodičům často tlumočí, což se negativně může odrazit na fungování rodiny i na samotném přenosu informací (Bejček, 2016: 95 – 96).

Navazování kontaktů je z počátku těžší a problematické, což je ovlivněno předsudky a stereotypními představami. Jak jsem se dozvěděla výše, čím více je jedinec podobný většinové společnosti a osvojí si znalost jazyka, tím snáze naváže s druhým kontakt (Leontiyeva – Nečasová, 2009: 147- 149). Podle Klvačové (2012: 45 – 46) je navazování sociálních vazeb pro integraci do společnosti zásadní. Přátelské vztahy pomáhají k snadnému začlenění do nové země. Právě přátelé jim mohou pomoci překonat těžkou situaci a díky tomu se v novém prostředí cítí lépe. Cílem je zmírnit strach z neznámého, odstranit pocit prázdnoty z cizího a získat pocit, že jedinec někam patří. Podmínkou pro navazování nových sociálních kontaktů je znalost jazyka většinové společnosti.

4.2.1 Průběh integrace dětí

Jedinec prochází od dětství určitým procesem socializace a tím se stává členem společnosti. Získá sociální zkušenosti, které mu slouží jako základ orientace v prostředí a poskytují mu pocit jistoty a bezpečí. Ví, co znamená jednotlivá sdělení, jak se má chovat za určitých okolností nebo co čekat od druhých. Umí komunikovat ve své společnosti. Sociokulturně je podmíněn i rozvoj iniciativy a nezávislosti, také postoj ke vzdělání, obsahu různých rolí apod. Příslušnost k určitému společenství se stane součástí identity jedince. Pokud člověk přijde do jiné země, mnohé z těchto naučených zkušeností mu nejen k ničemu neslouží, ale často jsou mu dokonce překážkou (Vágnerová: 2005: 288 – 289).

Předškolní věk je z hlediska vývoje a utváření osobnosti dítěte jedním z nejdůležitějších období. Během něho se formuje osobnost. Můžeme říci, že každé dítě je jedinečné a pochází z jiného kulturního prostředí. V tom hraje velkou roli rodina a prostředí, ve kterém vyrůstá. Mnozí rodiče jsou natolik vyčerpaní, mají tolik starostí a problémů, že nejsou schopni přijatelného rodičovského chování. Odlišné kulturní zázemí má vliv na jejich chování. Zažívají smutek, úzkost, strach z neisté budoucnosti a pocit beznaděj přenášejí na své děti. Tím ztěžují jejich adaptaci. Změna rodičovského chování působí na děti jako sekundární zátěž. Negativně na ně působí napjatá situace v rodině či jiné subjektivně významnější problémy. Děti se za těchto podmínek musí přizpůsobit nejen nové zemi, ale i negativním změnám v rodině, které samy nemohou příliš ovlivňovat. Každé dítě má své individuální potřeby, proto by je rodiče měli vychovávat s ohledem na určité nároky a vzory chování. Velký problém nastává, pokud

se rodiče snaží na jedné straně uchovat své tradiční hodnoty a normy, ale na druhé straně jsou zcela ovlivněny novou kulturou, jejíž model rovněž akceptují. To se projeví ve výchově, kde se mísí dva přístupy (Vágnerová 2004: 669).

Dalším důležitým krokem je navázání komunikace se svými vrstevníky. Mezi nimi dochází k neustálé interakci a komunikaci. „*Každá osobnost je součástí určitého prostředí, které ji ve větší či menší míře ovlivňuje a na něž ona sama reaguje nějakým, individuálně specifickým způsobem. Jde tedy vždycky o interakci jedince a prostředí, která by měla být v rovnováze.*” (Vágnerová 2004: 11) Zpočátku je dítě silně vázáno na matku, ale postupně si zvyká na společnost jiných dětí a dospělých. Získává nové poznatky a samostatně se vyjadřuje. Pro správný rozvoj komunikace patří zejména prostředí, ve kterém se dítě pohybuje a žije. Také jak s ním rodina tráví čas a zda má dítě sourozence, který má na něho vliv. Podle Lážové (2013), za nesprávný vývoj řeči má vliv nejen nedostatek času rodičů na své děti a používání komunikačních technologií, ale i zdravotní problémy. Nesprávná výchova a problémy spojené s adaptací mohou vzniknout při nástupu do mateřské školy.

Cílem vzájemné komunikace je zjistit, jaké postoje a role mají ostatní. Jedinec při ní používá posunky, gesta, mimiku, ale i vzory jednání, pravidla či emoce, které získal od svých rodičů. Během toho si vytváří vzájemnou interakci s dalšími jedinci, kteří na něho působí.

Dítě by na konci předškolního věku mělo správně vyslovovat, formulovat věty, komunikovat s druhými, znát předměty a domluvit se pomocí neverbální komunikace. Bytešníková (2012) uvádí, že děti si před nástupem na základní školu uvědomují kulturní odlišnosti. Jazyková bariéra je jednou z největších překážek při vstupu dítěte na základní školu.

Učitelé a jiní pedagogičtí pracovníci by měli vědět, že cizinci v České republice mají stejná práva a povinnosti jako občané České republiky, pokud splňují požadavky příslušných právních předpisů. Zákonné normy stanovují, komu a za jakých podmínek je poskytováno bezplatné vzdělávání nebo vzdělávání s finanční úhradou stejně jako občanům České republiky. Základní legislativní normou pro vzdělávání cizinců je Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání (školský zákon) č. 561/2004 Sb.

Školský zákon (§20) stanovuje, že všichni cizinci, kteří pobývají na území České republiky, mají právo na bezplatné vzdělání na základních školách bez ohledu na to, z jaké země pocházejí, a to i v případě, kdy není prokázána legálnost jejich pobytu na našem území. Při přijímání žáků s odlišným mateřským jazykem není v kompetenci základních škol dle novely

školského zákona č. 343/2007 Sb. posuzovat oprávněnost jejich pobytu a v souladu s principy rovného přístupu ke vzdělání nesmí klást na přijetí žáka další podmínky např. znalost českého jazyka, předchozí vzdělání apod. (Průcha, 2011: 78 – 79).

Povinná školní docházka se vztahuje na všechny cizince ve věku od 6 do 17 let, kteří mají oprávnění k pobytu na území České republiky a pobývají zde déle než 90 dnů. Povinností rodičů je tyto děti zapsat do školy. Nicméně, jak vyplývá z výše uvedeného, škola je povinna cizince přijmout bez ohledu na legálnost a délku jejich pobytu.

Přijetí žáků s odlišným mateřským jazykem (dále jen OMJ) do školy s sebou přináší mnohá specifika vyplývající z odlišného jazykového a kulturního prostředí. Informace, které jsou pro rodiče žáků majoritní společnosti běžné, nemusí být pro nově příchozí rodiny samozřejmé. Často přicházejí bez dostatečné znalosti češtiny, která je pro výuku ve škole naprosto zásadní, neznají český vzdělávací systém a nemají dostatek základních informací ohledně každodenního školního života. Dítě s OMJ by nemělo být umístěno do třídy, která je o víc jak dva ročníky nižší než je obvyklé věku dítěte. Vyplatí se žáka zařadit o jeden ročník níže, je to z důvodu toho, že žák bude mít čas na adaptaci a na zvládnutí češtiny. Přitom se leckdy naráží na námítky rodičů, které je nutno přesvědčit o výhodnosti tohoto zařazení. Bude-li dítě zařazeno do stejného ročníku jako v zemi původu, bude se potýkat s dvěma problémy – jednak nové učivo a další bude český jazyk. Pokud je zařazeno o jeden ročník níže, bude mít jen jeden problém a tím je jazyk hostitelské země (Průcha, 2011: 83).

Změna zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání, platí od 1. 10. 2020. V § 50 školského zákona odstavec 4, upravuje postup ukončení základního vzdělání žáka cizince, který po dobu 60 vyučovacích dnů nedoložil důvody své nepřítomnosti. Změna spočívá v rozšíření platnosti ustanovení pro všechny skupiny žáků cizinců, původně se vztahovalo pouze na žáky cizince bez trvalého pobytu na území ČR a zároveň zavádí jednoznačnou lhůtu 15 dnů pro odpověď žáka cizince na výzvu ředitele školy.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy připravuje od roku 2021 upravený systém podpory vzdělávání žáků-cizinců. V základních školách bude bezplatná příprava k začlenění do základního vzdělávání žáků s OMJ ve školách zřízených územně samosprávným celkem a určeným krajským úřadem. Primárně se bude jednat o podporu pro nově příchozí cizince, tzn. ty, kteří do základní školy nastoupili v uplynulých 12 měsících po příchodu do České republiky a mají potřebu vzdělávání v českém jazyce. Potřebnost bude zajištěna na základě vstupního

orientačního testu, který bude proveden přímo v dané škole. Rozsah jazykové podpory bude nejméně 100 hodin a nejvýše 400 hodin po dobu maximálně 10 měsíců. Stanovený rozsah jazykové podpory bude moci škola čerpat v různé intenzitě dle individuálních potřeb žáků v průběhu celého školního roku. Výuka v určené škole bude probíhat ve skupinách o velikosti 2 – 10 žáků dopoledne v době běžné výuky. Pro žáky, kteří se prezenční výuky v určené škole nebudou moci z nejrůznějších důvodů zúčastnit, bude zajištěna další skupina pro distanční vzdělání, které bude zajišťovat rovněž určená škola.

Národní institut pro další vzdělávání (dále jen NIDV) poskytuje podporu škole a především dítěti s odlišným mateřským jazykem v podobě služeb adaptačního koordinátora. Tato podpora je žákovi k dispozici po dobu prvních 4 týdnů od jeho nástupu do školy. Pomáhá s adaptací na školní prostředí, se začleňováním do třídního kolektivu, seznamuje ho se školními právy a povinnostmi, možnosti stravování, školní družinou a nabídkou zájmových činností a kroužků.

Adaptačním koordinátorem se může stát pedagog z dané školy nebo může být vybrán externí pracovník, který má minimálně absolvováno střední vzdělání s maturitou. Adaptační koordinátoři působí vždy na škole, kam bude dítě s odlišným mateřským jazykem docházet. Pokud byl podpořen NIDV, zakončí svoji činnost odevzdáním závěrečného hodnocení své práce se žákem (Národní pedagogický institut České republiky, 2020: 6 – 8).

Objevují se situace, kdy žák neovládá jazyk hostitelské země a učitel neumí mateřský jazyk žáka. Z tohoto důvodu probíhá neverbální komunikace pomocí gest a postojů (Průcha, 2011: 83). Pokud je v kolektivu dítě ze sociokulturně odlišného prostředí, učitel by měl znát nějaké základní informace o jeho minulosti, které mu pomohou zvolit vhodný přístup k dítěti. Cílem je, aby mu pomohl se snáze začlenit do nového prostředí. Měl by dítěti usnadnit integraci tím, že ostatním dětem řekne některé informace o cizí kultuře dítěte, jak se slaví vánoce, oslava narozenin apod. Důležité je, aby dítě bylo přijato ostatními dětmi. Pedagog by měl dítě podporovat v jeho adaptaci tak, aby se cítilo psychicky dobře a relativně v bezpečí. Odlišné prostředí by pak dítě nemělo postupem času vnímat jako ohrožující. Cílem je udržovat kontakt s rodiči (Mertin – Gillernová, 2010: 206 - 207).

Po nástupu do školy dítěte ze sociokulturně odlišného prostředí může učitel vypracovat individuální vzdělávací plán. Dost často se stává, že tyto děti nestačí jen v předmětech, které jsou závislé na jazykových znalostech, a např. v matematice podávají dobrý výkon.

V jazykových předmětech může pedagog využít slovního hodnocení. Důležité je stanovit pro dítě přiměřený cíl, aby nebylo stresováno a mělo dostatek času na přípravu.

Pedagogicko-psychologická poradna může pomoci především v oblasti diagnostické, na základě jeho vyšetření se zjistí, jaké jsou schopnosti a předpoklady tohoto dítěte. Popřípadě s jakými potížemi je třeba počítat, a doporučí nejvhodnější způsob jeho výchovy a výuky (Vágnerová, 2005: 325).

Průběh integrace dětí ze sociokulturně odlišného prostředí může ovlivnit jazyk, protože jeho neznalost je zásadní překážkou adaptace do nového prostředí. Komunikační problémy jsou příčinou mnoha potíží ve školách. Pokud se dítě naučí alespoň základy jazyka, je schopné komunikovat a může se tak snáze orientovat. Oproti tomu dítě, které nemá potřebné jazykové kompetence, se bude v jakékoli sociální situaci hůře orientovat a nebude rozumět, co mu učitelé a spolužáci sdělují. Následkem toho nemůže adekvátně reagovat a dostává se do pozice sociálního outsidera. Z toho důvodu se ve škole cítí hůře, má strach. Neschopnost verbálně komunikovat na základní úrovni představuje značné sociální stigma. Žák, který se dobře nedomluví, je automaticky hůře hodnocen a nebývá pozitivně akceptován. Nastávají velké problémy, protože učitel neví, zda mu žák správně porozuměl. Stejný problém platí i na straně žáka, protože spolužáci a pedagogové nevědí, co jim chtěl říci. Nedostatečná komunikace se stává příčinou sociální izolace. Dítě, které nemluví většinovým jazykem, zůstává na okraji skupiny v pozici přehlíženého, dokud si jazykové dovednosti neosvojí (Vágnerová, 2005: 289).

Nedostatky a odlišnosti v komunikačních vzorcích ztěžují sociální adaptaci, protože vyvolávají jiné reakce, než člověk očekává. Dítě s OMJ může mít nevýhodu v neznalosti komunikační etikety, které jsou v sociálním kontaktu nezbytné a mohou mít verbální a neverbální charakter. Jde např. o způsob oslovování. Ve škole musí dítě rozlišovat vhodný způsob pro komunikaci s pedagogy a se spolužáky. V komunikaci s dítětem ze sociokulturně odlišného prostředí a s jeho rodiči se mohou objevit i některé zvyklosti, které jsou pro ně důležité, ale v naší společnosti dodržovány nejsou. V některých kulturách se např. považuje za neslušné mluvit o sobě v první osobě, souvisí to s nevhodností zdůrazňovat individualitu. Důležitý může být rozdíl v požadavku na dodržení pravdy. Pro lidi z odlišné kulturní oblasti nemusí být pravda tak důležitá, a proto se necítí v případě nepřesnosti svého sdělení trapně. Tento postoj by se pedagogům mohl jevit jako morálně nepřijatelný, ale jde o kulturně podmíněnou odlišnost. Totéž platí ve vztahu k času, přesnost určení či respektování časových limitů není v mnoha společenstvích považováno za důležité. Rozdílný postoj k času se může stát zdrojem problémů

a negativně ovlivnit názor takového člověka, podle kterého bude nespolehlivý či nedůvěryhodný. Jednoznačnost vyjádření např. názorů nebo požadavků, není vždy snadné dosáhnout. Je potřeba brát ohled na odlišnost kultur, protože některé považují za dostatečně a zdvořilé dát najevo svůj postoj méně jednoznačně a za těchto okolností nemusí být učiteli zcela jasné, co mu žák chce vyjádřit.

Nedostatky v oblasti komunikace mohou u dětí ze sociokulturně odlišného prostředí, a v ještě větší míře u jejich rodičů přetrvávat delší dobu a důvody mohou být různé. Problémem může být nesprávné používání gramatiky a neschopnost užívat v konkrétních situacích komunikační vzorce, protože přesně nevědí, jak by měli reagovat. Tyto problémy se mohou objevit v písemných projevech, které mohou přetrvávat déle než v mluvené řeči (Vágnerová, 2005: 290).

Dítě s OMJ, které přichází do české školy, se chová tak, jak se naučil v zemi svého původu. Obvykle ho vůbec nenapadne, že by se zde mělo chovat jinak, a tak může dojít k různým nedorozuměním a z nich vyplývajících problémům. V nových podmínkách ztrácejí některé hodnoty a normy. Česká společnost je orientovaná individualisticky, podobně jako všechny ostatní západoevropské a středoevropské společnosti. Individualistická společnost chápe vzdělání jako přípravu jednotlivce na prosazení ve skupině, vychovává děti k autonomii a nezávislosti. V kolektivistické kultuře je kladen důraz na osvojení dovedností nezbytných k tomu, aby se jedinec stal přijatelným členem skupiny, aby jí byl akceptován. Cílem výchovy je přizpůsobení tradičně chápaným sociálním rolím, autorita rodičů i učitelů (Vágnerová, 2005: 291 – 292).

Učitel by si měl uvědomit, že žák ze sociokulturně odlišného prostředí nemusí vědět, jaká jsou školní pravidla, a je třeba ho s nimi co nejdříve seznámit. Dezorientace a nejistota v novém prostředí je zcela běžnou reakcí, stačí, když se učitel vžije do pozice svého žáka. Dokud dítě nezvládne jazyk, nemůže si osvojit pravidla chování, která jsou zde platná, protože nerozumí a nechápe, co se od něj za určitých okolností požaduje. Někdy je problém ten, že se s novými pravidly nemůže ztotožnit. Mezi novými a původními hodnotami a normami může být zásadní rozpor, který vytváří napětí. Rozdíly v náboženství mohou být zdrojem značného vnitřního konfliktu, ztěžujícího adaptaci na novou společnost. Pokud je to možné, pedagog by měl náboženské potřeby svých žáků respektovat a nevyvolávat zbytečné napětí (Průcha, 2011: 92).

Děti se do nové společnosti integrují většinou rychleji a snadněji než jejich rodiče. Snáze se naučí jazyk hostitelské země a používají ho, aby se lépe domluvily. Je to z toho důvodu, že tráví více času se svými vrstevníky a tak se učí vzorce chování.

V rodinách dochází často k tomu, že děti ze sociokulturně odlišného prostředí se stanou prostředníkem mezi rodiči a učiteli či institucemi díky znalosti jazyka. Může se stát, že mají dvě sociální identity – jednu pro rodinu a druhou pro své kamarády z hostitelské společnosti (Kocourek, 2006). V nové společnosti se může změnit i tak zásadní složka jeho identity, jako je jméno, které bývá často zkomoleno, aby odpovídalo českému prostředí, nebo je vyměněno za jiné. Rodiče dětí, které rychle přejímají normy a zvyklosti nové země se cítí touto změnou ohroženi a integraci dítěte brání tlakem na rigidní dodržování norem a zvyklostí z jejich původní země a kultury (Vágnerová, 2005: 296).

Přijetí vrstevnickou skupinou je pro každé dítě velmi důležité, i když je skupina v mnoha směrech odlišná a může k dítěti zaujímat jiný postoj. Je zde velké riziko, že ho spolužáci nepřijmou, protože není stejný jako oni. Důležitým předpokladem přijatelné integrace do vrstevnické skupiny je emoční stabilita, schopnost navazovat kontakt a komunikovat na přijatelné úrovni, ale i dobrá inteligence či další imponující vlastnosti (Vágnerová, 2005: 299).

V dalších podkapitolách se seznámím se stručným přehledem základních charakteristik dětí, které do české školy nejčastěji přicházejí. Některé kultury mohou dítě ve vztahu ke škole vybavit lépe, protože ve všech školách jsou přibližně stejné či podobné vlastnosti a schopnosti jako je smysl pro povinnost, respektování autority, pracovitost a vytrvalost.

4.2.2 Dítě z arabské či jiné muslimské země v české škole

Muslimské rodiny, které přicházejí do České republiky, mohou být značně rozdílné a stejně tak rozdílný může být i jejich postoj k obecným hodnotám. Většinou se jedná o vzdělanější rodiny, i když v těchto zemích je v průměru nízká úroveň vzdělání. Jejich cílem je často důraz na školní úspěšnost svých dětí (Vágnerová, 2005:305).

Pro muslimy je jejich náboženství uceleným způsobem života, kde nedělají rozdíl mezi náboženským a světským, vše podléhá islámské moci a předpisům. Islám je náboženstvím zákona, vše podle něho zapadá do Božího zákonodárství. Bohem určenému systému práva se říká šarí'a z arabského slova cesta, to je ta správná, které má v sobě skutečný zákon (Lunde, 2004: 35).

Muslimská rodina je tradičně patriarchální a patrilineární. Muž je tedy hlavou rodiny. Patrilineární charakter rodiny je patrný již ve skladbě osobních jmen (Knotková, 2004: 98). Jménu se rodiče věnují dlouho. Nikdy by jméno nemělo vyjadřovat sebechválu, Rašíd-Pravověrný, Amín – Věrný, Spolehlivý. Doporučenými jmény jsou ty, které se sestávají ze jmen Božích a podstatných jmen jako je Služebník Boží nebo Služebník Milosrdného. Prorok věřícím doporučoval dávat svá jména – Muhammad, Ahmad a Mustafá. Za vděčné by bylo, kdyby dítě rodiče pojmenovali po některém z dřívějších proroků Músá, Ibráhím, Ádam (Ostránský, 2009: 40). Dívka dostane dívčí jméno, za nímž následuje jméno jejího otce a dědečka (otcova otce), například Fátima Hasan Muhammad (Knotková, 2004: 98).

Děti jsou důležitou součástí rodiny. Počtem dětí je měřena síla a postavení rodiny jako sociální jednotky. Úspěšnost otce je posuzovaná podle počtu chlapců v rodině. Syn je považován za významnějšího než dcera, protože je pokračovatelem rodu (Frouzová, 2005: 65).

Muslimská rodina klade důraz na dobré vztahy a na respektování hierarchie. Děti jsou vedeny k poslušnosti rodičů, zejména k otci. Rodiče je seznamují se základními náboženskými úkony mezi, které patří postup rituálních očíst, průběh modlitby, dodržování půstu (Ostránský, 2009: 41 – 43).

Děti nejsou jenom závislé na svých rodičích, ale na výchovu dítěte má právo tchýně. Krom ní se také na výchově podílejí manželovy sestry a manželky jeho bratrů. Na vše dohlíží otec a ostatní muži, kteří patří do rodiny. Děti jsou vychovávány společně. V této rodině jsou přesně stanovena pravidla. Syn nesmí dvě matce odporovat, musí se chovat, co nejlépe (Křikavová, 1990: 203 – 204).

Výchova dívek bývá přísnější, než je tomu u nás. Dbá se na to, aby se dívky chovaly slušně, zdrženlivě a zdvořile. Jsou připravovány na roli manželky a matky, na život v rodině a jejich vzdělání je tomu tak podřízeno. Výchova chlapců je zaměřena na rozvoj mužských vlastností, protože bývají živější a impulzivnější než dívky. Jejich cílem je dobré ekonomické zabezpečení rodiny. Důležitou součástí obou pohlaví je náboženství.

Pro muslimskou rodinu, pokud ulpívá na tradičních vzorcích chování, nemusí být česká škola bez výhrad přijatelná. Přesídlení do evropské země se zcela odlišným způsobem života pro ně může znamenat velkou zátěž, když zjistí, že pravidla, která uznávali a podřizovali jim svůj život, zda neplatí (Vágnerová, 2005: 307).

Děti z muslimských rodin se dokážou přizpůsobit většině požadavků české školy a zařadit se do vrstevnické skupiny. Ve škole může být problém s některými předměty. Například muslimské dívky mohou odmítat tělocvik, protože se při něm převléká do sportovního úboru, který odhaluje nohy a ramena. Někdy může působit rušivě potřeba dívek chodit zahalené v šátku. I když česká škola jim takovou úpravu zevnějšku nezakazuje, ale odlišuje je to od vrstevnické skupiny. Výchova dětí v muslimské rodině je ve značné míře záležitostí matky, ale učitel by měl respektovat, že hlavou rodiny je otec a brát tyto zvyklosti v úvahu při jednání o dítěti. Není účelné dítě příliš kritizovat. Brát v úvahu, že vyjadřování a respektování pravdy k určování a dodržování času bývá často volnější, než je v naší společnosti obvyklé. K navázání dobrého kontaktu přispívá i dodržení rituálu výměny zdvořilostí, na které mohou navázat věcnější informace. Je důležité si uvědomit, že na muslimské rodiče může špatně působit oblečení a úprava zevnějšku zejména mladších učitelek, která je z pohledu jejich kultury pro autoritu učitele nepřijatelná (Vágnerová, 2005: 308 – 309).

4.2.3 Ruské či ukrajinské dítě v české škole

Ruská a ukrajinská rodina se častěji řídí tradicemi kolektivistické výchovy. Z ní vyplývá tendence vést děti k poslušnosti, k zachování konformity, k udržení tradiční orientace výchovy. Hodnotový systém není zásadně odlišný od našeho, i když Ukrajinci a Rusové bývají religióznější.

Ruská a ukrajinská komunita je propojena silnými sociálními vazbami, často relativně izolovaná od majoritní populace. Tyto děti, které chodí do české školy, pocházejí z různých sociálních a vzdělanostních vrstev, proto jsou jejich výkony rozdílné. Adaptace na českou školu není zatížena větším rozdílem obou kultur. Ruské a ukrajinské děti se mohou projevat emotivněji, jsou vznětlivější, impulzivnější, ale zásadnější rozdíly se neobjevují. Jazyková odlišnost ruštiny, respektive ukrajinštiny, a češtiny není velká, ale svádí k představě, že se lze naučit česky snadno a rychle. Rodiče většinou umí česky jen částečně, a proto nemohou svému dítěti s přípravou školy pomáhat.

Ukrajinská společnost je výrazně maskulinní, z čehož vyplývají i jiné vzorce chování. Muži dávají velký důraz na svou důstojnost, projevy úcty vůči své osobě. Jakkoli mužské skupiny mívají své autority, jednotliví členové si hlídají důstojné postavení v rámci skupiny. Platí to zejména pro skupiny, které mají přibližně stejný sociální status. Pokud je sociální status příliš

rozdílný, ten, kdo je výše postavený, často druhého ponižuje, protože ho nepovažuje za sobě rovného (Kotková, 2012: 25).

Rodiče, kteří v Čechách vykonávají podřadnější práci, než je jejich profesní kvalifikace, bývají silně motivováni udělat vše pro to, aby se jejich dítě výborně učilo a dosáhlo lepšího postavení, než mají oni. Vyvíjejí na ně velký tlak a děti se díky tomu mohou dostat do situace, kdy jsou pro ně rodičovské požadavky nesplnitelné. Náhlá změna prostředí, způsobu života a příliš velkých požadavků, může vyvolat úzkostnou reakci často až psychosomatického charakteru (Vágnerová, 2005: 309).

4.2.4 Čínské a vietnamské dítě v české škole

Čínská i vietnamská rodina je poměrně konzervativní, zachovává si své tradiční znaky. Výchova dětí v čínské rodině je až do 6 let velmi shovívavá, dítě vychovává především matka. Po dosažení 6 let, kdy dítě začne chodit do školy, rodiče začnou uplatňovat přísnou disciplínu. Období mladšího školního věku je těžké především pro chlapce, podle tradice přejímá jejich výchovu otec nebo autorita, která je chápána jako jeho zastoupení např. učitel.

Konfuciánská výchova se projevuje důrazem na disciplínu a správné chování. Je podřízena platným pravidlům, smyslu pro povinnost, zdrženlivost a potlačení impulzivity, skromnosti a podřízenosti autoritám. Tyto tradice jsou víceméně dodržovány i rodinami, kde generace dětí opustila Vietnam ve velmi raném věku nebo se narodila na území jiného státu. Pospolitost rodiny, kdy část zůstala ve Vietnamu a část migrovala do zahraničí, se projevuje například v tom, že rodina žijící u nás finančně podporuje členy rodiny ve Vietnamu. Vztahy mezi lidmi ve Vietnamu i v rámci rodiny jsou značně ovlivněny čínskou kulturou a konfucianismem. Rodinu tedy vede otec, jeho slovo v rodině má největší váhu. Ovšem rozhodující slovo mají prarodiče (Tollarová, 2010).

Podle Konfucia by se děti měly vykazovat bezvýhradnou poslušností vůči rodičům zejména k otci. Vztah otce a jeho syna bývá označován jako „synovská oddanost“. Úcta k rodičům je ve vietnamské rodině samozřejmostí, stejně jako poslušnost, péče o ně ve stáří až do jejich smrti. Povaha všech vztahů v konfucianismu je oboustranná (Tollarová, 2010).

Ve vztahu k lidem, i vrstevníkům, jsou čínské i vietnamské děti vedeny k mírnosti, altruismu a přátelskému chování. Skupinová orientace je výchovou posilována již od dětství. Dítě nemá na individuální aktivity ani mnoho času.

Čínská tradice nepřipouští vychloubání a zdůrazňování vlastních schopností či výsledků, přehnané sebevědomí je pokládáno za nevhodné. Žádoucí je naopak připomínání úspěchu ostatních a osobní skromnost. Mezi ně patří větší míra sebekritičnosti, zpochybňující vlastní schopnosti a dovednosti. Čínská společnost klade větší důraz na zdvořilost, když dojde ke konfliktu, hledá chybu především u sebe. Podle pravidel slušného chování není vhodné si na něco stěžovat a obtěžovat ostatní svými problémy. S tím by měl učitel počítat, když rodiče informuje o případných problémech jejich dítěte (Vágnerová, 2005: 299-300).

Důležité je umět šetrně sdělovat problémy, diskutovat s druhými, aby neztratili tvář, patří k tradici vietnamského slušného chování. Ve Vietnamské komunikaci téměř nenalezneme zápor: na přímou otázku vyžadující reakci ano/ ne se nám dostane odpovědi typu „myslíte, že je to opravdu tak?“, „je to dosti složité, „musíme si to promyslet“ apod. Důvodem je vliv buddhistické filosofie na vietnamské myšlení: nesouhlasit s vysloveným stanoviskem druhé osoby je nezdvořilost (Kocourek, 2002: 68).

Výuka v čínské škole vyplývá z tradice, která je založena na trpělivém a opakovaném procvičování, očekává se podřízenost. Za nejlepší strategii je považováno učení nazpaměť, které je zaměřeno na hlubší porozumění. Čínské vyučování trvá mnohem déle, děti se učí často i odpoledne. Cílem je dostat se na renomovanou střední školu. Děti se často učí i o prázdninách a chodí do školy na doučování. Rodiče i učitelé od dětí vyžadují dobrý výkon, píli a ochotu obětovat vše pro dosažení požadovaného vzdělání.

Vzdělávání ve Vietnamu je poskytováno dětem od tří do šesti let. Poté vietnamské děti, v šesti letech, nastupují do základní školy. Absolvují první stupeň (1. - 5. třída), povinnou školní docházku. Po ukončení 5. třídy skládají závěrečnou zkoušku a zahájí další vzdělávání. Na první stupeň střední školy (čtyřletý), obdoba našeho druhého stupně základní školy, jsou přijímáni žáci od 11 let. V 9. ročníku musí opět zvládnout zkoušku. Po skončení prvního stupně, část žáků postupuje na druhý stupeň střední školy (žáci od 15 let), na střední odborné školy, střední odborná učiliště nebo nastupují do pracovního procesu. Na konci 12. třídy je čeká maturitní zkouška. Druhý stupeň připravuje žáky na další studium. Poté mohou pokračovat na vyšší odborné škole, kde získají bakalářské vzdělání, nebo na vysoké škole, kde po úspěšném ukončení získají magisterské vzdělání. Hlavním rozdílem je doba povinné školní docházky. Ve Vietnamu je vymezena na pět let, oproti devítileté na našich českých školách. Odborné školy se studují ve věku od 11 do 15 let (Černík, 2006).

Úcta ke vzdělání je jedním z tradičních rysů vietnamského člověka. Představuje pro ně bránu k dobrému zaměstnání a kvalitnímu životu obecně. Děti jsou svými rodiči podporovány ve studiu a v současnosti jsou rodiny schopné vynakládat veškeré své prostředky jen na to, aby mohly jejich děti studovat. Tím získávají pocit moci v rodinné hierarchii. Na vzdělávací proces měl a má značný vliv Konfucius. Konfucius rozvíjel sebevýchovu, tvořivost a iniciativu svých žáků, vedl je od jednoduchého k složitému, zároveň požadoval od studentů aktivní myšlení vedoucí k pochopení problému. Pokládal za důležité opakování a utužování vědomostí a formování studijních návyků. Také individuální přístup k žákům by měl být neodmyslitelnou součástí vzdělávacího systému (Černík, 2006: 326 - 337).

Odlišnost jazyka je velká a na první pohled zřejmá, ale pracovitost a značná vytrvalost přispívají k rychlému překonání jazykového handicapu. Čínské i vietnamské děti se velmi brzy naučí jazyku nové majoritní společnosti. Jejich rodiče mluví zpravidla hůře. Míra osvojení českého jazyka závisí na délce pobytu v ČR, ale i na potřebě se domluvit.

Určité odlišnosti se mohou projevit i v oblasti neverbální komunikace. Číňané za nezdvořilé považují dívat se komunikačnímu partnerovi do očí, což je v naší kultuře interpretováno, jako projev neupřímnosti, uhýbání či špatného svědomí. Rozdílným způsobem chápou asijské kultury i některé projevy kontaktu např. tělesné dotyky. Vietnamci považují dotyk či pohlazení po vlasech za výsadbou rodičů, učitel by se takto chovat neměl. Jedná se o příliš důvěrné gesto. Podání pouze jedné ruky může být považováno za výraz neúcty, u Vietnamců je obvyklý stisk obou rukou. Úsměv v asijské kultuře může vyjadřovat překvapení, nesouhlas, nejistotu a pochybnost. Vietnamské a čínské děti jsou vychovávány tak, že učiteli přikyvují a usmívají se, i když něčemu nerozumí. Pozitivní a skromné jednání je výrazem slušnosti. Nesouhlas či neporozumění může být naopak projevem neslušnosti (Kocourek, 2007: 102). Čeští učitelé i většinová společnost by si tento fakt měla uvědomovat. Především v edukačním procesu by měla být zvýšená ostražitost, zda děti i jejich rodiče rozumí požadavkům vzdělávání. Děti se věnují především škole, pokud mají nějaké mimoškolní aktivity, jde o nějakou formu vzdělávání, například jazykový kurz. Odpolední doučování tedy rozhodně není výjimkou (převážně u žáků výběrových škol nebo u žáků, kteří mají zájem nastoupit na víceletá gymnázia). Nedílnou součástí tvoří výchova k humanismu, sebevzdělávání, morální výchova. Jedno přísloví praví: „Nejprve se učíme dobrým mravům, pak vzdělanosti.“ Velký význam kladou na vlastenectví a zodpovědnost za rodinu. Pro Vietnamce je studium velmi důležité, děti navštěvují školu a různá doučování nejen přes týden, ale také o víkendu. Pro vietnamské rodiče

je prvořadé formální vzdělávání jejich dětí. Teprve při jeho zvládnutí nastává prostor pro vzdělávání neformální. Důležitou podmínkou pro integraci je ovládnutí českého jazyka a podpora rodiny (Černík, 2006: 164).

Ve vietnamštině neexistuje tykání a vykání v podobě, jakou známe z českého jazyka. Vietnamský jazyk užívá zvláštních zdvořilostních obrátů a slov, které závisí na řadě okolností, vztahující se k věkové a společenské příslušnosti komunikačních partnerů. Vyjadřuje jimi vztahy nadřízenosti a podřízenosti, mezi staršími a mladšími, mužem a ženou, mezi přáteli jedné věkové kategorie a vztahy neutrální (Kotková, 2012: 27).

Nejlepší příležitost k ovládnutí češtiny a socializaci vietnamského dítěte v rámci české společnosti je zařazení mezi vrstevníky ve školním kolektivu. To se bohužel v našem školství téměř nevyužívá, neboť v odborných kruzích převládá přesvědčení, že žák nebo žákyně, kteří se do ČR přistěhují ve školním věku, mohou nastoupit do třídy odpovídající jejich věku teprve po ovládnutí základů češtiny. Ovšem vietnamských dětí narozených v České republice se tento problém netýká (Barešová, 2010: 26).

Vietnamští žáci a studenti jsou na školách všeobecně považováni za velmi úspěšné. To je dáno několika faktory: především vysokou motivací rodičů dětí v učení a studiu podporovat, motivací samotných dětí, které chtějí dosáhnout více, než jejich rodiče (Barešová, 2010: 27).

5. Praktická část

5.1 Plán výzkumu

Výzkum jsem si rozdělila na tři základní fáze. První byla fáze přípravy a nastudování teoretické základny, kde jsem si formulovala výzkumný problém a také základní výzkumné otázky. Dále následovala fáze výběru informantů a samotného sběru dat. Během něho byly prohloubeny výzkumné otázky.

5.2 Výzkumné téma

Tématem výzkumu je proces integrace dětí ze sociokulturně odlišného prostředí do České republiky. Budu zjišťovat, jaké překážky brání v integraci dětí, a to v oblasti jazyka, kultury, sociálních vztahů a potřeb.

Informace k vypracování případových studií jsou shromažďovány prostřednictvím zúčastněného pozorování a kazuistického rozhovoru s rodiči. Údaje jsou dále analyzovány a na základě těchto šetření jsou předloženy výsledky a závěrečná hodnocení. Tyto metody jsou zvoleny z důvodu malého počtu zkoumaných dětí a popisu každého subjektu zvlášť. Kazuistiky jsou tvořeny polostrukturovaným rozhovorem s dětmi a jejich rodiči. Ovšem nevýhodou může být jejich subjektivita.

Další výzkumný soubor tvořily učitelky, vychovatelky z dětského centra a sociální pracovníce, které přicházejí s dětmi ze sociokulturně odlišného prostředí do kontaktu. Jejich data jsou zkomparována s informacemi, které jsem získala od dětí a jejich rodičů.

5.3 Výzkumný cíl

Tématem diplomové práce je integrace dětí ze sociokulturně odlišného prostředí v České republice. Cílem výzkumu prováděného v jejím rámci je popsat a analyzovat život po jejich příchodu do České republiky z pohledu jich samých. Dále zjistit, s jakými problémy se zde potýkají. Z toho důvodu je moje hlavní výzkumná otázka: Jaké bariéry brání v integraci dětí ze sociokulturně odlišného prostředí?

Tato práce se také dotýká jednotlivých členů rodiny, kteří tu jsou s nimi. V rámci tematických okruhů jsem se dotkla azylové politiky, dopadů migrace na rodinu, integrace a dalších.

5.4 Výzkumné otázky

Stanovena byla jedna hlavní otázka, která je zaměřena na integraci dětí ze sociokulturně odlišného prostředí.

Hlavní výzkumná otázka: Jaké bariéry brání v integraci dětí ze sociokulturně odlišného prostředí do české společnosti?

Dílčí výzkumné otázky:

1. Co pro ně bylo zezáčátku velmi náročné?
2. Co nebo kdo jim nejvíce pomohl?
3. Udržují vztahy s vlastní komunitou?
4. Cítí se být začleněni do české společnosti?
5. Využívají služeb, které mají v pobytovém středisku k dispozici?
6. Co očekávají od nového života?

5.5 Metody výzkumu

Pro výzkum integrace dětí jsem zvolila kvalitativní přístup, který hledá porozumění a zkoumá určitý sociální problém. Hendl (2005: 49-50) ho definuje jako výzkum dlouhodobějšího charakteru a zaměřuje se na přímý kontakt s komunikačními partnery s cílem přiblížit jejich život formou rozhovorů.

Výzkumník provádí šetření v přirozených podmínkách, vytváří komplexní obraz daného problému, analyzuje vzniklé texty a dále podává informace o účastnících výzkumu.

Na začátku kvalitativního výzkumného šetření se zvolí téma a určí se otázky, které je možné v průběhu výzkumu měnit. Výzkumník si vybere respondenty a místo pozorování, kde je sleduje či s nimi povede rozhovory. Cílem kvalitativního šetření je přinést zprávu, která obsahuje popis zkoumání, citace a poznámky z rozhovorů, které získal výzkumník během práce v terénu (Hendl, 2005: 50).

5.6 Předmět výzkumu

Pro interpretaci výzkumu, který je zaměřen na integraci dětí ze sociokulturně odlišného prostředí, jsem si zvolila přístup případové studie, ve které jde o popis jednoho nebo několika málo případů. Případové studie jsou sestaveny na základě rozhovoru s dítětem, který je dokreslen analýzou dostupných dokumentů a spoluprací se sociálním pracovníkem. V případové studii jde o popis vztahů a jejich integritu, zachycení složitosti daného případu (Hendl, 2005: 104).

Vzhledem ke zkoumanému problému je tato technika nejvhodnější. Cílem mojí práce je zjistit, jak se integrují děti ze sociokulturně odlišného prostředí do České republiky z pohledu jich samých. Případová studie je určitou kombinací osobní případové studie společně se studií vztahů, protože mě také zajímají dopady migrace na rodinu, jak v České republice, tak i v zemi původu. Z toho důvodu případové studie obsahují rodinnou, sociální a školní anamnézu, analýzu komunikativních kompetencí.

Případová studie je také nazývána kazuistická. Jedná se o metodu, při níž je zkoumání podrobena jen několik subjektů nebo pouze jednoho. Zkoumaný případ je detailně popsán a vysvětlován, tímto způsobem dochází k objasnění, kterého nelze dosáhnout při zkoumání týchž subjektů nebo jevů v hromadném souboru. Výhodou je možnost hlubšího poznání případu, a naopak nevýhodou je nemožnost zobecnitelnosti výsledků či závěrů na širokou populaci (Průcha, 1995: 63 – 65).

5.7 Metoda sběru dat

Jako metodu sběru dat pro výzkum, který se týká integrace dětí, jsem použila polostrukturovaný rozhovor. Rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Interview se provádí s určitým cílem a účelem. U polostrukturovaného rozhovoru si výzkumník vytváří okruhy otázek, na které se pak ptá s cílem získat pravdivou odpověď od respondenta. Tyto otázky je možné doplňovat či zaměňovat jejich pořadí v průběhu rozhovoru (Mioviský, 2006: 155 – 159). „*Jeden z důležitých bodů kladení otázek účastníkům výzkumu je jejich srozumitelnost pro dotazovaného.*“ (Švaříček – Šed'ová, 2007: 175) Sběr dat tak probíhá ve formě naslouchání vyprávění, kladení otázek a získávání odpovědí.

O všech etických aspektech, které se týkají ochrany soukromí, byli účastníci výzkumu předem informováni. Jelikož se jednalo o dvě nezletilé děti, nejprve jsem požádala jejich rodiče o souhlas. Tři děti nepotřebovaly souhlas svých rodičů, protože jsou zletilé. Ve výzkumné zprávě jsem změnila všechna jména dětí tak, abych zachovala jejich soukromí. Případové studie vycházejí z výpovědí oslovených respondentů. Všechny rozhovory probíhaly na předem dohodnutém místě.

5.8 Charakteristika zkoumaného vzorku

Podle Miovského jsem jako způsob výběru vzorků do výzkumu použila záměrný výběr, kde se účastníci vybírají podle určitých kritérií, podle toho, zda jsou pro daný výzkum vhodné (Miovský, 2006: 136).

Výzkumný vzorek tvoří děti pobývající v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí. Výběr výzkumného souboru jsem prováděla podle tří kritérií. Hlavním kritériem výběru respondentů byla ochota spolupráce. Mezi další kritéria patřily jazykové znalosti. Důležité pro mě bylo, aby uměli česky nebo anglicky a pobývali na území České republiky delší dobu.

Do zkoumaného vzorku byly zařazeny děti: jeden chlapec arménské národnosti a další ruské. Dvě dívky ázerbajdžánské národnosti a jedna dívka gruzínské národnosti. Věkové rozmezí od deseti do osmnácti let. Všechny děti pocházejí ze sociokulturně odlišného prostředí. Dvě děti navštěvují základní školu, ostatní chodí na střední školu. Jména jsou z důvodu zachování anonymity pozměněna. Všichni respondenti mluvili českým jazykem, proto jsem při rozhovorech neměla problém s porozuměním otázek z důvodu jazykové bariéry.

Následující tabulka představuje oslovené respondenty - děti, které se zapojily do výzkumu.

Jméno	Pohlaví	Země původu	Věk
Anna	Žena	Ázerbájdžán	10
Elizabeth	Žena	Ázerbájdžán	16
Kamil	Muž	Arménie	18
Honza	Muž	Rusko	11
Helena	Žena	Gruzie	17

Všechny rozhovory proběhly v rozmezí čtyř měsíců - červen – září 2020.

5.9 Etický rozměr výzkumu

Tato problematika se týká oblastí, jako je důvěrnost, poučený souhlas a zpřístupnění práce účastníkům výzkumu (Švaříček – Šedřová, 2007: 43 – 44). Před samotným rozhovorem jsem respondenty seznámila s tématem méj diplomové práce, cílem a jeho využití. Každému z nich byl vysvětlen výzkumný záměr, aby se předešlo etickým konfliktům. Respondenti také byli ujištěni, že pokud jim některé otázky budou nepříjemné, nemusí na ně odpovídat. Snažila jsem se během rozhovoru navodit přátelskou atmosféru, proto jsem používala spíše neformální vyjadřování, které bylo přizpůsobeno jejich věku. Rozhovory s pracovníky probíhaly na formální úrovni.

V rámci důvěrnosti, zachování soukromí, jsem uvedla pouze fiktivní jména, aby nedocházelo k rozpoznání. Další údaje jsou z případových studií vynechány z důvodu ochrany osobních údajů. S tím také souvisí i informovaný souhlas o použití získaných dat. Ve dvou případech tohoto výzkumu šlo o souhlas rodičů s rozhovorem, jelikož se jedná o nezletilé děti. Rodiče dětí dostali informace o probíhajícím výzkumu, které svým podpisem schválili. Tímto souhlasem věděli o tom, že jejich dítě bude účastníkem výzkumu, ale také byli ujištěni o anonymitě a zachování soukromých informací nejen jejich dětí, ale i celé rodiny. Sami rodiče se mohli zúčastnit výzkumu.

5.10 Metoda zpracování kvalitativních dat

Fixování kvalitativních dat může probíhat několika způsoby. Pro můj výzkum jsem použila zvukový záznam se souhlasem respondentů, který zachycuje mluvený projev. Na základě výzkumného problému byla data sesbírána formou polostrukturovaného interview, u kterého probíhal zvukový záznam. Fixováním kvalitativních dat tímto způsobem vznikne určitý materiál, se kterým dále pracujeme. Pomocí zvukové nahrávky jsem získala data, s kterými jsem provedla doslovný přepis rozhovorů neboli transkripci. Zde je důležité zaznamenat nejen samotný mluvený projev, ale i intonaci, pauzy v mluvené řeči, dokonce i smích (Mioviský, 2006: 205 – 206).

Poté následovalo třídění prvního řádu, kdy výzkumník vypouští nerelevantní informace k výzkumnému cíli. Dalším krokem v tomto výzkumu bylo provedeno kódování dat, které se vyznačuje tím, že rozhovor v textové podobě je tříděn do příslušných kódů a ty se spojují do celků. Během zpracování dat se mohou měnit a seskupovat. Data sepsaná pomocí zvukové

nahrávky jsem procházela a vyhledávala jednotlivá opakující se témata, která jsem si zaznamenávala.

Všechny přepsané rozhovory jsem několikrát analyzovala a snažila jsme se je rozkódovat. Z odpovědí respondentů mi vyšly tři hlavní kategorie, kterými jsou:

- a) Země původu – rodina, udržování kontaktu, kultura
- b) Česká republika – nové prostředí, migrační a azylová politika
- c) Integrace – škola, jazyk, volný čas, překonání bariér, největší obtíže

Výše uvedená témata jsem dále zpracovala do případové studie sociální skupiny, kterou uvádím v následující kapitole. Případové studie vycházejí z uskutečněného rozhovoru s respondenty a sociální pracovník mi poskytl analýzu dokumentů. Součástí je diskuze závěrů každé kategorie v případové studii a také závěrečná diskuze, kde se zamyslím nad získanými daty.

6. Případové studie

6.1 Případová studie Anny

Anna (10 let) je původem z Ázerbájdžánu, kde se narodila a navštěvovala místní základní školu. Do České republiky přijela se svými rodiči v květnu 2017 z politických důvodů. Doma rodina komunikuje svým mateřským jazykem, a to ázerbájdžánštinou. Rodiče mluví kromě mateřského jazyka také turecky, anglicky a trochu německy. Vyznávají islámské náboženství a Anně předávají svoji kulturu a tradice. Uvědomují si místní kulturu, ale nevidí důvod, proč by se o ni měli více zajímat. „*Udržujeme své zvyky a tradice ze země svého původu v rámci své komunity, která se ve středisku nachází. Nezajímáme se o české tradice.*“

„*Příchod jsem vnímala hrozně, první dojmy byly, že jsem se chtěla vrátit zpátky. Stýskalo se mi po mých nejbližších, po babičce i dědečkovi, také i po přátelích, které mám v zemi původu. Někdy přemýšlím nad tím, co zrovna dělají.*“ Snaží se být s nimi v kontaktu a nejčastěji k tomu využívají internet. Anna zmiňuje, že se domluví, v jaký den i čas si všichni zatelefonují.

Rodiče jsou rádi, že pobytové středisko jim poskytuje kapesné, které dostávají každých 14 dní. „*Výše kapesného je pro nás přiměřená, protože nemusíme platit nájem, elektřinu a další*

poplatky. Z peněz si kupujeme jídlo, oblečení a Anně pomůcky do školy. Velkou výhodou pro nás je, že můžeme využívat bezplatně služby, které se tu nachází jako je půjčování knih, možnost kreslení, výuka českého jazyka a další. I to, že do střediska jezdí neziskové organizace, které nám poskytují právní a sociální poradenství. “

V jejich kultuře je důležité, aby zejména otec pracoval a užil rodinu. „Otec pracuje, protože se o nás snaží postarat, jak je typické pro naši kulturu. Maminka si práci hledá, ale je to náročné, protože neumí moc dobře česky. Chodí sice na kurzy českého jazyka, rozumí, ale bojí se, že něco řekne špatně. Možná za to může také to, že mezi sebou komunikujeme zejména ázerbájdžánštinou. “

Anny dovednosti byly v době příchodu velmi špatné, ale postupně se začaly zlepšovat. „Český jazyk byl pro mě ze začátku velmi těžký. “ Před nástupem na základní školu musela navštěvovat vyrovnávací třídu, aby překonala jazykovou bariéru a naučila se základům českého jazyka. „Výhodou zde byl nižší počet žáků, proto se nám učitelka mohla více věnovat. Postupně jsem si k ní získala důvěru. Mohla jsem se jí s čímkoli svěřit. Maminka mě s výukou češtiny hodně pomáhala, učily jsme se vzájemně. “ Anně pomáhalo čtení knih, díky kterému získala větší slovní zásobu. Má však problém s tím, že někde udělá pravopisnou chybu.

„Před samotným nástupem na základní školu mi hodně pomohlo to, že jsem chodila do vyrovnávací třídy a věděla, co mě ve třídě čeká. Jen jsem byla trochu nervózní ze svých spolužáků, nevěděla jsem, jak se ke mně budou chovat. Mé obavy byly zbytečné, protože mě přijali mezi sebe. Možná za to může i to, že jsem uměla český jazyk a mohla jsem se s nimi domluvit. V naší kultuře je důležité mít dobré vztahy s ostatními. “

Ve škole se začala cítit dobře. „Pokud něčemu nerozumím, poprosím spolužáky, aby mi pomohli, a oni pomůžou. Ráda se zapojuji do školních aktivit. Do školy se připravuji zodpovědně, protože moje maminka chce, abych měla dobré vysvědčení. Chodí pravidelně na rodičovské schůzky a zajímá se o mé vzdělání. “

Rodiče očekávají, že Anna bude dále studovat. „Mít dobré vzdělání je pro nás velmi důležité. Čím vyšší vzdělání, tím snazší je najít si dobrou práci. Z toho důvodu chceme, aby měla lepší budoucnost, než v rodné zemi. “ Paní učitelka bere přítomnost Anny jako velký přínos pro třídu, jelikož může spolužáky seznámit s Ázerbájdžánem. „Jsem moc ráda, že se někdo zajímá o mé rodné město, i když ne na vše mám hezké vzpomínky, ale ty si nechci připomínat ani o nich mluvit. “

Anna je velmi snaživá a zodpovědná. „Snažila jsem se navazovat vztahy se svými vrstevníky, i když bylo těžké mezi ně zapadnout vzhledem k tomu, že jsem muslimka. Časem si na mě spolužáci zvykli. Mezi nimi mám také pár přátel, s kterými ráda trávím svůj volný čas. Snaží se mi se vším pomoci, abych se mezi nimi cítila dobře.“

Kulturní odlišnosti a problémy ve škole. „Jen jednou jsem měla ve škole problém a to na výtvarné výchově, kde mě má víra nedovoluje, abych malovala živé bytosti a náboženské symboly jako osoby, zvířata, kříže a další. Učitelka to rychle pochopila a nenutila mě do ničeho, co mně má víra nedovoluje. Stejně to bylo i na hudební výchově, kdy jsem nemusela zpívat. Písně by neměly obsahovat žádná nevhodná nebo vulgární slova. Naopak jsem musela mít teoretické znalosti.“

Paní učitelka informuje rodiče o důležitých záležitostech prostřednictvím bakaláře. Ovšem velkou roli zde hraje jazyková bariéra. „Někdy se stane, že rodiče ne vše zcela správně pochopí, a proto se jim vše snažím jednoduše vysvětlit. Stejně je to i u kontroly domácích úkolů, které si dělám hned, jak přijdu ze školy domů. Všechny se je snažím splnit, i když některým ne zrovna moc dobře rozumím. Pokud si nejsem jistá, zajdu do dětského centra a paní vychovatelka mi s nimi pomůže nebo se zeptám mých kamarádů ve středisku.“

Rodiče podepisují úkoly bez kontroly. „Anně podepisujeme domácí úkoly z českého jazyka, protože neznáme českou gramatiku na takové úrovni, abychom ji mohli kontrolovat úkoly. Jediné, co zkontrolujeme, jsou matematické příklady. Velkou výhodou vidíme v tom, že Anně s úkoly mohou pomoci v dětském centru nebo může jít se mnou na hodinu českého jazyka.“

Trávení volného času je pro děti ale i pro rodiče velmi důležité. „Ve volném čase chodím na kroužek keramiky nebo si hraji s dětmi v dětském centru. S rodiči chodíme ven, poznáváme okolí. Také ráda pomáhám mamince s vařením.“

Čekání na rozhodnutí o udělení mezinárodní ochrany je pro její rodiče velmi stresující. „Českou republiku považujeme za svůj domov, jsme zde spokojeni a do země svého původu se nechceme vrátit. Dostali jsme se do bezpečí a Anna může bez obav chodit do školy a zapojovat se tak do školních aktivit. Máme zde mnoho přátel, jak ze zařízení, tak i mezi českými obyvateli.“ V případě vydání negativního rozhodnutí o udělení mezinárodní ochrany by se odvolali, aby tu mohli zůstat. „Čekáme na rozhodnutí krajského soudu, zda dostaneme azyl či nikoli. Výhodou je, že v případě zamítnutí se můžeme odvolat k nejvyššímu soudu.“

Zatím se během pobytu nesetkali s žádným špatným přístupem. „Setkání se sociálními pracovníky a úředníky bylo vždy příjemné, chovali se k nám hezky a vždy nám vysvětlili, za jakým účelem jsme byli pozváni. Také byli i ochotni nám poskytnout překladatele, když jsme něco nemohli pochopit. Učitelé se k Anně, ale i k nám chovají velmi hezky. Nemají problém s tím, že pocházíme z odlišné kultury ani to, že jsme muslimové. Jsou k nám velmi trpěliví a vstřícní.

Anna si na nic nestěžuje, ale má několik přání. „Moje přání je zůstat v České republice, abych zde mohla studovat. Chtěla bych být doktorkou, protože pomáhá lidem. Mamka, aby si našla práci a všichni bychom byli spokojeni. Také bych se ráda setkala se svými příbuznými, které mám v zemi původu.“

6.2 Případová studie Elisabeth

Elisabeth (16 let) pochází z Ázerbájdžánu, kde chodila na základní školu. Je muslimkou od narození, žije podle islámských zásad, stejně tak jako její rodina. V České republice dodržují islámské svátky. „Ani mi nevadí, že neslavím narozeniny jako zdejší děti, zvykla jsem si. Rodiče jsou rádi, že zde můžeme dodržovat ramadán v rámci komunity.“

Do České republiky přišla se svými rodiči a mladší sestrou (Ema 10 let) v říjnu 2016 z politických důvodů. V rodné zemi má příbuzné a mnoho přátel. Snaží se s nimi často psát, ale i tak ji moc chybí. Po domově se jí stýká, ale nechce se tam vrátit z důvodu obavy o bezpečnost. Elisabeth mluví kromě rodného jazyka také arabštinou, angličtinou a ruštinou.

Rodiče ani jejich děti neměli žádné informace o České republice. „Příchod do České republiky byl pro mě i pro rodiče velmi náročný, protože o České republice jsme nevěděli téměř vůbec nic. Jediné, co jsem o ní věděla, je to, že je to země v Evropě. Doufala jsem, že se domluvíme anglicky, ale ne všichni lidé v České republice mluví anglicky. Chtěla jsem odejít do jiné země, protože jsem tu nikoho neznala a nelíbilo se mi tu.“

Z rodičů pracuje jen otec. „Otec pracuje v Praze, domů jezdí jen jednou za 14 dní a to jen o víkendech. Často si spolu telefonujeme. Vzhledem k tomu, že nás tak často nevidí, snaží se nám všechno čas vynahradiť. Nejčastěji spolu všichni hrajeme společenské hry nebo jezdíme na výlety. Mamka je doma, ale hledá si práci. Dříve pracovala jako účetní a něco podobného by chtěla dělat i zde, i když ví, jak to bude náročné. Rodina je velmi důležitá, vzájemně si

pomáháme. Také velkou výhodou bylo, že po příjezdu do České republiky zde bylo více muslimských rodin.“

Na psychickou pohodu a zdraví mají dopad nepříznivé životní situace. Její matka využila možnost návštěvy psychologa, kterou středisko nabízí. *„Mamce se zhoršil zdravotní stav a začala mít deprese. Situace se nelepšila, protože se objevily rodinné problémy. Od ledna 2017 navštěvuje psychologa, za kterým musí dojíždět do Prahy. Výhoda je, že s ním může komunikovat ruským jazykem.“*

Rodiče jsou rádi, že každých 14 dní dostávají od pobytového střediska peníze. *„Každých 14 dní dostáváme kapesné, za které si kupujeme potraviny, oblečení anebo jedeme na výlet. Pro otce je důležité, aby rodina bydlela pohromadě. Snažíme si ušetřit nějaké peníze, abychom mohli bydlet v soukromí. Chtěl bych, aby se za mnou rodina přestěhovala do Prahy, protože tam je více pracovních příležitostí.“*

Elisabethiny jazykové dovednosti byly na velmi nízké úrovni, ale vzhledem k její motivaci se zlepšily. Je velmi snaživá. *„Český jazyk byl pro mě zezáátku velmi těžký, ale chtěla jsem se ho naučit. Moji motivací bylo dostat se na střední školu. Z toho důvodu jsem chodila na doučování českého jazyka přes OPU. Jednou až dvakrát týdně za mnou chodila dobrovolnice a pomáhala mi s českým jazykem. Byla ke mně velmi hodná a měla se mnou trpělivost.“* V průběhu školního roku se Elisabeth zlepšila v českém jazyce natolik, že mohla v dalším školním roce nastoupit na Střední odborné učiliště na obor Kuchař – číšník. Tento obor si vybrala z toho důvodu, že ráda vaří. Také zmiňuje, že pokud žena umí dobře vařit, je v muslimské kultuře mnohem více ceněna. Do školy musí každý den dojíždět. *„Jeden týden mám praxi a další školu, i když teď se situace z důvodu Covid-19 změnila. Do školy nejedím a ani nedostáváme žádné úkoly.“* Nejvíce se jí líbí praxe, která ji moc baví a naučí se něco nového.

Její rodina je v programu Azylový, migrační a integrační fond (AMIF), který podporuje integraci státních příslušníků třetích zemí do společnosti. Tento program proplácí Elisabeth jízdenky do školy a rodičům za cestu k lékaři nebo na úřady. Její matka chodí v rámci tohoto programu na kurzy českého jazyka. *„Moje čeština je výrazně lepší než u rodičů. Mamka český jazyk moc dobře neovládá, ale v základních věcech se domluví, třeba v obchodě umí říct kolik má rohlíků, kolik kilo masa potřebuje. Pro ni je snazší mluvit rusky nebo anglicky, i když chodí na výuku českého jazyka. Otec českému jazyku rozumí, ale hůře se domluví. Z toho důvodu pro lepší komunikaci používá ruštinu. Doma s rodiči komunikujeme svým rodným jazykem, ale se*

sestrou někdy mluvíme česky. Český jazyk je pro nás velmi důležitý, protože se snáze domluvíme a navážeme s druhým kontakt.“ Díky každodennímu kontaktu s češtinou hovoří velmi dobře. Elisabeth se domluví bez problému. „Občas se stane, že rodiče něčemu nerozumí, a tak jim musím překládat. Nejčastěji je to při komunikaci se školou, protože rodiče nevědí, co po nich paní učitelka chce.“

Elisabeth má zde mnoho přátel, ale převážně jde o kamarády ze zařízení, ke kterým má velkou důvěru. Pokud má s něčím problém, obrací se na ně nebo na sociální pracovníci. Zatímco ve třídě moc přátel nemá, protože nikdo se s ní moc bavit nechce. *„Mým spolužákům vadí, že jsem muslimka. Nezajímají se o moji kulturu a ani se nesnaží mě blíže poznat. Hned po příchodu mě většina spolužáků odsoudila s tím, že bych ve třídě být neměla a bylo by lepší, kdybych se vrátila zpátky do rodné země. Věřila jsem, že se jejich chování časem změní a budou se ke mně chovat mnohem lépe. Někteří se mnou občas prohodili pár slov, ale stále jsem si ve třídě připadala, že jsem tam navíc. Raději jsem přestávky trávil s kamarádkou ze zařízení, která chodí o ročník výš. Mohla jsem si s ní a její kamarádkou povídat.“*

Hodně ji zezáčátku pomáhala její třídní učitelka, která ji vše vysvětlovala v angličtině. Paní učitelka využívá její znalost azbuky a ruštiny na zpestření hodin. Chce, aby Elisabeth učila spolužáky ruskému jazyku. Díky tomu ji kolektiv snáze přijal, i když to bylo velmi náročné. *„Říkala jsem paní učitelce na češtinu, že některým věcem vůbec nerozumím, a ona mi říkala, že pokud budu chtít, může mi s předměty, které mi nejdou pomáhat. Souhlasila jsem a byla jsem moc ráda, že mi pomáhá. Překvapilo mě, že mě paní učitelka doučovala o svém volném čase a nechtěla za to žádné peníze. Postupně jsem k ní začala mít větší důvěru a díky tomu jsem začala měnit svůj názor na Českou republiku. Všichni lidé nejsou tak špatní, jak jsem si na začátku myslela.“*

Rodiče se zajímají o její vzdělání. *„Pokud se vyskytne nějaký problém, maminka zajde do školy a snaží se ho v rámci svých možností řešit. Někdy se stane, že nerozumí a já ji musím překládat.“* Rodiče mají problém s pochopením domácího úkolu, i když se učí český jazyk. *„Je pro nás velmi těžké vysvětlit Elisabeth zadání úkolu, protože sami českému jazyku moc dobře nerozumíme. Pro nás je důležité se domluvit a umět si zařídit věci. Psát správně česky je velký problém, čeština je gramaticky velmi těžká.“* Elisabeth si úkoly snaží dělat sama, jak přijde ze školy domů. *„Pokud něčemu nerozumím, zajdu za sociální pracovníci, lektorkou nebo poprosím kamarády ze zařízení. Největší problém mi dělá shoda podmětu s přísudkem. Snažím se všemu naučit. Někdy se učíme se sestrou společně. Jen je těžké zvyknout si na odlišný styl*

psaní, protože u nás se píše zprava doleva a jsou také jiné tvary písmen. Naopak mi nevadí matematika, která je pro mne mnohem lehčí.“

Ve volném čase využívá sociální sítě. *„Používám Facebook, ale v přátelích mám pouze přátele a rodinu. Chci si zachovat soukromí, proto si nepřidávám někoho, koho neznám. Ráda čtu. Se sestrou se koukám na televizi nebo chodíme nakupovat. Také ráda vařím a učím se nové věci.*“ Otec se jim snaží vynahradiť všechny čas, když pracuje v Praze. *„S tatínkem nejčastěji hrajeme hry nebo jezdíme na výlety. Občas se domluvíme a jezdíme za ním do Prahy. Moc se mi tam líbí. Praha je opravdu moc pěkné město, chtěla bych tam jednou bydlet.*“

Jen jedinou špatnou zkušenost měli s pracovníci na úřadě, která se k nim nechovala moc hezky. *„Paní nebyla moc ochotná, aby nám pomohla. Neměla trpělivost, aby nám zopakovala věci, kterým jsme nepochopili. Z toho důvodu zvýšila hlas. Její chování nás velmi překvapilo, protože na takové jednání nejsme zvyklí. Snažíme se s lidmi bez problému vyjít. Všude jsme se setkali s přijetím a naopak nám vše ochotně vysvětlili.*“ Pokud by se někdy s takovým přístupem setkali, poprosili by sociální pracovníci, zda by nemohla jít s nimi. *„Jinak jsme nikde žádný problém neměli.*“

Také se setkali s předurky ze strany majoritní společnosti. *„Mnoho lidí má vůči muslimům předurky, myslí si, že jsme teroristé. Teprve až když se poznáme, zjistí, že jsme v pohodě.*“

Pro všechny je čekání na azyl velmi psychicky náročné a doufají, že nedostanou zamítnutí. Pokud by taková situace nastala, odvolali by se. Výhodu vidí v tom, že jsou osvobozeni od všech poplatků, které jsou spojeny s azylovou procedurou. Do země svého původu se nechtějí vrátit, protože se jim tu líbí. *„Život v České republice je mnohem bezpečnější. Celkově tu je více možností než v rodné zemi. Rodiče tu mají na výběr několik pracovních příležitostí.*“

Se svým životem je spokojená, i když by chtěla pár věcí změnit. *„Mým přáním je zůstat v České republice, dodělat si školu a najít si práci jako kuchařka. Také bych si přála, aby maminka byla zdravá a našla si práci. Tatínek pracoval blíže k domovu a mohli jsme spolu všichni trávit více času. Chtěla bych se vidět se svými přáteli a příbuznými, i když vím, že to není možné. Jsem ráda i za to, že jsme spolu v kontaktu, ale osobně by to bylo mnohem lepší.*“

6.3 Případová studie Kamila

Kamil (18 let) pochází z Arménie, kam chodil na základní školu. Do České republiky přišel se svoji matkou v září 2016. V rodné zemi má otce, ale není s ním v kontaktu. *„Nastaly problémy, které způsobil otec, a proto jsme s maminkou museli odjet pryč.“*

„Příchod do České republiky jsem vnímal jako naději na nový život, i když všechny začátky bývají většinou těžké. Maminka na začátku pobytu měla spánkový problém a pocítovala bolest hlavy. Myslím si, že to bylo způsobené novým prostředím a tím, že se nepohodla s otcem“

Kamil mluví arménsky, rusky, anglicky, česky. Díky jazykové vybavenosti má možnost se domluvit se všemi bez jakékoli jazykové bariéry. *„Výhodou pro mě bylo, že můj rodný jazyk, tedy arménština je podobná českému jazyku, proto nemám problém mluvit česky. Chodil jsem na výuku českého jazyka tady do zařízení. Pro většinu žadatelů je český jazyk těžký, ale pokud mají motivaci, naučí se ho.“*

Pro Kamilovu matku je naopak český jazyk náročný. *„Při příjezdu do České republiky jsem neuměla česky, ale hodně mi při komunikaci pomáhal ruský jazyk, kterým jsem se zde domlouvala. Výhodou je, že pracovníci pobytového střediska znají ruský jazyk a mohu se s nimi domluvit. Chodila jsem sice na kurzy českého jazyka a mám velkou slovní zásobu, ale stále dělám gramatické chyby. Pokud chci v České republice se synem zůstat, neměla bych dělat chyby. Z toho důvodu se ve volném čase učím gramatiku, i když doma převážně komunikujeme arménským jazykem.“*

Kamilova matka je ráda za služby, které pobytové středisko poskytuje *„Jsme rádi, že nemusíme platit nájem, vodu, elektřinu a jiné věci, protože každých 14 dní dostáváme finanční příspěvek. Kupujeme si jídlo nebo oblečení.“* Kamilova matka si na našem území stěžuje na potraviny, hlavně na ovoce. *„Jsem zvyklá na jinou chuť ovoce, než jakou máte vy tady. U nás je ovoce sladké a má příjemnou chuť.“* Také není zvyklá na jiné klimatické podmínky. *„Nemáme rádi moc velkou zimu.“*

Kamilova matka pracovala v obchodě, ale musela v něm skončit, protože jí nevyhovoval přístup ostatních pracovníků. *„Musela jsem do práce vstávat brzy, protože u vás je zvykem práci začínat velmi brzy. To mě velmi překvapilo, protože u nás v Arménii se pracuje od 9. hodin a nikdo nikam nespěchá, v klidu si uděláme svoji práci. Tady v České republice je zcela odlišný přístup. Dlouho jsem v práci nevydržela, protože mě poučoval mladý muž, že musím pracovat*

rychleji a na to nejsem zvyklá. Nikdo mě nebude poučovat o tom, kdy a jak mám dělat svoji práci.“

Rozdílu mezi kulturami si všiml i Kamil. *„Rozdíly mezi českou a naší kulturou jsem si začal uvědomovat, když jsme si ve škole postavili stromeček a zpívali koledy. U nás v Arménii se Vánoce slaví až 6. ledna, kdy zavoláme příbuzným a popřejeme si. Nyní, ale slavíme české Vánoce 24. prosince, dáme si kapra a bramborový salát. Velikonoce slavíme tak, že obarvíme vajíčka a jdeme do kostela. Jsme křesťané a dodržujeme nejen všechny církevní svátky, ale také se s maminkou zajímáme o českou kulturu a zdejší tradice.“*

Kamil se shodl na tom, že výuka v české škole je lehčí než u nich v Arménii. *„U nás jsou také domácí úkoly, ale jsou náročnější než tady.“* Kamilova matka chodí na třídní schůzky, protože má zájem o jeho vzdělání. V jejich kultuře je vzdělání velmi důležité. *„Je pro mě velmi důležité, aby se syn dobře učil. Kamil je šikovný, ale občas se nechce učit. Čím lepší vzdělání bude mít, tím snazší pro něho bude si najít práci. Z toho důvodu Kamila podporuji ve vzdělání.“*

Domácí úkoly si Kamil dělá sám, matka mu s nimi vůbec nepomáhá, ale naopak mu řekne, aby si je udělal. *„Maminka mi s domácími úkoly vůbec nepomáhá, protože nerozumí českému jazyku tak dobře jako já. Pokud domácímu úkolu nerozumím, zajdu za lektorkou nebo požádám své přátele, aby mi pomohli.“*

Kamil nemá žádný problém s učením českého jazyka. Nejvíce mu pomáhá mluvení s ostatními lidmi. *„Český jazyk a literatura patří mezi můj nejoblíbenější předmět. Z toho důvodu i rád čtu a zajímám se o historii. Před nástupem do školy jsem se bál, jak školu budu zvládat a jací budou moji spolužáci. Nakonec mé obavy byly zbytečné. Pro spolužáky je velkou výhodou, že pocházím z Arménie. Chtěli, abych je s mojí rodnou zemí seznámil. Jsem rád, že máme ve třídě dobrý kolektiv a přijali mě mezi sebe bez problému. Mezi nimi mám i pár přátel. Pokud něčemu nerozumím, spolužáci mi vždy se vším pomohou.“*

Kamil a jeho matka zmiňují, že jim spousta lidí pomohlo jak fyzicky, tak psychicky. *„Velmi nám pomohla Charita, která nám poskytla oblečení a finanční pomoc. OPU pořádá různé výlety společně s dobrovolníky. Poskytuje zdarma nejen sociální služby, ale i právnické poradenství. Mamince našli práci, aby se mohla začlenit do české společnosti.“*

Komunikace s vrstevníky a dospělými Kamilovi nedělá žádný problém. Má velkou slovní zásobu a v oblasti gramatiky se u něho nevyskytují žádné problémy. Kamil se v České republice

necítí jako cizinec. „*Cítím se být více Čechem, i když jsem se narodil v Arménii. Většina lidí si myslí, že jsem Čechem už od narození, protože tak vypadám. Tím, že se od začátku snažím nejlépe naučit český jazyk, abych snadno zapadl do české společnosti. Z toho důvodu si více rozumím s Čechy, i když v zařízení mám mnoho přátel.*“

Kamil rád sportuje, zapojuje se do kolektivních her anebo chodí s kamarády ven. „*Sport je pro mě velmi důležitý. Rád hraji fotbal, florbal nebo navštěvuji posilovnu, která se zde nachází. Je pro mě důležité smysluplně využít volný čas.*“ Někdy pomáhá i své matce. „*Domácí práce u nás nejčastěji dělají ženy. Táta doma někdy vařil, i když neuklízel. Máma mě do ničeho nenutí, pokud to nechci dělat, nemusím. Také se mi líbí, že někdy mohu mít čas jen sám pro sebe.*“ Kamilova matka nejčastěji volný čas využívá k procházkám nebo výletům, které pořádá dětské centrum „*Jsem ráda, když čas nemusím trávit jen v zařízení, ale mohu s ostatními žadateli poznat nejen památky, ale i okolí České republiky. Díky těmto výletům většina z nás zapomíná na špatné události, které mají v zemi původu.*“

V budoucnu by Kamil chtěl být automechanikem, protože se zajímá o auta a rád je opravuje. Z toho důvodu studuje na střední škole technické obor automechanik.

Matka s Kamilem nemají žádnou špatnou zkušenost s úředníky, naopak jim vždy se všim moc rádi pomohli. Jediné, co Kamilově matce vadí, je to, že část ubytovaných záměrně nedodržuje daná pravidla a chování. „*Většinou se jedná o ty, kteří se nechtějí s pobytem tady smířit. Vznikají problémy mezi spolubydlícími, neshody na kuchyňkách, protože klienti po sobě neuklízají. Někteří rodiče nechávají své děti dlouho vzhůru a mohou si na chodbách dělat, co chtějí. Neberou ohledy na ostatní, že chtějí mít klid.*“

Zpátky do Arménie se nechtějí vrátit z toho důvodu, že tam nemají žádné příbuzné, u kterých by mohli být. Proto doufají, že dostanou azyl. Výhodou pro ně je to, že v pobytovém středisku mají právo na bezplatné poskytnutí lékařské péče, ubytování a jiné služby. V případě negativního rozhodnutí se odvolají.

Důležité pro matku je na prvním místě její syn Kamil, pro kterého chce jen to nejlepší. „*Vím, že to bude mít v životě náročné, ale díky vzdělání, může tyto překážky snáze překonat.*“ Kamilova matka chce udělat vše pro to, aby v České republice mohli se synem zůstat. V současné době si hledá zaměstnání, protože ví, že bez práce to je velmi náročné. „*Chci začít pracovat nejen kvůli sobě, ale i synovi, aby viděl normální život. Důležité je umět se domluvit. Vše, co jsme očekávali, tu máme.*“

Kamil chce začít žít nový život mimo středisko a má několik přání. „*Mým přáním je zůstat v České republice, dostat azyl a najít si s mámou bydlení. Chtěl bych dostudovat a pracovat v oboru. Vydělat si peníze a koupit si auto. Mohl bych jezdit s maminkou a přáteli na výlety.*“

6.4 Případová studie Honzy

Honza (11 let) pochází z Ruska - Čečenska a uznává muslimskou víru. V České republice je se svojí matkou od října roku 2018. V rodné zemi má svého otce, ale není s ním v kontaktu. „*Z důvodu naší víry jsme s maminkou museli opustit rodnou zem v roce 2017, protože jsme tam nebyli vítáni. Maminka i já jsme byli několikrát napadeni, protože jsem čečenské národnosti a jsem muslim. Z toho důvodu jsme museli odejít do bezpečné země. Odcestovali jsme za příbuznými do Rakouska, kde jsem několik měsíců chodil na základní školu. Maminka se bála, že ty co nás napadli, nás najdou a tak jsme museli odejít z Rakouska. Se svými příbuznými jsem stále v kontaktu.*“

„*Příchod do České republiky jsem vnímal jako nový začátek, jak pro mě tak i pro maminku. Především to je pro nás bezpečná země. Velmi mi pomáhá i to, že jsem v kontaktu se svými nevlastními sourozenci, které mám v zemi původu. Cítil bych se jinak sám. Maminka byla na začátku velmi smutná z toho, že jsme museli odejít, ale nebyla jiná možnost.*“

Honza mluví čečensky, rusky, anglicky, německy, česky a chtěl by se učit i čínsky. S matkou se domlouvají převážně rusky, protože český jazyk je pro ni velmi náročný. Ale učí se ho. „*Podle maminky mluvím česky moc rychle, proto mi nerozumí. Maminka se při příjezdu učila česky a stále se učí. Také jezdí na kurzy českého jazyka od OPU do Hradce Králové.*“ Honzova matka si tyto kurzy velmi chválí, stejně jako výuku ve středisku. „*Jsem moc ráda, že se mohu bezplatně učit český jazyk a ještě za to dostanu Certifikát o absolvování českého jazyka. Je pro mě velmi důležité znát český jazyk, pokud chci v České republice zůstat. Pokud se dobře naučím český jazyk, nebudu muset být na nikom závislá a všechny potřebné věci si zařídím sama.*“

Honzova matka má vážné zdravotní problémy, proto je pro ni složité najít si práci. „*Velkým problémem pro mě je, že nemám žádné doklady o vzdělání, protože jsem o ně přišla v Rakousku při cestě do České republiky. Neorientuji se v pracovních-právním prostředí, z toho důvodu jsem ráda za seminář, který pořádá OPU. Snaží se, abych se snáze začlenila do českého prostředí. Vážím si jejich pomoci. Chtěla bych si najít práci ve zdravotnictví. Z toho důvodu mám zájem o rekvalifikační kurz.*“ I přesto, že má zdravotní problémy, jezdí jednou týdně uklízet velký

dům do Týniště, kde jí s úklidem pomáhá syn Honza. „Z vydělaných peněz kupuju léky a synovi jsem zaplatila věci do školy například školní pomůcky a plavání. Výhodou je, že od střediska dostáváme jednou za 14 dní peníze. Za ně kupuju jídlo, oblečení a něco se snažím ušetřit, protože chci bydlet v soukromí.“

Honzova matka dále uvedla „Mohla bych si jít nechat proplatit léky, jako to dělají ostatní žadatelé, ale chci být samostatná. Rozumím tomu, že se nám někdo snaží pomoci, ale dát každému, kdo přijde s nataženou rukou, mi nepřijde, jako ta správná pomoc. Nikdo z těch pracovníků neověřuje, zda si ten člověk opravdu pomoc zaslouží, protože jejich manželé pracují. Nepřipadá jim divné přijít s jízdenkou a nechat si ji proplatit stejně tak i další věci. Snažím se něco ušetřit, protože peníze jsou důležité. Honza potřebuje pravidelnou a zdravou stravu, aby se mohl vyvíjet. Nepochopím rodiče, kteří svým dětem kupují nezdravé věci a pak se diví, že nemají peníze. Jednou za mnou přišla jedna maminka a poprosila mě, zda nemám kousek másla, otevřela jsem ledničku a ona byla překvapená, že ji mám plnou.“

Využívání dalších služeb v pobytovém středisku. Honza s matkou zmiňují, že nevyužili služeb psychologa. „Nikdy jsme neměli žádný problém, abychom využili možnost psychologa. S maminkou jsme sami zvládli i to, když jsme se dozvěděli o úmrtí mé babičky. Bylo to pro nás velmi náročné. Maminku nejvíce trápilo to, že nemohla jít své mamince na pohřeb.“

Honzova matka nejčastěji využívá lékařské služby. „Z důvodu cukrovky maminka musela jít na operaci šedého zákalu, a proto jsem ji dělal doprovod na polikliniku. Maminka byla s přístupem lékařů velmi spokojena. Stejně tak i já, že mě lékař dovolil se jít podívat na zákrok. Mohl jsem tak být mamince na blízku a přeložit jí postup operace, popřípadě se zeptat na další otázky.“

Honzova matka se setkala se špatným přístupem nejen u ošetřujícího lékaře, ale i na Honzově základní škole. „Čekala jsem u doktorky tři hodiny a stejně jsem nebyla ošetřena. Doktorka mi dala jasně najevo, že jsem cizinka a měla bych lépe umět český jazyk. Překvapilo mě, že se takhle může chovat k lidem. S dalším špatným přístupem jsem se setkala, když se mnou chtěla mluvit Honzova třídní učitelka. Pozvala mě do školy a dala mi jasně najevo, že Honza neplní školní povinnosti a měla bych se o něho více zajímat. Nečekala jsem takové jednání, až se mi z toho udělalo špatně. Učitelka si všimla, že nejsem v pořádku a místo toho, aby mi pomohla, tak se se mnou raději rozloučila. Musela jsem se rychle stavit pro něco sladkého, abych vůbec došla na pokoj a nezkolabovala na cestě.“

Před nástupem na základní školu, musel Honza navštěvovat vyrovnávací třídu. „Maminka mě z ní chtěla co nejdříve přeřadit, protože měla pocit, že se v ní vůbec nerozvíjím. Z toho důvodu zašla za sociální pracovníci a ta se domluvila se zástupkyní základní školy, že od září 2019 nastoupím do běžné třídy. Před samotným nástupem do čtvrté třídy mi maminka řekla, že to bude jen na zkoušku a pokud by nastal nějaký problém, vrátil bych se zpátky do vyrovnávací třídy. Na jednu stranu jsem se těšil, že změním prostředí a zároveň jsem měl strach především z toho, jaká to bude třída, co na mě budou říkat spolužáci. Zda mezi ně zapadnu a nejvíce z třídní učitelky. Zezačátku to bylo opravdu náročné. Cítil jsem se hodně o samotě, ale brzy jsem si našel kamarády. Velkou výhodou je, že do stejné třídy chodí i děti ze zařízení a vzájemně si pomáháme.“

Honza měl při navazování s některými spolužáky problém. „Někteří spolužáci mě přijali hned, protože nemám problém s nimi komunikovat. Ovšem našli se tací, kteří mi říkali, že bych se měl vrátit zpátky, odkud jsem přišel, a několikrát opakovali moje jméno. Nepřestali, ani když jsem je o to poprosil. Nevydržel jsem to a začal jsem se spolužákem, který začal vykřikovat moje jméno, prát. Dal jsem mu třikrát pěstí do nosu a on se hned rozbřečel. Jeho chování mě velmi překvapilo. Pokud kluk začne brečet, v naší kultuře tomu říkáme, že je holčička a nic nevydrží.“ Honza zároveň zmiňuje další rozdíl mezi českou a čečenskou kulturou. „Když jsem se u nás popral se spolužákem, tak nikdo na nikoho nežaloval. Naopak je pro nás důležité, ukázat těm druhým, že jsem silný a nebojím se. S tím spolužákem jsme se za 3 dny stali nejlepšími přáteli. U vás v Čechách nic takového není, poperete se a už se spolu nebavíte.“

Pokud je ve škole nějaký problém paní učitelka informuje přes e-mail Honzovu matku. Většinou se jedná o neplnění školních povinností. „Začalo to v lednu, kdy jsem si zapomněl domácí úkol a od té doby začaly mé problémy s třídní učitelkou. Dávala mi jasně najevo, že jsem cizinec a neměl bych ve třídě co dělat. Snažil jsem se situaci zlepšit, ale stále se mi to nedařilo. Jednou jsem jí odevzdal úkol a ona si ho někam založila. Později mi vyčetla, že nemám úkol, a když jsem jí řekl, že jsem ho odevzdal, začala na mě křičet. Na takové chování nejsem vůbec zvyklý. Nemám rád, když se křičí. Napsala mi poznámku a musel jsem to doma mamince vysvětlovat. Stejně jako já tak i ona to nechápala. Pořád se ptala, proč mám poznámku, když jsem odevzdal úkol. Další týden mi učitelka vrátila sešit s tím, že se našel.“

Matka má zájem o jeho vzdělání, protože chce pro svého syna jen to nejlepší. V jejich kultuře je důležité mít dobré známky. Domácí úkoly si Honza dělá sám nejčastěji ve škole. „Vím, že domácí úkol bych měl dělat doma, protože je od slova domácí. Raději si je dělám ve škole,

abych měl doma klid a mohl si hrát se svými kamarády. “ Matka mu s nimi vůbec nepomáhá, ale zeptá se ho, zda je má hotové. *„Snažím se, aby Honza plnil řádně domácí úkoly. Je těžké mu s nimi pomoci, protože pro mě je český jazyk těžký. Pouze mu mohu kontrolovat úkoly z matematiky nebo mu pomoci s výtvarnou výchovou, protože Honza nerad kreslí.* “

Honza ví, na koho se může obrátit, když potřebuje pomoc. *„Pokud nějakému úkolu nerozumím, mohu si říct o pomoc svým spolužákům nebo lektorce, která učí ve středisku. Nemám moc velkou důvěru ve své třídní učitelce. Ať udělám, co udělám, vždy budu ten nejhorší žák. Mám pocit, že si na mě učitelka zasedla.* “

Mezi Honzovy nejoblíbenější předměty patří angličtina a matematika. *„V matematice jsem ve třídě nejlepší. V rodné zemi, ale i v Rakousku jsem vyhrál několik matematických olympiád.* “

Honzova matka se snaží integrovat do české společnosti, protože se zúčastnila nejen Kosteleckého posvícení, ale i Setkání národů v Hradci Králové, kde místní občany seznamovala s jejich kulturou. *„Jsem velmi ráda, když mohu ostatní seznámit s mojí kulturou a oni ochutnají něco z naší kuchyně. Překvapilo mě, kolik lidí po mě chtělo recept, že jim moje jídlo chutnalo.* “

Honzova matka si, ale stěžuje na potraviny na našem území. *„U vás jsou zcela jiné potraviny, než jsem zvyklá, mají úplně jinou chuť. Výhodou je, že mi příbuzní posílají některé potraviny a tak mohu vařit naši kuchyni. Také mě velmi překvapilo, že v Hradci Králové se nachází obchod, kde prodávají ukrajinské a ruské potraviny. Občas, když jsem v Hradci tak tam zajdu.* “

Honza, ale i jeho matka tu dodržují své tradice. Stejně jako pro ně je důležité znát i ty naše. *„V České republice dodržujeme ramadán. I když u maminky ze zdravotních důvodů není stejný jako u mě. Poprvé jsem ramadán začal dodržovat v 6ti letech. S maminkou jsme se shodli v tom, že pokud tu chceme žít, měli bychom znát i českou kulturu.* “

Honza rád sportuje, hraje hry na mobilu nebo chodí s kamarády ven. Je velmi zodpovědný. *„Jednou, když jsem byl malý a neuměl jsem chodit, poznal jsem, že se něco s maminkou děje. Připlazil jsem se k židli, na kterou jsem vylezl a dával mamince do pusy bonbóny. Od té doby jsem jí na blízku. Poznám, že se s ní něco děje. Pokud zkolabuje, musím změřit cukr, a když je nízký uvařím mamince čaj s cukrem nebo někoho poprosím. Při dalším měření zjistím, zda pomohl nebo ne. V případě, že nepomůže, musím zajít na non stop a ty zavolají záchranku.* “

V budoucnu by se chtěl stát neurochirurgem, proto se zajímá o anatomii lidského těla. Ví, že to bude náročné, ale svého snu se nechce vzdát. *„Po základní škole chci studovat gymnázium a*

pak jít na lékařskou fakultu. Mým snem je pomáhat lidem, i když to nebude lehké. Chci vše zvládnout kvůli mamince, protože ona mi velmi věří a podporuje mě.“

Nikdo z nich se neseťkal s negativním přístupem ze strany úředníků. Jsou rádi, že jim vycházejí vstříc a pomáhají jim. Za tu dobu pobytu ve středisku, vědí, komu mohou více důvěřovat. Jediné na co si stěžují, je nepořádek. *„Někteří žadatelé schválně nedodržují pravidla a z toho důvodu mezi nimi dochází ke konfliktům. Podle maminky se většinou jedná o to, že rodiče nevedou děti ke správné výchově. Klienti po sobě neuklízají ani neberou ohledy na ostatní.“*

Zpátky do Čečenska se nechtějí vrátit, protože se tam necítí bezpečně. Nejsou tam z důvodu náboženství vítáni. Doufají, že dostanou pozitiv a budou moci žít na českém území. V opačném případě by se odvolali až k nejvyššímu soudu.

Velkou výhodou spatřují v lékařské péči a bezplatném ubytování. *„Jsem ráda, že pobytové středisko má rozdělené ubytování na dvě zóny a my se synem můžeme bydlet v chráněné zóně. Mezi lidmi tady mám i pár přátel. Výhodou je, že má kamarádka, která dostala pozitiv, bydlí se svými dětmi v Brně a můžeme za nimi občas jezdit na víkendy. Brno se mi velmi líbí, protože je větší než Kostelec a mají tam více pracovních příležitostí.“*

Pro Honzovu matku je důležité, aby syn vyrůstal v prostředí, kde se může rozvíjet a cítit se bezpečně. *„Vzdělání je pro naši víru velmi důležité, proto je potřeba učit se dobře už od začátku. Čím lepší vzdělání bude mít, tím lehčí to pro něho v životě bude.“* Snaží se udělat vše pro to, aby v České republice mohli se synem zůstat. *„Chtěla bych žít normální život. Najít si byt, kde bych měla soukromí a pozvat přátele na návštěvu. Ráda bych si otevřela nějakou kavárnu, kde bych pekla dorty, různé sladkosti a vařila lidem kávu.“*

Honza stejně jako jeho matka chce bydlet v soukromí a má několik přání. *„Mým přáním je dostat azyl. Také, aby maminka byla zdravá, spokojená a našla si práci. Chtěl bych se stát neurochirurgem a pomáhat lidem. Také mít velkou rodinu a být mamince stále na blízku.“*

6.5 Případová studie Heleny

Helena (17 let) je původem z Gruzie, kde se narodila a navštěvovala tam základní školu. Do České republiky přišla se svými rodiči a dvěma sourozenci (Erik 15 let, Monika 12 let) v listopadu 2018 z politických důvodů. Doma rodina komunikuje gruzínsky. Rodiče se domluví rusky a italsky. Vyznávají křesťanské náboženství.

„Příchod jsem nevnímala zrovna nejlépe. Pro všechny to bylo náročné. Stýskalo se mi po mých nejbližších, ale i po přátelích, které mám v zemi původu. Občas si napíšeme, ale není to takové jako bychom se viděli osobně. Rodiče pro mě a mé sourozence tu viděli novou naději na lepší začátek. Věděla jsem, že maminka špatně spí, pociťovala nevolnost, ale nedala na sobě nic znát, aby nám nepřidělávala starosti.“

Rodiče velkou výhodou spatřují, že se ve středisku nacházejí různorodá etnika. *„Můžeme se scházet s lidmi, kteří pocházejí ze stejného prostředí jako my. Z toho důvodu dodržujeme naši kulturu v rámci komunity, ale zajímáme se o českou kulturu. Pro nás, je velmi důležité mít zde přátele.“* Ovšem Helena mezi nimi nemá žádné. *„Čas trávím raději sama nebo s mými sourozenci a rodiči. Občas si s nějakými dětmi zahrajeme společně basket, ale nepovažuji je za přátele.“*

Pro rodiče je výhodou to, že dostávají finanční příspěvek. *„Dostáváme kapesné každých 14 dní. Z těchto peněz kupujeme jídlo, oblečení a pomůcky pro děti.“*

Z rodičů pracuje jen otec. Heleny matka si našla v práci v oboru, ale nemohla do ní nastoupit. *„V Gruzii jsem pracovala jako optometrista a tomu jsem se chtěla věnovat i zde. Našla jsem inzerát, že hledají do optiky někoho, kdo má s touto prací zkušenosti. Poslala jsem životopis, ale z důvodu nedostatečné češtiny na komunikativní úrovni jsem nemohla nastoupit. Byla jsem z toho velmi smutná, ale sociální pracovnice mě povzbudila. Začala jsem se více a intenzivněji učit český jazyk. Měla jsem motivaci, proč se ho chci naučit.“*

Helenina čeština při příchodu nebyla tak dobrá, ale díky výuce ve středisku se zlepšila. *„Chodila jsem pravidelně na kurzy českého jazyka s maminkou. Mladší sourozenci chodili do vyrovnávací třídy a pak jsme se všichni společně učili. Díky tomu se moje čeština zlepšila a snáze se domluvím. Nebojím se už tolik mluvit, jak tomu bylo při příjezdu do České republiky, protože jsem neuměla vůbec nic česky. Je pro mě velmi důležité znát jazyk.“*

Z důvodu toho, že Helena ukončila v Gruzii základní školu a chtěla nastoupit na střední školu, zajímala se o informace o českém vzdělávacím systému. Jak se podává žádost ke studiu a co je nutné splnit. *„Sociální pracovnice mě seznamovala se školním systémem, abych věděla, jak funguje české školství. Chtěla jsem studovat gymnázium, ale z důvodu nepřijetí jsem si místo něho našla obor Kuchař-číšník.“*

Helena měla trochu obavy z nové školy. „*Před samotným nástupem na střední školu mi pomohlo, že jsem tam šla s kamarádkou. Kdybych tam šla sama, bylo by to mnohem těžší. Také mi pomohlo to, že jsem se mnoho důležitých informací dozvěděla od jedné studentky, co už můj obor studuje. I tak jsem byla trochu nervózní nejen ze spolužáků, ale i z třídní učitelky. Nejprve jsem si prohlížela prostředí školy, třídy, vybavení a pozorovala jsem budoucí spolužáky. Postupně jsem se tam začala cítit dobře, protože se mnou spolužáci hodně komunikovali. Zajímali se o Gruzii, jaké to tam je v porovnání s Českou republikou.*“

Pokud má Helena nějaký problém, obrací se na sociální pracovníci, lektorku nebo se ho snaží vyřešit sama. „*Trvá mi dlouho, než začnu druhým lidem důvěřovat a zcela se jim otevřu. Musím je nejprve poznat. Z toho důvodu si o pomoc říkám někomu, koho dobře znám.*“

Helena je samotářská. „*Sice komunikuju s ostatními a společně se smějeme. Většina si myslím, že jsem v pohodě, ale pro mě to je jen obrana. Jsem ráda sama.*“ S tím souvisí i to, že Helena ve třídě nemá moc přátel, i když se s ní spolužáci baví. „*Překvapilo mě, že většina učitelů je se mnou velmi trpělivá a podporují mě ve studiu. Velkou výhodou spatřuji v tom, že nemáme oproti mé rodné zemi tolik domácích úkolů.*“

Heleny matka má zájem o její studium. Chodí pravidelně na třídní schůzky. „*Snažím se ji podporovat ve studiu a chci, aby měla dobré známky.*“ Pro Helenu je škola velmi důležitá. „*Učím se každý den po příchodu ze školy domů. Pokud by se ve škole vyskytl nějaký problém, učitelka bude kontaktovat telefonicky mojí maminku a to nechci.*“

Helena tráví čas v dětském centru nebo doma. „*Ve svém volném čase maluji, hraji basket, jezdím na skateboardu. Ráda se svými sourozenci jezdíme do Hradce, protože můžeme chodit po obchodech. Nebo jen tak ležím a nic nedělám, protože jsem líná. Někdy vařím, ale je to těžké, protože mi maminka do vaření povídá a to mě nebaví.*“

Helenina matka se ve volném čase učí a chodí na procházky. „*Učím se český jazyk, abych si mohla najít práci. Hodně mi pomáhá čtení knih nebo sledování televize. Líbí se mi, když jezdíme s ostatními žadateli na výlet, které pořádá dětské centrum. Ráda chodím do parku, kde získávám energii. Občas, když je pěkné počasí, děláme si v parku s rodinou piknik.*“

Čekání na rozhodnutí o azylu je pro všechny psychicky náročné, protože neví, co s nimi bude. Heleny matka má starost o budoucnost svých dětí, ale i celé rodiny. „*Vrátily se mi vzpomínky ze země původu a můj zdravotní stav se zhoršil. Situaci nezlepšilo ani to, že jsem se dozvěděla*

o smrti mé maminky. Sociální pracovnice mi nabídla možnost psychologa, ale preferovala jsem někoho, kdo komunikuje ruským jazykem pro snazší komunikaci. V českém jazyce si stále nejsem jistá.“

V případě vydání negativního rozhodnutí o udělení mezinárodní ochrany by se odvolali, aby tu mohli zůstat. *„Vím, že v případě negativního rozhodnutí poprosím o pomoc právníka, aby nám pomohl se žádostí. Nechceme se vrátit do rodné země, protože se v České republice cítíme bezpečně, i když nám tu chybí přátelé. Děti tu chodí do školy, mají tu kamarády. Manžel pracuje a já si práci stále hledám.*

Během pobytu si stěžovali pouze na přístup lékařského ošetření. *„Zubař synovi špatně ošetřil chrup. Stěžovala jsem si na něho a on mi řekl, že tomu nerozumím, protože nejsem zubařka. Z toho důvodu jsem poprosila sociální pracovnici o hledání nového stomatologa v dojezdové vzdálenosti poblíž pobytového střediska. Sociální pracovnice mi sdělila, že z důvodu naplněné kapacity pacientů je problém sehnat zubaře.“* Heleny matka si dále na nic nestěžuje, je v rámci svých možností spokojená. *„Pracovníci střediska jsou k nám velmi ochotní, vždy se nám snaží vyjít vstříc. Pokud něčemu nerozumíme, vždy nám to bez problému a trpělivě vysvětlí.“*

Helena si na nic nestěžuje, je spokojená. Pár přání by, ale měla. *„Chtěla bych dodělat školu a najít si práci ve svém oboru někde ve velkém městě. Chci pro rodiče, ale i sourozence jen to nejlepší. Důležité je teď získat azyl a zůstat na českém území.“*

7. Integrace očima sekundárních aktérů

Vyrovňovací třída je součástí ZŠ Gutha- Jarkovského Kostelec nad Orlicí a je umístěna přímo v budově azylového zařízení. Výuka probíhá podle učebních osnov prvního stupně ZŠ, které jsou samozřejmě upraveny pro potřebu jazykového vzdělání. V pobytovém zařízení je také dětské centrum, kde se děti učí především češtinu a rozvíjí komunikační schopnosti. V dopoledních hodinách je určeno především pro děti předškolního věku (od 4 do 6 let), v odpoledních hodinách pro děti školního věku (do 15 let). Dále tu mají možnost výtvarné, hudební, sportovní a jiné volnočasové aktivity. Vychovatelky se snaží děti učit hygienickým návykům. Pomáhají při plnění domácích úkolů a přípravě do školy.

Cílem je zjistit, jak se se děti ze sociokulturně odlišného prostředí integrují do škol. Z toho důvodu je proveden polostrukturovaný rozhovor s pedagogy, vychovatelkami a sociální

pracovníci. Výpovědi respondentů byly v průběhu kódování zkoncipovány do hlavních původních kategorií. Těmito kategoriemi byly:

- a) Výuka – národnost dětí, školní vyučování, zapojení rodičů
- b) Jazyk – úroveň češtiny, navazování nových vztahů, jazyková bariéra
- c) Integrace – volný čas, problémy, vliv rodičů

7.1 Rozhovor s pedagogy

Vyrovňovací třída pomáhá dětem překonat jazykovou bariéru, která jim komplikuje integraci a orientaci v česky mluvícím prostředí. Učí se tu děti s povinnou školní docházkou od 6 do 15 let. Do běžných tříd jsou žáci zařazováni individuálně a to s ohledem jak na počet ukončených tříd, tak na jejich věk. Pedagogové s dětmi žadatelů o udělení mezinárodní ochrany pracují 5 let.

V současné době má vyrovňovací třída 11 dětí, z toho 3 dívky a 8 chlapců. Jedná se věkově o děti od 7 do 12 let, 3. až 5. třída. *„Dříve jsme musely mít otevřené všechny tři třídy, protože jsme tu měly velký počet čechenských uprchlíků.“*

Dělí se na skupinu těch, kteří tu jsou delší dobu a další jsou děti slabé - pomalejší či nově příchozí. Ty nejčastěji potřebují individuální výuku. *„Nedá se říci, že žáci zvládají učivo třídy, kam jsou věkově zařazeni. Je to pro mnohé těžké a práce s nimi je zdoluhavá. Samozřejmě až na výjimky dětí, které jsou nadané.“*

Ve vyrovňovací třídě jsou žáci různých etnik. *„Nejčastěji jsou z Ázerbájdžánu, Ruska, Arménie, Pákistánu, Kyrgyzstánu, Gruzie, Ukrajiny. Většina z nich mluví převážně rusky.“* Učitelka sdělila, že mnohé tu jsou víc jak půl roku i rok a nesplňují požadavky na výuku v klasické škole. *„Práce s dětmi je náročná, hodně individuální. Sice se dobře dorozumí, ale velmi pomalu zvládají ostatní učivo. Z toho důvodu nemohou být posláni na základní školu. Může to být způsobeno tím, že mnozí z těchto dětí cestují s rodiči několik let a v některých zemích nemají klasické předměty, jako máme my. Chybí jim například výuka matematiky nebo nenavštěvují kurzy jazyka dané země. Sami rodiče o kurzy nemají zájem, proto se ani dítě nechce učit cizí jazyk. Chodí sice do školy, ale rodiče mu nepomohou s úkoly, protože jazyku dané země nerozumí. Sociální postavení rodiny ovlivňuje nejen přístup ke vzdělání, ale i to, jak se jedinec chová ve společnosti“*

Výuka ve středisku probíhá každý den. Učitelky sice učí děti podle učebních osnovy prvního stupně ZŠ, ale většinou se jedná o tematické okruhy. „*Výuku začínáme společně mluvením. Dále si zazpíváme, zatancujeme, hrajeme hry a komunikujeme spolu. Poté se děti rozdělí na skupiny. Každá z nich pracuje dle svých možností. Je pro nás velmi důležité, aby se všechny děti naučily dobře český jazyk a porozuměly i dalším předmětům. Mezi vyučovací předměty patří psaní, čtení, mluvnice, prvouka, matematika, výtvarná a pracovní činnost. Slabší skupina se nejčastěji věnuje psaní, čtení a výslovnosti.*“

Učitelky si stěžují, že některé děti navštěvují školu nepravidelně. Rodina s nimi sice spolupracuje, ale nedodržuje pravidla, aby jejich dítě chodilo včas do školy. Dokonce chtějí, aby jejich dítě navštěvovalo základní školu „*Stejně tak se stává, že děti nemají žádné návyky, proto často vykřikují, omlouvají a zapomínají úkoly nebo je vůbec nedělají. Převážně se to projevuje v matematice, kdy dítě tvrdí, že nerozumí, nechce a ani nebude spolupracovat. Vzhledem k častým přesunům rodičů do různých zemí, děti zapomínají i na svoji mateřštinu. Neumí ani pojmenovat věci ve svém rodném jazyce.*“

Rodiče by chtěli, aby jejich dítě chodilo na základní školu. „*Mnozí rodiče jsou přesvědčeni, že jejich děti jazyk zvládají a mohou přestoupit na první stupeň základní školy. Nerespektují, že jejich děti navštěvují školu v jiném prostředí, tedy v Pobytovém středisku v Kostelci nad Orlicí. Pro rodiče je směrodatná budova školy ve městě. Naopak s některými rodiči funguje spolupráce. Omluví žákovu nepřítomnost, do školy si chodí pro úkoly a zajímají se, jak jejich žák spolupracuje.*“

První kontakt dětí s vyrovnávací třídou. „*Většina dětí je ze začátku tichá, uzavřená, pouze naslouchají a snaží se pomalu zapojovat do výuky. Víme, že i pro ně je příchod do nového prostředí velmi náročný. Neptáme se dětí, jaké zážitky za sebou mají. Většina z nich pochází ze zemí válečného konfliktu. Chceme, aby se žák ve třídě cítil dobře. Zpočátku spolupracují jen, když je daná látka baví, jinak ne. Rády zpívají, vyrábějí a malují. V průběhu školního roku se velmi zlepšují, zejména co se týká mluvy a porozumění. Většinou jsou milé, ochotné a do školy chodí rády. Postupně k nám získávají důvěru a sami se svěřují, čím vším si musely projít.*“

Pokud žák nerozumí česky, učitelky ke komunikaci s ním volí jiný jazyk, nejčastěji ruštinu. *Je zde, bohužel znát stěhování rodičů do několika zemí, protože nezvládají dobře žádný jazyk. Většinou se s dětmi domluvíme rusky nebo mu to jiný žák přeloží.*“

Pokud do školy nastoupí se svým sourozencem, častěji spolupracují spolu než každý za sebe. „Jedna žákyně trpí epilepsií, mívá často záchvaty. Léčí se a hodně ji pomáhá její starší bratr, který jí musí všechno překládat. Jeho sestra je velmi pomalá, často unavená asi kvůli své nemoci. Nechápe, špatně rozumí. Často leží na lavici a nechce pracovat. Čte i píše, ale neví co. Pokud chybí bratr, nepřijde do školy ani ona. Je na něho velmi fixovaná. To se také odráží ve všech předmětech, protože rychle zapomíná a stále začíná znovu a znovu.“

Jeden žák pracuje pouze s asistentem. Byla mu stanovena individuální výuka. Hovoří pouze arménsky. Česky nemluví, nerozumí a ani nechce. Některá slova s obtížemi opakuje. „Je velmi nesoustředěný, náladový a neukázněný. Jsou dny, kdy vůbec nespolupracuje. Výuku absolvuje jen s doprovodem matky nebo babičky. Je možné s ním pracovat maximálně hodinu. Byl vyšetřen v Pedagogicko-psychologické poradně na základě trvalého neklidu a neschopnosti zaměřené práce na školních činnostech. Cílem bylo eliminovat nežádoucí a nepřijatelné chování. Začlenit ho do kolektivu základní školy, což se zatím úspěšně podařilo.“

Pro děti je důležité umět navázat kontakt se svými vrstevníky. „Děti ve vyrovnávací třídě nemají problém navázat kontakt se svými spolužáky, protože se znají, tráví spolu volný čas. Při nástupu na základní školu mají některé děti problém. Většinou se jedná o jazykovou bariéru, kulturní odlišnost, ale i samotný přístup žáka, zda chce nebo nechce navázat se spolužáky kontakt.“

V případě nezvládnutí českého jazyka, protože ne každý zvládne na začátku psát. Dítě dostává individuální úkoly. „I když je nutný stále individuální přístup a tempo, dají se už dělat v současné době mnohé činnosti společně. Převážně se jedná o čtení a prvouku. Stále je důležitá komunikace, významy slov a názorné ukázky pomocí obrázků. Tedy používáme slabikář, písmena, slabiky atd. Velkým problémem je to, že je nedostatek výukových materiálů pro děti žadatelů. Z toho důvodu jsme rády za projekt vychovatelek, které pomáhají v dětském centru dětem s domácími úkoly. Pomocí těchto kartiček se děti snáze naučí slovní zásobu a nebudou mít problém s komunikací. Čím častěji dojde k opakování slov, tím rychleji dojde k začlenění žáka nejen na základní školu, ale i do české společnosti. Jelikož na každý měsíc je stanoveno jedno téma a to se dále dělí na dílčí podtémata.“

Znát jazyk a domluvit se je důležité v integraci do české společnosti. „Píšeme psacím písmem a snažíme se přepisovat písmena z tiskacího do psacího, i když to je velmi náročné. Každé dítě pochází z jiné jazykové kultury. Z toho důvodu probíráme vše přes obrázky, jelikož děti rády

kreslí, vystřihují, lepí a vyrábějí. Jsou velmi snaživé. Velkou výhodou spatřují i ve využívání interaktivní tabule.“

7.2 Rozhovor s vychovatelkami

Dětské centrum je v Pobytovém středisku v Kostelci nad Orlicí, je zřízeno pro děti, žadatele o udělení mezinárodní ochrany, ve věku - méně než 4 roky, které dochází do dětského centra v doprovodu zákonného zástupce. Dále pro děti předškolního věku 4 – 6 let a pro děti ve věku 6 – 17 let, na které se vztahuje povinná školní docházka. Cílem dětského centra je organizování volnočasových aktivit a trávení volného času a příprava na školní docházku.

U dětí školního věku se vychovatelé zaměřují především na pomoc při plnění školních povinností, výuku českého jazyka, rozvoj komunikačních dovedností. S tím také souvisí navazování a rozvíjení sociálních vztahů. Vychovatelky s dětmi žadatelů o mezinárodní ochranu pracují 4 roky.

„Nejčastěji do dětského centra chodí děti z Ázerbájdžánu, Ruska, Pákistánu, Gruzie, Vietnamu, Konga a Ukrajiny.“

Vychovatelky s dětmi komunikují převážně česky. *„Snažíme se s dětmi mluvit českým jazykem, protože je potřeba, aby mu rozuměly a domluvily se s ním. Pokud přijde dítě a neumí nic česky, mluvíme s ním anglicky nebo rusky.“*

Odpoledne do dětského centra chodí děti, které chtějí pomoci nejen s domácími úkoly. *„Chodí za námi starší děti, které nerozumí domácím úkolům. Rodiče se sice učí český jazyk, ale nerozumí mu natolik, aby dítěti vysvětlili zadání nebo zkontrolovali úkol. Většinou se jedná o úkoly z českého jazyka. Velkým problémem pro děti je gramatika, psaní čárek a shoda podmětu s přísudkem.“*

Děti jsou rády, že v dětském centru mohou s rodiči trávit svůj volný čas. *„Menší děti si rády hrají v dětském koutku. Rodiče baví kreslení, keramika, čtení nebo se koukají na televizi. Starší děti si hrají na hřišti, chodí do posilovny nebo si občas něco nakreslí.“*

Děti nemají s navazováním kontaktu žádný problém. *„Do dětského centra chodí převážně děti se svými kamarády. Právě od těch nejmladších dětí se dozvídáme mnoho informací o jejich rodině. Myslím si, že k nám mají důvěru, protože nám sdělují osobní věci.“*

Vychovatelky se snaží začlenit žadatele o mezinárodní ochranu do české společnosti. Z toho důvodu pro ně pořádají kulturní akce. *„Je pro nás velmi důležité, aby nejen děti, ale i jejich rodiče byli součástí české společnosti. Chceme jim ukázat, že čas nemusí trávit jen v zařízení, ale mohou poznat i něco jiného. Jezdíme na RefuFest, který přibližuje většinové společnosti kulturu lidí ze všech koutů světa. Cílem je zbavit lidí předsudků vůči cizincům. Dále jezdíme na různé výstavy a navštěvujeme nejznámější památky v České republice. V létě chodíme do bazénu. Pořádáme volnočasové aktivity pro veřejnost, aby poznali život našich klientů a strávili s nimi nějaký čas.“* Žadatelé o udělení mezinárodní ochrany jsou velmi rádi, když mohou druhé seznámit s jejich kulturou. Díky tomu mohou navazovat vztahy i mezi českými obyvateli. *„Naši žadatelé si velmi chválí, když pobytové středisko pořádá den otevřených dveří. Návštěvníci tak mohou navštívit nepřístupná místa, kam se obyčejně nedostanou. Ochutnají jídla z různých národních kuchyní a mohou si se žadateli o udělení mezinárodní ochrany popovídat.“*

Pobytové středisko pravidelně vystavuje práce svých klientů. *„Z toho co žadatelé o udělení mezinárodní ochrany namalují, děláme výstavu. Nejčastěji na Městském úřadu v Kostelci nad Orlicí nebo v knihovně. Některé obrazy vozí i na RefuFest, protože je mohou prodávat, stejně jako i další výrobky, které samy vyrobily. Nejčastěji kreslí přírodu, zvířata nebo něco ze své domoviny.“*

Vychovatelky se zmínily o projektu s názvem „Hezky česky,“ který se zaměřuje na osvojování a prohlubování komunikačních dovedností a znalostí zaměřených na děti školního věku a to zábavnou formou v rámci jazykových volnočasových aktivit. *„V rámci našeho projektu jsme se rozhodly sestavit vlastní plán pro rozvoj a prohloubení komunikačních dovedností a znalostí v českém jazyce pro děti cizinců žádajících o azyl navštěvující naše dětské centrum. Tento projekt probíhá na základě vzájemné spolupráce s pedagogickými pracovníky, kteří působí ve středisku a námi jako vychovatelkami. Vše je strukturováno do jednotlivých témat, které vycházejí z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Na každý měsíc je stanoveno jedno téma, které se dále dělí na dílčí podtémata. Z toho důvodu je nutné tematický plán dodržovat.“*

Pedagogové jednotlivých tříd jsou s tematickým plánem seznámeni a v rámci vyučování daná témata procvičují. Využívají edukační materiály, které vytvořily převážně vychovatelky z dětského centra. *„Materiály jsou vyhotovovány a dodávány průběžně, s dostatečným předstihem a k aktuálnímu tématu. Český jazyk tak bude intenzivně procvičován, upevňován. Komunikační dovednosti jsou tím pádem prohlubovány nejen v rámci povinné školní docházky,*

ale zároveň i zábavnou formou v rámci volnočasových aktivit v dětském centru. Tím, že jsou děti zvyklé pracovat ve skupině, mohou si vzájemně pomáhat. Z toho důvodu jsou skupiny tvořené různými věkovými kategoriemi. “

Vychovatelky se s pedagogy shodly, že při výuce dětí je důležité aplikovat několik zásad. „Chceme, aby se děti v našem pobytovém zařízení cítily dobře, nebály se chodit do školy a učily se česky. Z toho důvodu je potřeba dodržovat zásadu názornosti, s čímž souvisí jeho žákova osobní zkušenost. Dále zásada systematickosti a soustavnosti, je potřeba aby učivo na sebe navazovalo. Děti by naučené znalosti měly využívat v praxi. S tím souvisí zásada trvalosti a přiměřenosti. Tím je myšleno opakovat učivo a zároveň brát ohled na individuální schopnosti dětí, protože věk tu hraje velkou roli. “

Smysl projektu „Hezky česky.“ „Jako vychovatelky spatřujeme velký význam v intenzivním a efektivním osvojování základů českého jazyka pro děti s odlišným mateřským jazykem a to i nad rámec časové dotace pro základní vzdělávání dětí cizinců. Cílem našeho projektu „Hezky česky“ je zkrátit dobu pobytu ve vyrovnávací třídě v pobytovém středisku a včasnější začlenění žáků na místní základní školu. Doba pobytu dítěte ve vyrovnávací třídě mnohdy dosahuje výše půl roku, až několika let. Z toho důvodu v rámci našeho projektu chceme tuto dobu snížit na minimum. Ideálem by bylo půl roční setrvání ve vyrovnávací třídě. Ovšem nutné je brát v potaz individualitu každého dítěte, jeho kognitivní schopnosti, nadání a vrozených dispozic. Chceme se přiblížit myšlence Jana Amose Komenského, který uplatňoval při edukaci metodu spojenou s prožitkem. Děti s odlišným mateřským jazykem budou moci vše intenzivně zažít v podobě edukačních her, dramatizací a jiných dílčích činností. Také smysl našeho projektu vidíme i v tom, že by mohl sloužit i ostatním dětským centrům Správy uprchlických zařízení MV, ale i dalším pedagogům. “

7.3 Rozhovor se sociální pracovnící

Důležitou funkci v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí plní oddělení sociální služby. Sociální pracovníce zde pracuje 15 let. Žadatelé o udělení mezinárodní ochrany, kteří sem přijedou, jsou seznámeni s ubytovacím řádem, možnostmi odchodu na dlouhodobé opuštění, nebo do soukromí. Jsou jim nabídnuty možnosti na využití volnočasových aktivit, např. kurz českého jazyka, možnost návštěvy výtvarné dílny, řezbářské dílny, dětského centra, knihovny, šicí dílny, tělocvičny apod.

Etnická různorodost je v pobytovém středisku velmi pestrá. „V současné době se zde nacházejí žadatelé o udělení mezinárodní ochrany z Ukrajiny, Číny, Kazachstánu, Ázerbájdžánu, Arménie, Ruska a Gruzie. Jejich počet se ve středisku mění každou chvílí, proto nelze s jistotou říci, zda tu převládají rodiny s dětmi nebo jednotlivci.“

Charakteristika žadatelů o udělení mezinárodní ochrany. „Většina žadatelů o udělení mezinárodní ochrany k nám přichází z úplně jiného sociálního a kulturního prostředí. Někteří přicházejí z oblasti válečných konfliktů a často prožili nepříjemné zážitky. Zažili zátěž ekonomickou, sociální, přímé ohrožení své existence, smrt známých či členů rodiny, zničení svého domova. Přicházejí s negativními zkušenostmi, které mohou mít charakter posttraumatického stresového syndromu. Je pro ně těžké se adaptovat, když jejich odolnost vůči další zátěži je velmi snížena. Od našeho chápání se odlišují jejich představy, hierarchie hodnot, ale i normy. Vedle pochopitelných jazykových problémů je jejich přizpůsobení ztěžováno i tím, že jsou vázáni na původní kulturní identitu, a proto mohou často prožívat krizi osobnosti.“

Příchod do nového prostředí. „Žadatelé o udělení mezinárodní ochrany jsou většinou rády, že mohou být v bezpečné zemi. Výhodou pro ně je, že se tu nacházejí stejné kultury a tak pro ně může být snadné si rychle zvyknout na nové prostředí. S tím souvisí pocit euforie, ale pouze na krátkou dobu. Žadatelům se vrátí nepříjemné vzpomínky, zažívají stres a frustraci. Se stresem často souvisí pocit bezmocnosti, ponížení a to vše vede ke ztrátě sociálního postavení. Jejich situace je stížena tím, že mohou pracovat až po uplynutí půl roku.“

Chování žadatelů o udělení mezinárodní ochrany se mnohdy může zdát nezodpovědné. „Běžné pocity zklamání a frustrace pramení z čekání na rozhodnutí o získání azylu. „Napětí a nejistota z jejich dalšího osudu a bezmocnosti posiluje sklon k nepřiměřenému reagování. Vede často ke konfliktům nejen mezi žadateli, ale i ve vztahu k našemu personálu pobytového střediska. Integrovat se na nové prostředí je velmi dlouhý proces. Žadatel o udělení mezinárodní ochrany je člověk, který má pocit, že nikam nepatří a z toho důvodu je i více zranitelný. Pro většinu je těžké se o něco snažit, motivovat se když neví, zda dostanou pozitiv a budou moci v České republice zůstat. Někteří rodiče si na pobyt zde nezvykli, nesnaží se naučit nějaké návyky a své povinnosti přesunuli na své děti. Raději svůj čas tráví na pokojích a o nic se nezajímají.“

Sociální služby zahrnují sociální poradenství, jazykové a výukové kurzy, zajištění osvětové kulturní činnosti a programové využití volného času. Zde hraje velkou roli spolupráce s nevládními organizacemi. „Do střediska jednou týdně jezdí Charita, která pomáhá žadatelům

se sociálními službami, vozí pro ně oblečení. Organizace pro pomoc uprchlíkům pomáhá s napsáním odvolání, řeší také sociální služby. Realizují projekty, které jsou zaměřené na vzdělání a zaměstnávání nejen žadatelů o udělení mezinárodní ochrany, ale i cizincům.“

Během této pomoci si je důležité uvědomit, že cizinci neznají náš systém sociální podpory ani zákonitosti poradenství, je to vše pro ně nové. Žadatelé o udělení mezinárodní ochrany, ale i ostatní cizinci v nové zemi čelí mnoha problém, které způsobuje neznalost kulturních norem a vzorců chování. *„Znalost dané kultury může mít velký vliv a do značné míry napomoci při práci s klientem, navazování vztahu a také kladení vhodných otázek. Je nezbytné, aby osoba, která s nimi pracuje, disponovala potřebnými odbornými znalostmi, které pro ně budou natolik srozumitelné, že jim klient porozumí. Stejně tak při práci s nimi je důležitá znalost cizího jazyka, orientace v naší společnosti, ale i základních právních předpisech vztahující se k problematice jejich pobytu v České republice. Právník pomáhá s vypracováním odvolání či žaloby proti rozhodnutí. Právní konzultace musí být vedena s ohledem na sociokulturní odlišnosti prostředí, ze kterého cizinec přichází, a také na to, že cizinec nezná právní řád země, ve které vyrůstal.“*

V případě individuálních problémů žadatele o udělení mezinárodní ochrany řeší sociální pracovník aktuální situaci, popřípadě doporučí návštěvu psychologa. *„Zvýšená pozornost je věnována tzv. ohroženým skupinám, jako jsou děti, matky s dětmi, samostatné ženy a handicapované osoby. Děti školního věku, které neovládají český jazyk, navštěvují v průběhu školního roku vyrovnávací třídu přímo v našem zařízení. Zpočátku jsou velmi tiché a sledují výuku, ale postupně se do ní zapojují. Po úspěšném osvojení českého jazyka v ústní a písemné formě začínají děti navštěvovat základní školu v Kostelci nad Orlicí, kde jim je poskytováno bezplatné vzdělání po dobu povinné školní docházky. Některé děti se rychle adaptují a nemají problém s komunikací jako jejich rodiče. Právě od dětí se dozvídáme věci, tak jak skutečně jsou.“*

Svůj volný čas žadatelé o udělení mezinárodní ochrany vyplňují podle svého uvážení a schopností. *„Mohou využít nabídku volnočasových aktivit v našem pobytovém středisku. Cílem je zpříjemnit situaci žadatelům a předejít konfliktním situacím. K dispozici mají šicí a výtvarnou dílnu, knihovnu, čajovnu, dětské centrum, tělocvičnu, venkovní hřiště, televizní místnost. Sociální pracovníci úzce spolupracují s nevládními organizacemi, které se podílejí na volnočasových aktivitách. Navštěvují s klienty různé akce v okolních městech, chodí s dětmi na výlety, pořádají letní tábory, karnevaly apod.“*

Sociální pracovnice také sdělila, že zástupkyně školy ji informuje o tom, že některé děti nenavštěvují školu. „Velkým problémem jsou rodiče, kteří se o vzdělání svých dětí nezajímají. Nevědí, že absenci ve škole je potřeba omluvit a ani nechodí na rodičovské schůzky, protože se bojí, že by něčemu špatně rozuměli. Stejně tak se stává, že děti plní roli tlumočnicka a chodí s rodiči do školy, k lékařům a vše za ně vyřizují. Rodiče sice chodí na český jazyk, ale je pro ně velmi těžký, anebo se bojí komunikovat z důvodu toho, že řeknou něco špatně. Zástupkyni jsem upozornila na to, že k dětem žadatelům o azyl se má chovat stejně jako k českým dětem. Dále mi sdělila, že ve škole mají zejména problémy s českým jazykem. Nejčastěji se jedná o to, že neví, co jaké slovo znamená, neovládají správně gramatiku, čtou špatně a navíc hrozně pomalu. Proto mi pro ně doporučila doučování. Situaci jsem řešila tak, že jsem pro ně našla dobrovolníka z neziskové organizace, aby se jim mohl individuálně věnovat. Také jsem dětem doporučila chodit na výuku, kde jim lektorky vše vysvětlí. Díky tomu došlo k zlepšení v českém jazyce.“

Starší děti nejčastěji chodí na učební obory. „Většina dětí chodí na Střední odbornou školu do Rychnova nad Kněžnou, protože je pro ně nejbližší. Ty nadanější chodí na gymnázium. Dívky nejčastěji studují obor kuchař-číšník nebo kadeřnici. Chlapci chodí na učební obor automechanik nebo autoelektrikář. Je to ovlivněno tím, co děti baví, čím by chtěly být a do jisté míry i tím, co je v jejich kultuře nejvíce ceněno. Dospělé děti naopak zajímá, kolik si v daném oboru budou vydělávat.“

Pro většinu žadatelů o udělení mezinárodní ochrany je prioritou bydlet v soukromí. „Před samotným odchodem je upozorňujeme na to, že bydlení v soukromí má i své negativní stránky a nemohou se vrátit, kdy se jim zachce. Výhodou pro ně je, když odejdou na dlouhodobé propuštění s někým, koho znají a mohou mu důvěřovat. Sami poznají, zda situaci zvládají či nikoli. Jsme rádi, že se snaží začlenit do českého prostředí, ale neuvědomují si i další problémy. Například placení nájmu, na které si musí vydělat. Proto si musí najít práci a umět se domluvit. Pro děti je také povinností chodit do školy.“

Málokdo zná skutečnou hodnotu peněz, které dostávají každých 14 dní. „Žadatelé o udělení mezinárodní ochrany jsou velmi rádi, že dostávají finanční příspěvek. Většina z nich si kupuje jídlo, oblečení, potřeby pro děti a snaží se nějaké peníze ušetřit. Z toho důvodu jsme pro ně chtěli udělat kurz finanční gramotnosti, ale ten se bohužel nesetkal s úspěchem. Z přihlášených 20 lidí přišli jen 3 klienti.“ Stejněho problému si všimají i na výuce českého jazyka. „Při příchodu mají všichni zájem, ale ten postupně opadá. Na český jazyk chodí jen pár klientů,

přítom výuka je rozdělena na začátečníky a pokročilé. Je určena, jak pro dospělé, tak i pro děti. Myslím si, že velký vliv na to má délka pobytu v zařízení, ale i přístup samotného klienta. Čím starší člověk je, tím hůře si zvyká na nové prostředí. Může to být způsobené i tím, že se setkal se špatným přístupem ze strany majoritní společnosti a bojí se navázat nové vztahy. Stejně to platí i u dětí, i když ty si snadno zvykají snáze, ačkoliv u nich stále zůstávají špatné vzpomínky na minulá příkoří. Výhodou je, když mají přátele a mohou se někomu svěřit. “

Sociální pracovnice mi na závěr popsala některé příběhy lidí, které již prošli pobytovým střediskem nebo v něm stále žijí. Chtěla mi na nich ukázat, jak odlišný život každý ze žadatelů o udělení mezinárodní ochrany žije. Z jakého důvodu je někdy těžké se přizpůsobit novému životu.

„Paní Marii je 34 let, má 3 děti, původem je z Ruska – Čečenska a v současné době je těhotná. Manžel Imran je povoláním truhlář a je mu 38 let. Hlavním důvodem, proč rodina Čečensko opustila, byla válka. Manželé se báli o život svůj i svých dětí (manžel přišel ve válce o bratra.), a proto se rozhodli Čečensko opustit. Zanechali tam veškerý svůj majetek i své příbuzné. Zaplatili 500 dolarů muži, který jim slíbil, že je dostane z Čečenska „na Západ“. Odjeli mikrobusem do Ingušska, kde na ně čekal kamion, kterým se dostali až k nám do Čech. Rodina se rozhodla vyhledat Policii České republiky a požádat v naší republice o azyl. Muž tvrdí, že chce v ČR se svou rodinou zůstat, protože v Čečensku je válka. V ČR se cítí šťastní. Rodina se na nové podmínky velmi rychle adaptovala. Děti navštěvují dětské centrum a školu. Otec je velmi komunikativní a účastní se volnočasových aktivit v našem pobytovém středisku. Matka o své děti dbá, věnuje se ručním pracím, nebo uklízí v jejich pokojích. Rodina navázala přátelské kontakty s ostatními žadateli a oba rodiče pravidelně navštěvují výuku českého jazyka. “

„Manželé středního věku mají dvě děti. Pocházejí z Uzbekistánu, kde 10 let přežívali v uzavřeném bytě, odkud prakticky vycházel pouze muž za prací, a žena vychovávala děti. Před odchodem do naší země jim bylo vyhrožováno únosem dětí (uzbecká mafie), což tam prý je běžná praxe. Je velmi obtížné navázat s manželi dialog, neboť jsou oba výbušní, nedokážou hovořit o sobě. Nejčastějším jejich obranným mechanismem je porušování lidských práv v našem zařízení. Často se zaměřují na nejrůznější detaily týkající se jejich diskriminace. Straní se ostatních lidí, žijí izolovaně, mají však pocit, že je lidé považují za bláznů a asi už je nechtějí poslouchat, čemuž se však shodně diví. Oba manželé mají s pobytem velké adaptační obtíže, neustále jsou připraveni „jít do akce“. V chování vůči okolí a personálu jsou pozorovatelné až

paranoické prvky a nelze počítat se změnou jejich postojů. V této rodině je důležitá nejen pomoc psychologa, ale i další poskytovaná péče a nutnost zvýraznění pocitu bezpečí. “

„Další příběh je o ženě, která žádá o azyl z politických důvodů. Je jí 35 let a je vdova. O manžela přišla v průběhu tzv. první čечenské války v roce 1995. Manžela velmi milovala a několik let odmítala přijmout jeho smrt. Zůstala naživu jenom kvůli svým třem synům. V těžké době jí pomáhala rodina, válka však byla velmi krutá. V roce 1999 se situace natolik zhoršila, že se již nedalo v podmínkách válečného násilí, bombardování, střelení, znásilňování a dalších krutostí žít. Žena byla svědkem upalování lidí, denně se střílelo a bombardovalo. Její sestře vojáci rozstříleli manžela přímo před očima. Žena viděla mrtvá těla svých blízkých, zažívali hlad, zimu a neustálý strach. Žili v podvalech a nevěděli, jestli se dožijí dalšího rána. Děti v důsledku války téměř nechodili do školy. Nejstarší syn má ukončené čtyři roky školní docházky a dva mladší pouze tři roky docházky. V případě, že by zůstali v Čechensku, všichni tři synové by museli odejít bojovat, tak se rozhodli odejít a požádat o azyl v naší republice. V našem středisku se paní chová velmi komunikativně, je vděčná za bezpečí, které jí bylo poskytnuto. Je již vyrovnaná se svým životním osudem, chce chránit své děti, sestru a její děti před smrtí. Vzpomíná na svou zemi, kterou velmi miluje. Ze strany sociálních pracovníků je důležité vlídné zacházení, podpora, vstřícnost a další pomoc při adaptaci na nové prostředí. “

„Další a můj poslední příběh je o rodině se dvěma malými dětmi. Chlapec je 5 let, dívka je 1 rok a je narozená na území ČR. Otec je vyučen zedníkem, je mu 35 let, matce je 32 let, absolvovala střední školu a pracovala jako úřednice. Pocházejí z Arménie. Za svůj základní problém rodina považuje to, že museli opustit svoji rodnou zemi, kde měli dobré finanční zázemí. Vlastnili rodinný domek, který byl ve válečném konfliktu s jinou zemí zničen. Na válku mají špatné vzpomínky. Ještě dnes to pociťují jako těžké psychické trauma, na které nelze do konce života zapomenout. Válečné obrazy se jim vracejí často v podobě nočních snů. Otec se s tím srovnal lépe, než matka, která často pláče a velmi se bojí o své příbuzné, kteří v Arménii zůstali. Opustili veškerý svůj majetek, který měli a se dvěma taškami odešli do emigrace. Plně si uvědomovali, že to nebude jednoduché, neboť neznali žádný cizí jazyk, ale raději volili tento způsob života, neboť se cítili v ohrožení. Jejich přáním bylo, aby děti vyrůstaly v klidných podmínkách a mohli jim připravit dobrý vstup do života. V současné době má rodina velký problém s rodným listem své dcery. Dcera má vystaven náš rodný list, neboť se zde narodila. Jelikož se jedná o nezletilé dítě tak je nutné, aby byla zapsána do pasu jednoho z rodičů. Arménie ji však zapsat nemůže, protože se narodila na území cizího státu a náš stát nemůže

vystavit pas nezletilci. Rodina se v poslední době začíná zklidňovat. Jsou chvíle, kdy je přepadne stesk po domově, zejména po rodičích. Pomalu si ale začínají na zdejší podmínky i způsob života zvykat. Matka již dobře mluví česky a o své děti se starají oba rodiče vzorně. V pokoji mají čisto a uklizeno. Ve volných chvílích čtou, sledují TV, matka se věnuje ručním pracím a navštěvuje šicí dílnu v našem zařízení. Navázali přátelské kontakty se svojí komunitou, vzájemně si pomáhají, což je pro pobyt v PoS velmi cenné. V ČR se jim líbí a chtěli by zde zůstat natrvalo, pokud jim bude udělen azyl.“

Sociální pracovnice se zmínila, že dlouhodobý pobyt v pobytovém zařízení se nutně projeví na psychice klienta. „Hovoří se o tzv. táborovém syndromu. Pro něho je typická apatie až deprese, nebo naopak agresivní jednání, které vychází z toho, že dospělý člověk nemůže plnit svou obvyklou roli v rodině. Například otec ztratí roli živitele rodiny, matka nemůže připravit rodině jídlo, nebo rodina nemá dostatečné soukromí. Žadatelé se po čase stanou závislí na poskytovaných službách a jejich osamostatnění je potom velmi náročné. Pracovat mohou až po uplynutí lhůty půl roku a jsou v podstatě odkázáni na „nicnedělání“ v azylovém zařízení. Je proto velmi důležité klást důraz na vytváření dostatku příležitostí ke smysluplnému využití volného času klienta.“

8. Shrnutí výsledků

V následujících podkapitolách shrnu všechny důležité informace, které jsem se dozvěděla od dětí ze sociokulturně odlišného prostředí, ale i pedagogů, vychovatelek a sociální pracovnice.

8.1 Shrnutí výsledků informantů

Výzkumný vzorek tvořily děti ze sociokulturně odlišného prostředí ve věku 10 – 18 let. Všechny děti pocházely z Pobytového zařízení Kostelec nad Orlicí. Výzkum probíhal v průběhu 4 měsíců a byl uskutečněn s 5 dětmi – žadateli o udělení mezinárodní ochrany.

Z výzkumu jsem měla ze začátku obavy, nevěděla jsem, zda se s dětmi domluvím a jak se mnou budou chtít komunikovat. Mé obavy byly zbytečné, děti se mnou bez obav komunikovaly. Některé děti byly uzavřenější a o některých věcech se nechtěly rozpovídat. S tím jsem počítala, protože jejich životní osudy nejsou mnohdy jednoduché. Pracovníci mě seznámili se svoji prací a poskytli mi informace o klientech a poskytovaných službách.

Rozhovor byl rozdělen do tří oblastí (země původu, Česká republika-nové prostředí a samotná integrace), protože jsem se snažila zjistit, jak se děti ze sociokulturně odlišného prostředí integrují do české společnosti. Tyto části jsem se snažila interpretovat v souvislosti s integrací dětí, které pocházejí ze sociokulturně odlišného prostředí. Chtěla jsem popsat jejich život po příchodu do České republiky a zjistit převážně to, jaké bariéry brání v jejich integraci.

První kategorie případové studie se týkala země původu respondentů, neboť jsem předpokládala, že odlišné prostředí může hrát důležitou roli při integraci do nového prostředí. Respondenti tohoto výzkumu pocházejí z Ázerbájdžánu, Arménie, Ruska a Gruzie. Do České republiky přišli se svými rodiči a sourozenci. Většina přišla z politických nebo osobních důvodů. V zemi původu mají své příbuzné a přátelé, kteří jim moc chybí. Díky sociálním sítím jsou s nimi v kontaktu.

Druhá část je věnovaná jejich příchodu do České republiky. Všichni uvedli, že pro ně byl příchod velmi těžký, protože o České republice toho moc nevěděli. Chtěli se vrátit do rodné země, za svými příbuznými a přáteli. Zároveň, ale věřili v naději na lepší život. Nikdo z nich neuměl český jazyk, ale doufali, že se zde domluví jiným jazykem, například anglicky nebo rusky. Všichni respondenti jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany a doufají, že v České republice mohou zůstat. V případě negativního rozhodnutí by se odvolali. Nikdo z nich se do země svého původu nechce vrátit. Jsou rádi, že zde mohou dodržovat své náboženství. Honza a Kamil se se zajímají o českou kulturu. Kamil se svoji matkou slaví Vánoce 24. prosince. Také přiznal, že spousta lidí si myslela, že je Čechem už od narození, podle jeho vzhledu. Honza se zajímá o českou kulturu, protože podle něho je důležité znát tradice země, kde by chtěl zůstat.

Poslední částí je samotná integrace, do které patří škola, jazyk, volný čas, bariéry. Před nástupem na základní školu museli Anna a Honza navštěvovat vyrovnávací třídu, kde se naučili základům českého jazyka pro lepší překonání jazykové bariéry. Velkou výhodou spatřují v tom, že do třídy chodí děti etnicky odlišného původu a všichni se vzájemně znají. Z toho důvodu není problém s nimi navázat kontakt. Elisabeth, Kamil a Helena se učili český jazyk s ostatními klienty pobytového střediska, které je určené převážně dospělým, ale i dětem školního věku. Zezačátku pro ně bylo těžké navazovat vztahy se svými spolužáky. Elisabeth se nesečkala s přijetím, protože je muslimka. Honza měl problém s některými spolužáky kvůli jeho kultuře. Heleně pomohlo při příchodu do školy to, že tam nešla sama a měla nějaké informace od kamarádky, která studuje na stejné škole. Postupně se ve škole začaly cítit dobře a našly si mezi spolužáky i kamarády. Pouze Honza má problém s třídní učitelkou. Ta mu několikrát dala

najevo, že ve třídě nemá, co dělat. Možná, kdyby znala jeho osud, chovala by se k němu jinak. Z toho důvodu je pro děti důležité mít někoho, komu se mohou svěřit se svými problémy.

Pokud ve škole něčemu nerozumí, poprosí své spolužáky o pomoc nebo se zeptají učitelky. Pomocí domácích úkolů se lépe naučí český jazyk. Všechny si je plní hned, i když některým ne moc zrovna dobře rozumí. Rodiče jim úkoly podepisují bez kontroly, protože neznají českou gramatiku a ani nerozumí zadání úkolu. Rodiče většinou lépe ovládají matematiku než český jazyk. Jsou rádi, že jejich děti si umí říci o pomoc, když oni sami neumí tak dobře česky. Pro jejich rodiče je vzdělání velmi důležité, a proto pokud je ve škole nějaký problém, chtějí ho řešit.

Český jazyk byl pro děti ze sociokulturně odlišného prostředí ze začátku velmi náročný, ale chtěly se ho naučit. Doma všichni komunikují svým rodným jazykem. Respondenti přiznali, že znát český jazyk a komunikovat je pro ně důležité z toho důvodu, aby lépe zapadli do české společnosti. Český jazyk je u nich výrazně lepší než u jejich rodičů, kteří využívají znalosti ruského jazyka pro snazší komunikaci. Největším problémem pro děti je gramatika a pravopis. Nemohly si ze začátku zvyknout na jiný styl psaní. Všechny jsou rády, že umí český jazyk, i když jim stále dělá problém shoda podmětu s přísudkem.

Další podkategorie se týkala, jak respondenti využívají služeb pobytového střediska. Každý respondent tráví svůj volný čas jinak. Většina ho nejraději tráví se svými rodiči či s přáteli, kdy s nimi chodí ven, jezdí na výlety nebo nakupují. Zejména dívky pomáhají matce s vařením, protože v jejich kultuře je žena více ceněna, pokud umí vařit. I přes rozdílné národnosti si s ostatními dětmi rozumí a tráví spolu volný čas. Navštěvují kroužek keramiky, dětské centrum nebo si společně hrají venku. Jsou rády, když čas nemusí trávit jen v pobytovém zařízení, ale mohou poznat české památky, chodit na výstavy nebo veřejnost seznámit se svoji kulturou. Tím dojde ke snadnější interakci mezi nimi a hostitelskou společností. Využívají i toho, že si přes sociální sítě mohou psát se svými příbuznými a kamarády, které mají v zemi původu. Chtěli by se s nimi vidět, ale vědí, že to nebude jednoduché.

Bariéry mohou vznikat na základě několika změn. Pro děti je největší obtíž odlišný mateřský jazyk, který je omezuje jak v navazování sociálních kontaktů, tak i ve zvládnutí pochopení obsahu výuky. Pokud něčemu nerozumí, zeptají se svých přátel, které mají v pobytovém středisku, nebo poprosí o pomoc vychovatelku, sociální pracovníci a lektorku.

Někteří lidé mají vůči nim předsudky, ale jakmile je poznají, změní na ně svůj názor. Jak uvedla Elisabeth „*Mnoho lidí má vůči muslimům předsudky, myslí si, že jsme teroristé. Teprve až když se poznáme, zjistí, že jsme v pohodě.*“ Většina jejich spolužáků se zajímají o jejich kulturu. Helenu velmi překvapilo, že ji učitelé podporují ve studiu a jsou k ní velmi trpěliví. Učitelé využívají toho, když jim do třídy přijde žák z odlišné kultury. Snaží se jim pomoci, aby jejich začlenění do školního prostředí probíhalo bez problémů.

Během pobytu se nesečkali se špatným přístupem, naopak sociální pracovnice jim vždy vysvětlila, za jakým účelem s nimi potřebuje mluvit. Pokud pracovnice nedisponuje znalostí daného jazyka, je možnost využít tlumočnicka. Nikdo z nich ale takovou možnost nevyužil. Elisabeth a její rodiče měli špatnou zkušenost s úřednicí, která s nimi neměla trpělivost, nedokázala pochopit, co po ní chtějí, a zvýšila na ně hlas. V případě dalšího takového jednání by poprosili o pomoc sociální pracovníci. Honzova matka měla špatnou zkušenost s lékařkou, kdy ji po dlouhém čekání neošetřila a dala ji jasně najevo, že by měla lépe umět český jazyk. Také si stěžovala na Honzovu třídní učitelku, která si na jejího syna zasedla. „*Podle třídní učitelky se o svého syna nezajímám, proto ve škole neplní školní povinnosti.*“ Na špatný lékařský přístup si stěžovala i Helenina matka, protože jejímu synovi zubař špatně ošetřil chrup. Z toho důvodu se snaží najít jiného zubaře, ale bez úspěchu.

Rodiče se shodli v tom, že se objevují neshody mezi spolubydlícími. Někteří klienti záměrně nedodržují ubytovací řád. Většina rodičů nechává své děti dlouho vzhůru a neberou ohled na ostatní, kteří chtějí spát.

Elisabethina matka navštěvuje psychologa, protože se jí zhoršil zdravotní stav a objevily se rodinné problémy. Za psychologem jezdí do Prahy, protože komunikuje ruským jazykem.

Rodiče se shodli v tom, že jsou rádi za kapesné, které dostávají každých 14 dní. Z těchto peněz si nejčastěji kupují jídlo a oblečení. Kamilova matka si stěžuje na potraviny, hlavně na ovoce, protože má jinou chuť než na kterou je zvyklá. Případá jim bez chuti. U nás máme jiné klimatické podmínky, ale snaží se přizpůsobit. Honzy matka je ráda, že jí příbuzní posílají suroviny, na které je zvyklá, nebo chodí na nákup do Hradce Králové, kde prodávají ruské a ukrajinské potraviny.

Také velkou výhodou vidí v tom, že díky neziskové organizaci jim může být proplácena cesta k lékaři, pro léky, dětem jízdenky do školy a další školní pomůcky. Ovšem Honzova matka tuto pomoc nevidí jako výhodnou. Každý kdo přijde, že něco potřebuje proplatit, tak dostane peníze

a nikoho nenapadne si ověřit, zda je pomoc žádoucí. Tímto způsobem nemůže docházet k tomu, že se žadatelé o udělení mezinárodní ochrany naučí být samostatní a nemají možnost si sami něco ušetřit.

Rodiče jsou rádi, že se dostali do bezpečné země, jsou zde spokojeni a do země svého původu se nechtějí vrátit. Mají tu více příležitostí než v rodné zemi. Chtějí udělat cokoli, aby tu mohli zůstat. Důležité je si najít práci a znát jazyk hostitelské země. Samotné děti si nejvíce přály, aby tu mohly zůstat, dostudovat a najít si práci. Chtějí pro své rodiče jen to nejlepší.

8.2 Shrnutí výsledků pedagogů

Výzkumný vzorek tvořily dvě učitelky, které pracují s dětmi ze sociokulturně odlišného prostředí ve vyrovnávací třídě. Jejich zkušenost práce s dětmi se žadateli o mezinárodní ochranu je 5 let. Rozhovor byl rozdělen do tří kategorií (výuka, jazyk, integrace).

V první oblasti, a to oblasti výuky, bylo zjištěno, že cílem vyrovnávací třídy je pomáhat dětem překonat jazykovou bariéru. Jejich mateřský jazyk, jazykové schopnosti, školní znalosti i věk jsou naprosto odlišné. Z toho důvodu je výuka v takové třídě velmi náročná. V současné době chodí do vyrovnávací třídy 11 dětí od 7 do 12 let. Učitelky vzpomínají na dobu, kdy do pobytového střediska chodily vlny Čečenských uprchlíků, protože v té době musely být otevřeny všechny tři třídy. Učitelky dělí žáky na skupinu těch, kteří tu jsou delší dobu, děti slabé a nově příchozí. Práce s dětmi je velmi zdoluhavá, protože nezvládají učivo třídy. Někteří tu jsou více jak půl roku až rok a nesplňují požadavky na výuku v klasické škole. Učitelky se shodly v tom, že problémem není odlišná národnost, ale důležitá je individualita žáka. *„Každé dítě je jiné, jedinečné a podle toho bychom s ním měly pracovat. Situaci ztěžuje i fakt, že děti přicházejí a odcházejí během školního roku.“*

Komunikace s dětmi je velmi rozdílná. Většina dětí je ze začátku tichá, uzavřená, pouze naslouchá a snaží se pomalu zapojovat do výuky. Je to způsobeno tím, že se jedná převážně o děti z válečných oblastí. Děti se po čase samy učitelkám svěřují, čím vším si musely projít. Velmi mě překvapilo, že některé děti neznají žádný další jazyk kromě svého mateřského jazyka. Podle učitelek je to způsobeno tím, že se s rodiči často stěhují a tak se nemohou naučit další jazyk, protože na území jsou krátkou dobu.

Výuka probíhá každý den. Děti se učí podle učební osnovy prvního stupně ZŠ, ale většinou se jedná o tematické okruhy. Smyslem vyrovnávací třídy je, co nejdříve děti naučit češtinu na takové úrovni, aby rozuměly i ostatním předmětům a mohly být přeřazeny na běžnou ZŠ. Z toho důvodu mezi vyučovací předměty patří psaní, čtení, mluvnice, prvouka, matematika, výtvarná a pracovní činnost. Slabší žáci se nejčastěji věnují psaní, čtení a výslovnosti. Učitelé si stěžují, že některé děti navštěvují školu nepravidelně. Rodina s nimi sice spolupracuje, ale neomluví žákovu nepřítomnost. Některé děti nemají žádné návyky, proto často ve výuce vykřikují, odmlouvají a zapomínají si úkoly, nebo je nedělají vůbec. Může to být způsobeno odlišnou kulturou nebo neznalostí našich návyků. V průběhu roku se děti zlepšují a chodí do školy rády. Mezi sebou mají pěkné vztahy, vzájemně si pomáhají.

Nevýhodu učitelky spatřují v tom, když do školy nastoupí dítě se svým sourozencem. Příkladem byla žákyně, která trpí epilepsií a má časté záchvaty. Další žák pracuje pouze s asistentem na základě individuální výuky.

Pokud žák nezvládá český jazyk, dostává individuální úkoly. Pro učitelky je individuální přístup velmi důležitý, protože práce s dětmi ze sociokulturně odlišného prostředí je velmi náročná. Velkou výhodou učitelky spatřují v interaktivní tabuli, kde se děti pomocí obrázků mohou snáze naučit nejen český jazyk, ale i ostatní předměty. Ovšem velký problém pro učitelky je to, že není dostatek výukových materiálů, podle kterého by mohly učit. Jedině učebnice pro dospělé, ale ty jsou pro výuku dětí zcela nevhodné. Z toho důvodu jsou učitelky rády za projekt vychovatelek „Hezky česky“, protože vytvořily studijní materiály ve formě kartiček, podle kterých se děti mohou učit číst, psát a rozšiřovat si svoji slovní zásobu. *„Většina dětí navštěvuje dětské centrum, protože vychovatelky jim pomáhají s domácími úkoly. Pomocí těchto kartiček se děti snáze naučí slovní zásobu a nebudou mít problém s komunikací. Čím častěji dojde k opakování slov, tím rychleji dojde k začlenění žáka na základní školu.“*

Poslední oblast se týkala integrace. Učitelky se v rámci výuky snaží dětem přiblížit českou kulturu. Na každý měsíc je stanoveno jedno téma, které se dělí na dílčí podtémata. Děti se o tyto témata velmi zajímají. Výhodou je, že se i naopak učitelky dozvídají o kultuře dětí, jak ony samy slaví své tradice. Pomocí toho dojde k prohloubení komunikačních dovedností.

Mnozí rodiče, jsou přesvědčeni, že jejich děti jazyk zvládají a mohou jít na základní školu, protože to je pro ně důležité. Nerozumí tomu, že u nás je rozdílná výuka než mají oni v zemi

původu. Do běžných tříd jsou žáci zařazováni individuálně, a to s ohledem jak na počet ukončených tříd, tak na jejich věk.

Největší problém učitelky vidí v tom, že děti doma komunikují svým rodným jazykem. Převážná část dětí má kamarády ze zařízení a nemají potřebu se začlenit do české společnosti. Pro děti stejně jako pro jejich rodiče je situace ztížená tím, že neví, co bude dál, což může bránit v jejich integraci.

8.3 Shrnutí výsledků vychovatelek

Výzkumný vzorek tvořily tři vychovatelky z dětského centra. S dětmi žadatelů o mezinárodní ochranu pracují 4 roky.

Dětské centrum je určeno pro děti od 3 do 6 let věku. Děti se zde učí základy českého jazyka pomocí obrázkových kartiček. Vychovatelky je dále seznamují s pravidly slušného chování. *„Čím dříve si dítě osvojí naše návyky, tím snadněji se začlení do české společnosti.“* Vychovatelky se shodly v tom, že menší děti se lépe přizpůsobují našim návykům, protože nejsou svoji kulturou ovlivněny, tak jako starší děti. Důležitý je ovšem individuální přístup, protože práce s dětmi ze sociokulturně odlišného prostředí je velmi náročná.

Velkou výhodou také spatřují v tom, že do dětského centra chodí se svými rodiči a ty se mohou dozvědět o české kultuře. V odpoledních hodinách navštěvují dětské centrum děti školního věku, které potřebují pomoci s domácími úkoly. Největší problém mají děti s gramatikou, protože nerozumí zadání úkolu. Naopak nevýhodou vychovatelky spatřují v tom, že jejich rodiče neznají český jazyk, proto svým dětem nemohou pomoci s domácím úkolem. *„Někteří rodiče sice chodí na český jazyk, ale je pro ně velmi těžký.“* To vysvětluje, proč děti se svými rodiči komunikují převážně svým rodným jazykem. Z toho důvodu vychovatelky vymyslely projekt s názvem „Hezky česky“, který se zaměřuje na osvojování a prohlubování komunikačních dovedností a znalostí zaměřených na děti školního věku zábavnou formou. Pomocí těchto kartiček by se měla zkrátit doba pobytu ve vyrovnávací třídě a včas děti žadatelů o udělení mezinárodní ochrany začlenit na základní školu. Vychovatelky se chtějí přiblížit myšlence Jana Amose Komenského, který uplatňoval při vzdělání metodu spojenou s prožitkem. Vychovatelky vidí smysl jejich projektu v tom, že může sloužit i ostatním dětským centrům Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra.

Vychovatelky se dále shodly v tom, že volnočasové aktivity přispívají ke zpříjemnění situace žadatelů o udělení mezinárodní ochrany a předcházejí konfliktním situacím. Z toho důvodu se snaží v průběhu roku pořádat pro děti, ale i jejich rodiče různé výlety. Velkou výhodou spatřují, že i veřejnost mohou seznámit s kulturou žadatelů o udělení mezinárodní ochrany a snáze je tak začlenit do české společnosti. Z toho důvodu dochází k eliminaci předsudků majority vůči minoritě.

Podle vychovatelek je největší problém jazyk, protože bez jazyka nemohou děti komunikovat se spolužáky a lépe se začlenit do školního kolektivu. Většina dětí, které chodí do dětského centra, se většinou ve škole nesetkaly s předsudky ze strany spolužáků. Naopak jejich příchod vnímali jako zpestření a zajímali se o jejich kulturu. Stejně tak hraje důležitou roli délka pobytu, ale i sociální postavení rodiny.

8.4 Shrnutí výsledků sociální pracovnice

Sociální pracovnice pracuje se žadateli o udělení mezinárodní ochrany 15 let. Cílem její práce je seznámit nově příchozí žadatele o chodu střediska a poskytovat jim sociální služby.

Výhodou je, že v zařízení se nachází chráněná zóna. Ta slouží pro ohrožené skupiny, mezi které patří především děti, nezletilí bez doprovodu rodičů, matky samoživitelky a další osoby. Ve stejné budově se nachází i vyrovnávací třída. Tu navštěvují děti školního věku, které neovládají český jazyk.

Školní děti, které umí český jazyk, chodí na Základní školu Gutha-Jarkovského Kostelec nad Orlicí. Sociální pracovnice mi také sdělila, že většina starších dětí chodí na Střední odbornou školu do Rychnova nad Kněžnou. Dívky nejčastěji studují obor kuchař-číšník nebo kadeřnici. Chlapci chodí na učební obor automechanik nebo autoelektrikář. Překvapilo mě, že některé děti studují gymnázium. Podle sociální pracovnice má na to velký vliv sociální postavení rodiny a přístup žáka ke studiu. Pro některé kultury je vzdělání velmi důležité a rodiče své děti podporují ve studiu.

Sociální pracovnice je informována zástupkyní školy o dětech, které nechodí do školy nebo v nich mají problémy. Rodiče nevědí, že musí omluvit žákovi absenci. Je to způsobené tím, že český jazyk je pro ně těžký a bojí se komunikovat. Raději mají děti jako tlumočníky, kteří za

ně vše zařídí. Sociální pracovnice dále uvedla, že při práci s dětmi žadatelů o udělení mezinárodní ochrany je důležitý individuální přístup.

Žadatelé o udělení mezinárodní ochrany nemají problém s navazováním vztahů se stejnou etnickou skupinou, protože ve středisku se nacházejí rozmanité národnosti. Pro některé je těžké navázat kontakt s českými obyvateli. Většinou se jedná, když mají telefonovat a objednat se k lékaři, zarezervovat ubytování pro své známé nebo se zeptat na cestu.

Důležité je, jak žadatelé o udělení mezinárodní ochrany tráví svůj volný čas. Sociální pracovnice zmiňuje, že starší děti, které se chtějí zlepšit v českém jazyce, mohou chodit s ostatními žadateli na výuku českého jazyka. Pro většinu žadatelů o udělení mezinárodní ochrany je český jazyk velmi náročný. „*Snážíme se je motivovat, protože bez znalosti českého jazyka se nedomluví, neumí si zařídit věci. Z toho důvodu se lektorky při výuce zaměřují na komunikaci, rozvoj jazykových a mluvních dovedností. Zároveň na sociokulturní dovednosti, mezi které patří základní údaje o České republice, návštěva u lékaře, úřady, doprava, škola a další.*“ Při výuce jsou respektovány kulturní a individuální odlišnosti. Sociální pracovnice zmínila, že žadatelé o udělení mezinárodní ochrany, kteří chodí na český jazyk, k výuce přistupují velmi zodpovědně a nevyskytují se žádné problémy. Ovšem stálým problémem je nedostatek učebnic a vyučovacích textů, které by plně vyhovovali žadatelům o udělení mezinárodní ochrany, protože tvoří v ČR specifickou skupinu.

Někteří tráví svůj volný čas v dětském centru, kde mohou využít výtvarnou dílnu, knihovnu, posilovnu nebo sledovat televizi. Děti nejvíce tráví čas na multifunkčním hřišti, kde hrají fotbal nebo basket s ostatními žadateli. Sociální pracovnice uvedla, že žadatelé si hodně chválí výlety, protože mohou poznat Českou republiku.

Překvapilo mě, že žadatelé o udělení mezinárodní ochrany nemají zájem o kurz finanční gramotnosti. Přitom každých 14 dní dostávají finanční příspěvek, za který si nejčastěji kupují jídlo, oblečení a školní potřeby. Jak zmínila sociální pracovnice pro většinu žadatelů o udělení mezinárodní ochrany, je těžké si uspořít peníze. Výhodou je, když alespoň jeden z rodičů pracuje. Například jedna z klientek zůstává s dětmi v zařízení a její manžel-otec pracuje a bydlí mimo Kostelec nad Orlicí, domů jezdí jen na víkendy nebo jednou za 14 dní.

Pro některé žadatele o udělení mezinárodní ochrany je těžké se adaptovat na nové prostředí, protože to je velmi dlouhý proces. S tím souvisí, že musí čekat na rozhodnutí o získání azylu a nevědí, co s nimi bude dál. Z toho důvodu se někteří rozhodnou pro bydlení v soukromí. Pro

děti je tato situace velmi náročná, protože přijdou o přátele nejen ze zařízení, ale i ze školy. Musí si zvykat na nové učitele, hledat si nové přátele. Podle sociální pracovníce záleží na věku dítěte, délce pobytu v zařízení a na sociálním postavení rodiny, jak snadno se začlení do hostitelské společnosti.

Na příbězích, které mi sociální pracovníce popsala je poznat, že životy žadatelů o udělení mezinárodní ochrany jsou velmi odlišné. Většina z nich zažila válku, zničení majetku, smrt svých příbuzných. Chtějí především chránit své děti a z toho důvodu odešli z rodné země. Jsou vděční za bezpečí, které v České republice mají. Přes těžké psychické trauma se každý z nich na nové prostředí adaptoval jinak. Manželé z druhého příběhu mají s pobytem velké adaptační problémy. Oba jsou výbušní, nedokáží hovořit o sobě. Jejich obranným mechanismem je porušování lidských práv týkající se především diskriminace. Od ostatních žadatelů žijí izolovaně. V této rodině je důležitá pomoc psychologa. Ostatní se na nové prostředí adaptovali rychle. Děti navštěvují dětské centrum a školu. Rodiče chodí na výuku českého jazyka. Mají přátelské vztahy s ostatními žadateli. Rodina z posledního příběhu nemůže zapomenout na válku. Otec se s tím srovnal mnohem lépe. Matka často pláče a velmi se bojí o své příbuzné, které má v rodné zemi. Odchod z rodné země pro ně nebyl lehký, protože neznali žádný cizí jazyk. Jejich přáním bylo, aby děti vyrůstaly v klidných podmínkách a měly lepší život.

8.5 Závěr výzkumu

Po zpracování dat z kvalitativního šetření, které jsem provedla pomocí rozhovorů s dětmi ze sociokulturně odlišného prostředí a s těmi, kteří s nimi přicházejí do kontaktu, jsem mohla odpovědět na dříve stanovené výzkumné otázky. Jsem si vědoma toho, že jsem pravděpodobně nezjistila všechny nejčastější problémy, s kterými se setkávají děti ze sociokulturně odlišného prostředí v České republice. Dále jsem nejspíš nepodala vyčerpávající přehled o integraci do české společnosti od jejich příchodu, protože jsem se zaměřila jen na Pobytové středisko v Kostelci nad Orlicí. Nicméně se domnívám, že jsem odpověděla na výzkumné otázky v rámci možností, které jsem v průběhu výzkumu měla.

Jaké bariéry brání v integraci dětí ze sociokulturně odlišného prostředí?

V integraci dětí ze sociokulturně odlišného prostředí brání jazyková bariéra, která je omezuje, jak v navazování sociálních kontaktů, tak i ve zvládnutí pochopení obsahu výuky. S tím souvisí i samotná motivace, věk, osobnost žáka, zda se chce nebo nechce naučit jazyk hostitelské země.

Dalším problémem může být navazování vztahů se svými vrstevníky, vzhledem ke kulturní odlišnosti se mohou objevit předsudky. Důležité je i to, jak tráví svůj volný čas a s kým, protože volnočasové aktivity pomáhají těmto konfliktním situacím předcházet.

Jak se cítili při příchodu a co pro ně bylo náročné?

Respondentům se situace změnila a oni byli rozhodnutí opustit svoji zemi. Jednalo se nejčastěji o nespokojenost s politickou situací nebo válka v dané zemi. Dalšími důvody je zlepšení životní situace, aby zabezpečili své děti a svoji rodinu. Posledním důvodem je osobní, kdy bylo nejčastěji nepohodnutí s manželem nebo s rodinou.

Samotná migrace má na jednotlivce vážný dopad. Tyto následky jsou pro každého zcela odlišné. V zemi původu museli nechat svoji rodinu, příbuzné nebo své děti. Odloučení od rodiny respondenti nezvládají moc dobře, mají o své blízké strach, ale snaží se s nimi být v kontaktu. Dříve se cítili při příchodu do nové země unaveni, sami a v nejistotě. Tyto psychické problémy se mohou projevit na jejich zdravotním stavu. Rodiče měli na začátku pobytu spánkový problém, bolest hlavy, nevolnost a jiné psychické problémy. Jak většina respondentů přiznala, Českou republiku vnímali jako nový začátek. Situaci jim znesnadňovala neznalost jazyka, protože do České republiky přijeli bez znalosti českého jazyka. Domlouvali se převážně ruským jazykem, protože slovanský jazyk je češtině velmi podobný.

Co nebo kdo jim nejvíce pomohl?

Všichni se museli naučit českému jazyku, i když to nebylo lehké. Učili se ho ve volném čase, protože znalost jazyka je pro ně potřebná a důležitá. Přiznali, že záleží na člověku, zda se ho chce nebo nechce naučit. Respondenti navštěvovali kurzy českého jazyka, které jim jsou ve středisku k dispozici. Děti chodily do vyrovnávací třídy, kde se naučily základy českého jazyka a podle znalostí pak mohly chodit na základní školu. Starší děti chodily s ostatními žadateli o udělení mezinárodní ochrany na český jazyk nebo se učily s dobrovolnicí, kterou jim zařídila sociální pracovnice. Při výuce českého jazyka jim pomáhalo čtení knih a komunikace s ostatními, díky tomu získali větší slovní zásobu a mohli si více věřit při navazování vztahů nejen se svými spolužáky, vrstevníky ale i učiteli. Pokud něčemu nerozumí, najdou si to na překladači nebo zeptají učitelů, vychovatelek, sociální pracovnice a lektorky. Komunikace je pro ně velmi důležitá. Pokud ji znají, mohou se osamostatnit a nebýt na nikom závislí. Velkou výhodou pro mladší děti byla vyrovnávací třída, protože mohly poznat, jak to chodí v klasické třídě na základní škole. Neměly problém s navazováním vztahů s ostatními spolužáky, protože

většinou se děti z pobytového zařízení znají. Učitelky jim vše názorně ukázaly, protože obrázky pomáhají ke snadnému pochopení učiva. Z toho důvodu je důležité při práci dětí ze sociokulturně odlišného prostředí přistupovat individuálně, protože každé z nich je jiné. Většinou pocházejí z válečných oblastí a mají za sebou těžké životní příběhy. U dětí, které chodí na základní školu nebo studují učební obor, je ze začátku těžké navázat bezproblémový vztah se svými spolužáky. Velkou roli zde hraje, z jaké kulturní odlišnosti žák pochází. To se potvrdilo u Elisabeth a Honzy, kteří nebyli přijati svými spolužáky a naopak jim dali najevo, že by v České republice neměli co dělat. Pro Helenu bylo výhodné to, že měla informace o oboru, na který měla nastoupit od své kamarádky. Hodně ji pomohlo i to, že do stejné třídy s ní nastoupila kamarádka z pobytového zařízení. Kamil s navazováním vztahu neměl žádný problém, protože od začátku byl motivovaný naučit se český jazyk, protože se chtěl domluvit. Všichni se shodli, že v případě nějakých potíží se mají komu svěřit. Důvěra je velmi důležitá v tom, že na své problémy nejsou samy. S tím podle mě i souvisí délka pobytu v zařízení. Čím déle je dítě v zařízení, tím snadněji navazuje vztahy a ví komu, se má svěřit. Na druhé straně, když dítě s rodiči opustí pobytové zařízení, přijde o všechny tyto kontakty a musí si znovu zvykat na nové prostředí, navazovat vztahy a hledat nové přátele.

Udržují vztahy s vlastní komunitou?

Navazování vztahů je pro respondenty velmi náročné, protože neuměli český jazyk a báli se. Pro žadatele o udělení mezinárodní ochrany je velmi důležité mít zde přátele, protože člověk se poté necítí být sám v cizím prostředí. Výhodou pro ně je, že v pobytovém středisku jsou lidé společné kultury, proto je snadné si mezi nimi nějaké najít. Mohou si vzájemně pomáhat, protože vztah mezi příslušníky jedné národnosti je dosti důležitý. To potvrdila i Honzova matka, když její kamarádka z pobytového střediska se svými dětmi dostala pozitiv a mohou za nimi jezdit na víkendy.

Využívají služeb, které mají v pobytovém středisku k dispozici?

Respondenti jsou většinou spokojeni se službami, které jim jsou v pobytovém středisku poskytovány. Každý z nich si uvědomuje, že ubytování a veškeré služby jsou bezplatné a to je pro ně velká výhoda. Ovšem pro některé respondenty je nevýhodou to, že ve středisku se nacházejí odlišné kultury, kterým mnohdy nic neříká úklid pokoje, kuchyňky či toalety. Z toho důvodu jsou respondenti rádi za to, že při nedodržení ubytovacího řádu je strháván finanční příspěvek. Příště se všichni poučí a neudělají další chybu. Všichni dotazovaní jsou spokojeni

s financemi, které každých 14 dní dostávají. Z peněz si většinou nakupují jídlo, protože si sami připravují stravu. Dále nakupují oblečení, pomůcky pro děti a někteří se snaží si ušetřit nějaké peníze. Chtějí totiž bydlet v soukromí. Cesta a na nákup léků jsou jim proplácené od OPU, která do střediska přijíždí. Je to od nich velká pomoc, ale podle Honzovy matky by neměly pomáhat každému.

Respondenti se shodli na tom, že trávení volného času je pro ně velmi důležité, aby si zkrátili čekání na rozhodnutí azylové procedury. Snaží se tak zvládnout smutek z odloučení, když tu není jejich rodina a zvyknout si na nové prostředí. Podle mého názoru je to záležitost asi nejvíce stresující. Všichni respondenti tráví svůj volný čas jinak, ale díky němu zapomínají na své negativní zážitky ze své domoviny a nacházejí tu nové přátele. Většinou svůj volný čas tráví ve výtvarné dílně, kde si něco nakreslí, dále často sportují, využívají možnosti půjčení knih nebo se učí novým věcem. Rádi jezdí na výlety, které jim jsou k dispozici a díky nim poznají něco nového z hostitelské země.

Cítí se být začlenění do české společnosti?

Ze získaných odpovědí vyplynulo, že v Pobytovém středisku v Kostelci nad Orlicí je zastoupeno více těch, kteří si hájí svoji tradiční kulturu a dodržují ji. Respondentům chybí jejich rodina a příbuzní v zemi původu. Díky těmto tradicím si mohou rodinu připomenout a vzpomenout si na to, jak slavili daný svátek. Udržují si své zvyky a tradice ze země původu v rámci své komunity, které se ve středisku nachází. Jejich kultura se většinou liší od té naší. Zároveň se také zajímají, o naše tradice a zvyky, které postupně začleňují do svého života. Nedělá jim problém, přizpůsobit se nové kultuře. Od dotazovaných jsem se též dozvěděla, že část ubytovaných záměrně nedodržuje daná pravidla a chování. Většinou se jedná o ty, kteří se nechtějí s pobytem tady smířit. To mi i sama potvrdila sociální pracovníce, protože pro žadatele o udělení mezinárodní ochrany je těžké se přizpůsobit našim pravidlům. Ztrácí motivaci, protože čekání na rozhodnutí o udělení azylu je velmi dlouhé.

Co očekávají od nového života?

Do jaké míry budou v nové zemi spokojeni, je dáno tím, jak se jim, do nové společnosti podaří začlenit. Z toho důvodu hraje důležitou roli integrace a překážky, které jsou pro žadatele velmi náročné. Velkou výhodou pro ně je, že umí český jazyk a domluví se s ním. S tím souvisí samotný přístup, délka pobytu, a zda se na našem území setkali s negativním přístupem ze strany majority.

Všichni tázaní přiznali, že v České republice mají vhodné podmínky pro sebe i pro svoji rodinu. V současné době ji považují za nový domov a domov svých dětí, pokud nenastanou důvody, které by je přinutily k odchodu ze země. Jediným důvodem by mohl být vydání negativního rozhodnutí o udělení mezinárodní ochrany. V případě negativu by se odvolali, aby tu mohli zůstat. Jejich přáním je zůstat v České republice, dostudovat a najít si práci. Dotazované děti chtějí dostudovat a přejí si pro své rodiče jen to nejlepší. Doufají, že dostanou pozitiv a budou moci bydlet na našem území.

9. ZÁVĚR

V mé diplomové práci s názvem Integrace dětí ze sociokulturně odlišného prostředí v České republice, bylo cílem zjistit, jak se děti ze sociokulturně odlišného prostředí integrují do české společnosti.

Prostředí klade na jednotlivce určité nároky, které jsou v neustálé interakci. Faktory, které ovlivňují životní situaci, jsou: vlastnosti lidí, očekávání, podpora sociálního prostředí a interakce mezi očekáváním a schopností je zvládat. Problém nastává tehdy, pokud lidé požadavky prostředí dostatečně nezvládají.

V rámci migrace dochází ke změně rolí, z tohoto důvodu je důležitá pomoc od sociálního pracovníka, s kterým přichází do kontaktu v hostitelské společnosti. Životní situace není mnohdy jednoduchá. Ovlivňuje ji válka, chudoba, povodně, změna režimu nebo postupně dochází k přeměně životní situace. Z tohoto důvodu jsem v první kapitole popsala důvody, proč lidé opouštějí své domovy. Nejčastěji migraci způsobují ekonomické a demografické rozdíly v různých zemích světa. Také tu velkou roli hrají rodinné a politické důvody. Migrace kolem sebe staví odlišné kultury, které spolu žijí v rámci nového prostředí. Mezi nimi dochází ke komunikaci, která pomáhá zmírňovat předsudky.

Česká republika dříve patřila k zemím tranzitním, nikoliv cílovým. V rámci vstupu do Evropské unie jsme se stali odpovědným státem za svou azylovou politiku a přijímáme žádosti o azyl. Velkou výhodou Evropské unie je to, že úřady mohou zjišťovat, zda žadatel o udělení mezinárodní ochrany nepožádal již dříve v jiném členském státě o azyl. V případě, že by tomu tak bylo, je vrácen zpět. Žadatelé sem přicházejí s úmyslem nalezení nového domova nejen pro sebe, ale i pro své děti. Jejich povinností je navštěvovat základní školu a splnit si tak školní docházku. Z tohoto důvodu je důležité se naučit jazyk hostitelského státu.

Ve druhé kapitole jsem vysvětlila pojem integrace. Ta představuje nepřetržitý dlouhodobý proces vzájemné interakce. Záleží na samotných žadatelích o udělení mezinárodní ochrany, zda se chtějí či nechtějí přizpůsobit, ale i na hostitelské společnosti, která je přijme, či nepřijme. Děti ze sociokulturně odlišného prostředí patří především mezi nejzranitelnější skupiny, kterým je věnovaná velká pozornost.

Azylová politika se určuje zákonem č. 325/1999 Sb. Žadatel o udělení mezinárodní ochrany musí podat prohlášení na místě, kde se setkává s místními orgány České republiky. Po

prohlášení je s ním sepsaná žádost o udělení mezinárodní ochrany v přijímacím středisku Ministerstva vnitra České republiky, buď v přijímacím středisku Zastávka u Brna, nebo v tranzitním prostoru mezinárodního Letiště Václava Havla v Praze – Ruzyni. Tam žadatel o udělení mezinárodní ochrany pobývá tři až čtyři týdny a kde jsou s ním provedeny pohovory, lékařská vyšetření a je mu vystaven průkaz, který slouží k jeho identifikaci. Dále mu jsou sejmuty otisky prstů, a prověřeno, zda už nežádal o azyl v jiném státě. Poté je převezen do pobytového střediska, nebo může pobývat v soukromí. Zde vyčkává na rozhodnutí správního orgánu několik týdnů až měsíců. Dlouhotrvající azylová procedura je pro většinu z nich psychicky náročná, protože neví, co s nimi bude.

Třetí kapitola se zabývá vlivem kultury. Psychický stav je ovlivněn jejich životní situací a traumaty spojené s migrací nebo posttraumatickou stresovou situací jako reakcí na předchozí události, které zažili. To vše negativně ovlivňuje jejich sociální fungování. Sociální pracovník by se těmito situacím měl snažit porozumět, i když to na první pohled není lehké poznat.

Ve čtvrté kapitole jsem popsala sociální práci s etnicky odlišnými klienty. Pracovník by měl respektovat sociokulturní a psychologická specifika. Brát ohled na klientovy zážitky z minulosti. Výhodou je, že sociální pracovník spolupracuje s dalšími odborníky, jako je právník a psycholog. Jelikož se má práce zaměřuje na děti, popsala jsem, jak probíhá integrace dětí ze sociokulturně odlišného prostředí. Velkou roli hraje věk dítěte. Má se za to, že čím je věk nižší, tím je snadnější začlenění se do společnosti. Důležitým krokem je navázání komunikace se svými vrstevníky.

Základní legislativní normou pro vzdělání cizinců je školský zákon č. 561/2004 Sb. Stanovuje, že všichni cizinci mají právo na bezplatné vzdělání na základních školách bez ohledu na to, z jaké země pocházejí. Povinná školní docházka je pro všechny děti ve věku od 6 do 17 let, a které mají oprávnění k pobytu na území České republiky. Přijetí žáků s odlišným mateřským jazykem s sebou přináší mnohé specifikace, protože žáci neumí český jazyk a neznají vzdělávací systém. V komunikaci s dítětem a jeho rodiči se mohou objevit některé odlišnosti, které jsou pro ně důležité, ale v naší společnosti dodržovány nejsou. Pedagog by měl brát ohled na rozdílnost kultur a respektovat, například jejich náboženství. Z toho důvodu jsem v dalších podkapitolách popsala základní charakteristiky dětí, které nejčastěji přicházejí do českých škol. Jedná se o děti arabské, ruské, ukrajinské, čínské a vietnamské.

Výzkumná část se zabývá případovou studií dětí ze sociokulturně odlišného prostředí. Nejprve jsem popsala metodologii výzkumu a následně pět případových studií dětí. Hledala jsem bariéry, které brání v jejich integraci. Další výzkumný soubor tvořili učitelé, vychovatelky z dětského centra a sociální pracovníce.

Výzkumnou otázkou v mé práci byla: Jaké bariéry brání v integraci dětí ze sociokulturně odlišného prostředí?

Dospěla jsem k závěrům, že v integraci dětí ze sociokulturně odlišného prostředí brání jazyková bariéra, která je omezuje, jak v navazování sociálních kontaktů, tak i ve zvládnutí pochopení obsahu výuky. Děti jsou ze začátku tiché, uzavřené a pomalu se snaží zapojovat do výuky. Důležitý je individuální přístup, protože práce s dětmi ze sociokulturně odlišného prostředí je velmi náročná. Dále to je strach z nového prostředí a odloučení od rodiny. Velkou roli tu hraje motivace, zda se chtějí či nechtějí naučit jazyk hostitelské země.

Náročná životní situace, která je spojena s traumatickými zážitky. Objevují se obavy o budoucnost, protože na rozhodnutí o azyl musí čekat až několik let. S tím souvisejí každodenní stresové faktory, jako je zdravotní stav a zajištění potřeb pro obživu. Dalším problémem může být navazování vztahů se svými vrstevníky. Vzhledem ke kulturním odlišnostem se mohou objevit předsudky. Každá země má odlišnou kulturu a je jen na nich, zda budou v nové zemi dodržovat své zvyklosti, a nebo se přizpůsobí hostitelské společnosti. Důležité je, jak tráví svůj volný čas, protože volnočasové aktivity pomáhají předcházet konfliktním situacím. Většina z nich se nesešla s odmítáním či šikanou. Ani soužití s majoritní společností nehodnotí záporně. Dokáží si představit, že Česká republika bude jejich novým domovem.

V rámci této práce jsem poznala, jak to mají děti ze sociokulturně odlišného prostředí velmi náročné integrovat se do české společnosti. Díky tomuto výzkumu a teoretickým znalostem jsem získala mnoho důležitých informací a zkušeností, které pomohou při práci s dětmi ze sociokulturně odlišného prostředí a mohou sloužit k prohloubení znalostí, jak sociálních pracovníků, ale i pomáhajícím profesím, které přicházejí do styku s dětmi ze sociokulturně odlišného prostředí.

Každý by se měl vžít do jejich nelehké životní situace. Opustit známé prostředí, rodinu a přátele. Nacházet se v jiném státě, ve kterém se nemohou domluvit svým rodným jazykem. Ztrácet své sociální role. Přicházet s očekáváními a nereálnými představami, že azylová procedura proběhne rychle a azyl nebude zamítnut. Budou studovat, najdou si práci, která je bude bavit.

Najdou si i nové přátele. Doufají, že se se setkají se svými příbuznými. Příliš velká očekávání nemusí být splněna a oni pak zažijí velké zklamání z jejich neúspěchu.

10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tištěné publikace

BAREŠOVÁ, Ivona. *Současná problematika východoasijských menšin v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. ISBN 978-80-244-2645-7.

BARŠOVÁ, Andrea a Pavel BARŠA. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005. Monografie; sv. č. 15. ISBN 80-210-3875-6.

BARTLETT, Harriett M. a Beatrice N. SAUNDERS. *The common base of social work practice*. New York: National Association of Social Workers, 1970. ISBN 0-87101-054-2.

BEJČEK, Jan Matěj. *Úvod do práce s rodinami migrantů s udělenou mezinárodní ochranou: právní aspekty uprchlictví, specifika sociální práce s rodinami uprchlíků, integrace a vzdělávání dětí a žáků z uprchlických rodin*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016. ISBN 978-80-7452-123-2.

BERRY, John W. *Cross-cultural psychology: research and applications*. 3rd ed. New York: Cambridge University Press, 2011, xxii. ISBN 0521745209.

BERRY, John. *Acculturation and Adaptation in a New Society*. In PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-885-6.

BERRY, John. *Acculturation and Adaptation in a New Society*. In Šišková Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

BODNÁROVÁ, Daniela et al. *Multi kulti: menšiny v ČR: metodická příručka pro střední školy*. 1. vyd. Olomouc: Agentura rozvojové a humanitární pomoci Olomouckého kraje, ©2009 ISBN 978-80-254-5583-8.

BOSSWICK Wolfgang a Charles HUSBAND. *Comparative European Research in migration, diversity and identities*. Bilbao: University of Deusto, 2005. 184 s. ISBN 978-84-9830-513-5.

BRÁZOVÁ, Věra. Karin. *Migrace a rozvoj: rozvojový potenciál mezinárodní migrace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, 2011. ISBN 978-80-87404-10-2.

BRNULA, Peter. *Sociálna práca so žiadateľmi o azyl a azylantmi*. Prešov: Pavol Šidelský - Akcent Print, 2008. ISBN 978-80-89295-10-4.

BURKOVIČOVÁ, Radmila a Jana NAVRÁTILOVÁ. *Realizace multikulturní výchovy a vzdělávání v mateřské škole*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7464-676-8.

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Komunikace dětí předškolního věku*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3008-0.

CASTLES, Stephen a Mark J. MILLER. *The age of migration: international population movements in the modern world*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009. ISBN 978-0-230-35576-7.

ČÁPOVÁ, Zuzana a Monika MARXTOVÁ. *Děti z uprchlických rodin*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-76-8.

ČECHOVÁ, Marie a Ludmila ZIMOVÁ. Metodický list k vyučování českému jazyku pro učitele žáků - imigrantů. *Český jazyk a literatura*. 2002-2003, č. 4. ISSN 0009-0786.

ČERNÍK, Jan et al. *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 2006. 221 s. Multikulturní inspirace. ISBN 80-7319-055-9.

DIAMANT, Jiří Jindřich. *Psychologické problémy emigrace*. Vyd. 1. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1995.

DOLEŽÍ, Linda. *Začínáme učit češtinu pro děti-cizince (mladší školní věk). Příručka pro lektorky a lektory*. Praha: Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka, 2014. ISBN 978-80-260-5587-7

DRBOHLAV, Dušan et al. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 207 s. Studie. ISBN 978-80-7419-039-1.

EAGLETON, Terry. *Idea kultury*. Překlad Jan Balabán. Vyd. 1. Brno: Host, 2001. 152 s. Studium; sv. 7. ISBN 80-7294-026-0.

- FROUZOVÁ, Magdaléna. *Závoj a džíny: ženy v islámském světě*. Praha: Vyšehrad, 2005. ISBN 80-7021-776-6.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- HECKMANN, Friedrich a Dominique SCHNAPPER. *The integration of immigrants in European societies : national differences and trends of convergence*. Stuttgart: Lucius & Lucius, 2003. ISBN 3-8282-0181-4
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HLADÍK, Jakub. *Multikulturní výchova: (socializace a integrace menšin)*. Vyd. 1. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006. ISBN 80-7318-424-9.
- HOSKOVCOVÁ, Simona. *Psychosociální intervence*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-80-246-1626-1.
- ILJUK, Boris, ed. a Eva ŠVARCOVÁ, ed. *Děti cizinců a reemigrantů na školách: etický rámec interakce: [sborník z konference]*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. ISBN 978-80-7041-466-8.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- KEESING, Roger M. *Cultural anthropology: a contemporary perspective*. 2nd ed. New York: Holt, Rinehart and Winston, ©1981. xiii. ISBN 0-03-046296-7.
- KLUFOVÁ, Renata a Zuzana POLÁKOVÁ. *Demografické metody a analýzy: demografie české a slovenské populace*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-546-5.
- KLVAČOVÁ, Petra. *Biografie a identity cizinců usilujících o integraci do české společnosti: od "samozřejmé nerovnosti" k "nesamozřejmé rovnosti"*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2012. ISBN 978-80-86729-79-4.
- KLEGA, Jan a Lenka PÁNKOVÁ. 2016. *Migrace není legrace: manuál pro pedagogy 2. stupně ZŠ a SŠ*. Olomouc: ARPOK. ISBN 978-80-906162-2-6.

KOCOUREK, Jiří. *Poznáváme svět dětí z Vietnamu*. Plzeň: Foto & Tisk Znamenaný, 2002. ISBN 80-902017-9-2

KOCOUREK, Jiří. *Vietnamská kuchyně*. 1. vyd. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-85394-76-4.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Cizinecké právo: právní stav ke dni ... Česko*. Praha: C. H. Beck, 2009. 396 s. ISBN 978-80-7400-206-9.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Život cizinců v letech...* Praha: Český statistický úřad, 2011. ISBN 978-80-250-2128-6.

KOLMAN, Luděk. *Komunikace mezi kulturami: psychologie interkulturních rozdílů*. Praha: ČZU PEF Praha ve vydavatelství Credit, 2005. ISBN 80-213-0735-8.

KŘÍKAVOVÁ, Adéla, Miloš MENDEL a Zdeněk MÜLLER. *Islám: ideál a skutečnost*. Praha: Panorama, 1990. Pyramida. ISBN 80-7038-012-8.

KŘÍŽKOVÁ, Martina et al. *Cizinci, našinci a média: mediální analýzy*. Praha: Multikulturní centrum ve spolupráci s UNHCR, 2007. ISBN 978-80-239-8475-0.

KURIC, Aurelián. *Uprchlíci a sociální práce*. Brno: Vzdělávací nadace Jana Husa, 1997.

LAŽOVÁ, Ladislava. *Mateřská škola komunikuje s rodiči: výměna informací, řešení problémů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0378-0.

LEONTIYEVA, Yana a Martin VÁVRA. *Postoje k imigrantům*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2009. ISBN 978-80-7330-173-6.

LINHART, Jiří, Milan PETRUSEK, Alena VODÁKOVÁ a Hana MAŘÍKOVÁ. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-310-5.

LUNDE, Paul. *Islám*. Praha: Knižní klub, 2004. ISBN 80-242-1093-2.

MARLINOVÁ, Olga. 1998. *Psychologické problémy mezikulturální adaptace: Reflexe vlastní zkušenosti* In GILLERNOVÁ, Ilona., MERTIN, Václav. (ed.) 2001. *Psychologické problémy člověka v měnícím se světě*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0299-7.

- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.
- MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ, a Jana KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ, a Jana KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty; sv. 3. ISBN 80-86429-19-9.
- MATOUŠKOVÁ, Milada. *Cizinci v České republice*. Praha: Český statistický úřad, 2016. ISBN 978-80-250-2725-7.
- MASSEY, Douglas S. *Worlds in motion: understanding international migration at the end of the millennium*. New York: Clarendon Press, 2005. ISBN 978-0199282760.
- MERTIN, Václav a Ilona GILLERNOVÁ. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-627-8.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.
- MOREE, Dana. *Základy interkulturního soužití*. Vydání první. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0915-7.
- MORGENSTERNOVÁ, Monika a kol. *Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1361-1.
- MUHIČ DIZDAREVIČ, Selma et al. *Přínos a potenciál vědeckého výzkumu v oblasti migrace: kolektivní monografie*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2010. ISBN 978-80-254-8008-3.
- MÜHLPACHR, Pavel. *Kapitoly ze sociální patologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2003.

- NAVRÁTIL, Pavel a Libor MUSIL. Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. In: *Sociální exkluze a nové třídy*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2426-7.
- NAVRÁTIL, Pavel. *Teorie a metody sociální práce*. 1. knižní vyd. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.
- ÖBRINK HOBZOVÁ, Milena. *Jazykové vzdělávání dospělých imigrantů v České republice a ve Švédsku*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. Monografie. ISBN 978-80-244-4291-4.
- OSTŘANSKÝ, Bronislav. *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-404-3.
- PALÁT, Milan. *Determinanty vzniku migrace a statistiky cizinců v Evropské unii*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie. ISBN 978-80-7418-228-0.
- PAVLÍK, Zdeněk et al. *Populační vývoj České republiky 1990-2002*. 1. vyd. Praha: DemoArt pro Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, 2002. 98 s. ISBN 80-902686-8-4.
- PELCOVÁ, Naděžda a kol. *Multikulturalismus a multikulturní výchova*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009. 226 s. ISBN 978-80-7290-392-4.
- PETRUCIJOVÁ, Jelena. *Multikulturalismus, kultura, identita*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. 66 s. ISBN 80-7368-083-1.
- PORTERFIELD, Kay Marie. *Jak se vyrovnat s následky traumatu*. Přeložil Miroslava CAMUTALIOVÁ. Praha: NLN, 1998. ISBN 80-7106-262-6.
- PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3069-1.
- PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-709-1.
- PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2006. První pomoc pro pedagogy; 4. ISBN 80-7254-866-2.
- PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-502-2.

PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: teorie - praxe - výzkum*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2001. ISBN 80-85866-72-2.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogický výzkum: uvedení do teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995. 132 s. ISBN 80-7184-132-3.

RABUŠIC, Ladislav a Aleš BURJANEK. *Imigrace a imigrační politika jako prvek řešení české demografické situace?*. Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno, 2003. ISBN 80-239-2257-2.

RÁKOCZYOVÁ, Miroslava, Robert TRBOLA a Ondřej HOFÍREK. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-7419-023-0.

ROUBÍČEK, Vladimír. *Úvod do demografie*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1997. ISBN 80-85963-43-4.

SCHEU, Harald Christian a kol. *Aktuální otázky migrační politiky Evropské unie*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2010. ISBN 978-80-7408-031-9.

SLÁDEK, Karel. *Ruská diaspora v České republice: sociální, politická a religiozní variabilita ruských migrantů*. Praha: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-49-6.

SLAVÍKOVÁ, Květa, ed. *Předpisy o cizincích a uprchlících*. 1. vyd. Praha: Linde, 1996. ISBN 80-7201-044-1.

SOBKOVÁ, Petra, Milena ÖBRINK HOBZOVÁ, a Ludmila TROCHTOVÁ. *Odrazy emocí v postojích k imigrantům*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5078-0.

ŠAFROVÁ, Jana a Radim KRIŠTOF. *Studie EMN o nezletilých bez doprovodu v ČR: politika přijímání, návratů a integrační opatření pro nezletilé bez doprovodu v České republice a statistické informace*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2010. ISBN 978-80-254-8194-3.

ŠIKULOVÁ, Renata et al. *Od klíčových kompetencí učitele ke klíčovým kompetencím žáka: metodika rozvíjení klíčových kompetencí, průřezová témata, diagnostika*. Vyd. 1. V Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2008. ISBN 978-80-7414-004-4.

ŠINDELÁŘOVÁ, Jaromíra a Svatava ŠKODOVÁ. *Metodika práce s žáky-cizinci v základní škole*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2012. Monografie. ISBN 978-80-7414-559-9.

ŠTURMA, Pavel a Věra HONUSKOVÁ, ed. *Teorie a praxe azylu a uprchlictví*. 2., dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakl. Eva Rozkotová, 2012. Scripta iuridica. ISBN 978-80-87146-68-2.

ŠVARCOVÁ, Eva. *Slovníček pojmů k multikulturní výchově*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. ISBN 978-80-7041-251-0.

ŠVAŘÍČEK, Roman a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

UHEREK, Zdeněk, Věra HONUSKOVÁ, Šárka OŠŤÁDALOVÁ a Vladislav GÜNTNER. *Migrace: historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2016. ISBN 978-80-905942-9-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0841-3.

Kvalifikační práce

LENOMAR, Aleš. *Mezinárodní pracovní migrace ve vybraných zemích střední Evropy*. Brno, 2010. 72s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. Vedoucí práce Ing. Aleš FRANC, Ph.D.

VESELÁ, Simona. *Brain drain vs brain gain v Evropě*. Pardubice, 2018. 73s. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní. Vedoucí práce Ing. Radka Kněžáčková, Ph.D.

Elektronické zdroje

ANDRLOVÁ, Kristýna et al. *Výkladový slovník migrační terminologie*. [online] IOM, [cit. 2019-12-27]. Dostupné z:

http://www.iom.cz/files/Vykladovy_slovník_migrační_terminologie_IOM.PDF

BOSSWICK, W., HECKMANN, F. *Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2006. [cit. 2019-12-27]. Dostupné z: <https://www.efms.uni-bamberg.de/pdf/INTPOL%20Final%20Paper.pdf>

DRBOHLAV, Dušan a EZZEDDINE, Petra. *Výzkumná zpráva: Integrace cizinců v ČR*. Praha: Mezinárodní organizace pro migraci. 2004

FERNANDEZ-Kelly, Patricia; SCHAUFFLER Richard. *Divided Fates: Immigrant Children in a Restructured U.S. Economy*. International Migration Review: Journal Articles v 28 n4. 1994. 662 – 689 s. ISSN 0-197-9183. [cit. 2019-12-27]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2547153?origin=crossref&seq=1>

HENIG, David. *Migrace*. Přehledové studie 07/9 Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu (CAAT) Katedra antropologických a historických věd FF ZČU CAAT 2007. [cit. 2019-12-27]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/2175212-Migrace-david-henig-prehledove-studie-07-9.html>

HIRSCHMAN, Charles., KASINITZ, Philip., DEWIND, Josh., eds. *Handbook of International Migration*. New York: Russell Sage Foundation, 1999. [cit. 2019-12-27]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/10.7758/9781610442893>.

KOTKOVÁ, Markéta. *Psychologie národnostních menšin*. 2. vydání. Praha: Benapal a.s., 2012. [cit. 2020-11-2]. Dostupné z: http://www.benapal.cz/files/project_2_file/NARODNOSTNI-MENSINY.PDF

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Nezletilý cizinec bez doprovodu*.

Praha: MPSV, 2009. [cit. 2020-11-2]. Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Nezletily_cizinec.pdf/e1cf664b-6088-7284-19bc-93db88621b7c

NAVRÁTIL, Pavel. *Integrace (Romů) v kontextu životních situací: konceptualizme*. In: Sborník prací fakulty sociálních studií brněnské univerzity Sociální studia 10, 2003. [cit. 2019-12-27].

NIESWAND, Boris. *Theorising transnational migration : the status paradox of migration*.

New York: Routledge, 2011. [cit. 2019-12-27]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/286007696_Theorising_Transnational_Migration_The_Status_Paradox_of_Migration

REDFIELD, Robert, et al. 162. *A Memorandum for the Study of Acculturation*. Man, vol. 35, 1936, pp. 145–148. [cit. 2019-12-27]. Dostupné z:

<https://anthrosource.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1525/aa.1936.38.1.02a00330>

SKELDON, Ronald. *Migration and Development: A Global Perspective*, Harlow: Addison Wesley Longman Ltd., 1997 [cit. 2019-12-27]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/11130095_Rural_to_Urban_Migration_and_its_Implication_for_Poverty_Alleviation

STARK, Oded., BLOOM, David., E. *The New Economics of Labor Migration*. The American Economic Review, 75(2), 1985, pp. 173-178. [cit. 2019-12-27]. Dostupné z:

https://www.jstor.org/stable/1805591?seq=1#metadata_info_tab_contents

ŠÍDLO, Luděk, ed. a BURCIN, Boris, ed. *Migrace a demografické výzvy: sborník vybraných příspěvků z XLVI. konference České demografické společnosti: Jindřichův Hradec, 26.-27. května 2016* [CD-ROM]. Praha: Oeconomica, 2016. ISBN 978-80-245-2183-1. [cit. 2020-11-2].

ŠINDELÁŘOVÁ, Jaromíra: *Začleňování žáků – cizinců do výuky v ZŠ. Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 2009 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z:

<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/7191/ZACLENOVANI-ZAKU--CIZINCUCU-DO-VYUKY-V-ZS.html/>.

TESAŘ, Jakub: *Posttraumatický rozvoj dětí a rodičů. Šance dětem* [online]. 2016 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/psychicke-problemy-v-rodine/posttraumaticky-rozvoj-deti-a-rodicu>

TOLLAROVÁ, Blanka. *Vietnam* [online]. Vydáno: 2010. [cit. 2020-11-2]. Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Vietnam.pdf>.

TODARO, Michael P. "A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries." *The American Economic Review*, vol. 59, no. 1, 1969, pp. 138–148. [cit. 2020-11-3]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/1811100?seq=1#metadata_info_tab_contents

Legislativa a dokumenty

Cizinci, azyl: zákon o pobytu cizinců na území ČR, zákon o dočasné ochraně cizinců, vízový kodex, zákon o azylu, Ženevská úmluva, další předpisy a dokumenty: redakční uzávěrka .. Ostrava: Sagit, [2018]-, ^^svazků. ÚZ: úplné znění.

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, 2015. *Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců - Ve vzájemném respektu 2016*. [online]. [cit. 2020-11-3]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/zakladni-dokumenty-k-integracni-politice-ke-stazeni.aspx>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, 2020. *Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců - Ve vzájemném respektu 2021*. [online]. [cit. 2020-11-3]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/zakladni-dokumenty-k-integracni-politice-ke-stazeni.aspx>

Zákon č. 498/1990 Sb., o uprchlících

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Vyhláška č. 376/2005 Sb., kterou se stanoví výše úhrady za stravu a ubytování poskytnuté v azylovém zařízení, výše kapesného a termíny jeho výplaty

Vyhláška č. 389/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi

Vyhláška č. 147/2001 Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Zákon č. 343/2007 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT ČESKÉ REPUBLIKY, 2020. *Adaptační koordinátoři na základní škole*. [online]. [cit. 2020-11-3]. Dostupné z: <https://cizinci.npi.cz/adaptacni-koordinatori/>